NEMZETI NŐNEVELÉS.

V. ÉVFOLYAM. 1884. SZEPTEMBER. VI—VII. FÜZET.

HIBÁK AZ IFJÚSÁGBAN. *

Sajátságos eszmeáramlat uralkodik ez idő szerint az embereken nemcsak hazánkban, hanem Európa-szerte. Ama legkiválóbb és hatásaik tekintetében legfontosabb intézkedések megtételét, melyek nemcsak hogy a társadalom javára czéloznak, de legbiztosabban és legteljesebben épen maga a társadalom által valósíthatók meg, majd mindenki mástól, rendszerint a hatóságoktól és kormánytól várja. Ha az élhetetlenek, dologtalanok, pazarlók tönkre mennek, annak mindenki és minden lehet az oka, csak épen az illetők nem, s a felelősség is az ilyen szerencsétlenekért mindenki mást terhelhet, csak az illetőket magukat nem. Ha valahol baj van a társadalomban, nagy hangon panaszkodunk, de nem csinálunk semmit; felelőssé teszünk mást, talán épen a kormányt, s elvárjuk, hogy tegyen, segítsen az.

A nevelés terén is mindent mástól vár a társadalom, másra hárítja a felelősséget. A legtöbb család, még a műveltebb közönségből is, megelégszik avval, hogy gyermekeit föladta az iskolába s teljesen meg van nyugodva, hogy evvel megtette szülei kötelességét. Meg is várja azután az iskolától, hogy a gyermekből ne csak tanúlt, de jól nevelt és erkölcsös embert is faragjon. S ha ez nem mindig és nem minden növendékkel sikerűl, jaj az iskolának. Rosz a rendszer, tudatlanok, neveletlenek a tanítók; sem nem értik, sem nem teljesítik hivatásukat! Arról persze nem szól a krónika, hogy otthon a családban minő káros befolyásoknak volt talán épen a szülők, vagy a környezet részéről kitéve a növendék, s hogy úgy ezen káros befolyások, mint esetleg egyéb társadalmi érintkezései is a

* A kecskeméti polg. leányiskola 1883—4. évi értesítőjéből. *Szerk.*

növendéknek azt eredményezik, hogy az iskola által vetett nevelési folt még az nap kilyukadjon vagy leszakadjon.

Pedig ha a tanítást illetőleg sokat, igen sokat tehet is az iskola (bár kellő alap nélkül itt sem haladhat), de a nevelésben inkább csak a foltozás szerepe jut neki. A nevelésben a család mindent pótolhat, de a jó családi nevelést nem pótolhatja semmi.

Minthogy pedig család és iskola együtt végezik, s egészen jól csak egyetértve végezhetik a nevelés nagy és nehéz munkáját: nem fölösleges vizsgálat tárgyává tenni az ifjúságban fel-feltünedező gyakoribb hibákat, s őszintén rámutatni ezen hibák okaira. S ha én inkább a leánynövendékekről szólok, ez, azt hiszem, annak az iskolának jellegénél fogva, melynek vezetése gondjaimra van bízva, egészen természetes.

Ama hibák egyike, melyek a mai tanuló ifjúságon napról-napra nagyobbb mértékben észlelhetők, *a túlkorai érettség*. Értem ezalatt azt a természetellenes állapotot, midőn az ifjú gondolatai, vágyai, s ezekhez képest időtöltései, kedvencz foglalkozásai nincsenek összhangban életkorával és testének fejlődési állapotával; szóval, midőn a lélek évekkel öregebb a testnél. Ugyan megvan-e a tanuló ifjúság egy jelentékeny részénél amaz igazi gyermekes kedély- és lélekállapot, amaz igazi élet-tavasz, midőn a legapróbb örömek is tengernyi boldogsággal árasztják el a lelket, midőn a legapróbb kötelességek világfontosságúaknak tetszenek, midőn a léleknek nincsenek más, mint rögtön elérhető vágyai, s azért nincs komorság, nincs tartós lehangoltság, de van vidor, pezsgő élet, mely alatt az ifjú mohón élvezvén a szabad természet által nyújtott s a hasonló korúak társaságából származó gyermeki örömeket, lelkében észrevétlenül megfogamzanak és gyökeret vernek a legszebb társadalmi erények?! Egy tekintet a 11—16 éves gyermekek, vagy, ha tetszik, ifjak arczára, azokra a beesett szemekre; egy kis figyelem arra, hogy mivel töltik ezek szabad idejöket, miben találják örömüket és mulatságukat; egy kis meghallgatása beszélgetéseiknek: s fájdalommal győződünk meg, hogy ezeknél már vége ama gyermeki naivságnak és üde kedélyállapotnak, mely ebben a korban egyedül természetes; s hogy a test ugyan fiatal még, de a lélek már megaszalódott.

És ne higyjük, hogy a baj csak a fiúk között fordúl elő; fájdalom, megvan biz az a leányoknál is, bár tagadhatatlanúl csekélyebb mértékben, mint a fiúknál. Azok, kik leánynevelléssel foglalkoznak, nem egy keserves tapasztalatot szerezhetnek erre nézve. Azok az időelőtti sejtelmek és fogalmak, időelőtti gondolatok és vágyak, melyek a lelket az ő természetes fejlődésében akadályozzák, melyek a kedélyt már eleve megmérgezik, és melyek a testet is időelőtt megrémítik, nem egy 10—14 éves leánykában vannak meg napjainkban. Nézzünk csak szét! Akárhány olyan kis leányt fogunk találni a «jobb» társaságokban is, kik nemcsak természetesnek találják, de sőt elvárják, hogy a fiatal emberek nekik udvaroljanak, s általában a felnőttek úgy bánjanak velök, mint nagy leányokkal. Uram Isten! Hol az ilyeneknél az ezen korban egyedül természetes naiv ártatlanság, mely elpirul, elszalad, ha nem mint gyermekkel társalgunk vele? A ki már látott igazi gyermekies kedélylyel és lélekkel biró leánykát, s mellette egy hasonlókorú «altklug»-ot, az tudja, mi a kettő között a különbség, s egy pillanat alatt belátja, hogy a valódi gyermekies lélek megbecsülhetetlen kincs egy leánykában. Nevezzék bár némelyek az ilyen ártatlanságában naiv leánykát libának, én meggyőződéssel állítom, hogy a családi élet szentségének és boldogságának alapját képező igazi nők csak az ilyenekből lesznek.

Ha a korán-érettség fentebb lefejtett állapota igen nagy akadályt gördít a fiúknál a test és lélek összhangzatos és természetes fejlődése elé, s így helyes neveltetésük elé is: kétszeresen káros az minden tekintetben a leányoknál. Hogy miért? Annak kifejtése nem egészen e helyre való; de különben is minden gondolkodó s az emberi életet figyelemmel kisérő előtt világos az. Keressük inkább a baj okát.

Az iskolát, legalább azt, melyben a nevelői hivatást értő s ezt lelkiismeretesen vevő tanítók vannak alkalmazva, a szóban forgó hibáért nem érheti alapos vád. Az iskola mindenkor kiméli a leánykában a nőiességet, s legfőbb gondját fordítja arra, hogy, míg egyfelől a lelket és kedélyt miveli, addig másfelől az ártatatlanság és naivság ama zománczát, mely a nevelésnek is egyik leg-

biztosabb alapja és támogatója, le ne törölje a lánykák lelkéről. A nőnevelés ellenségei között — azok között, a kik elégnek tartják, ha a nő sütni, főzni és varrni tud, s kik minden egyéb ismeretet veszedelmesnek tartanak a nőre nézve — vannak ugyan olyanok, kik a fent említett bajnak okát épen amaz ismeretekben találják, melyeket a leányok az iskolában szereznek; azonban az elfogúltak emez álláspontja tarthatatlan. Az igaz ismeret épen mert ismeret s mert a lélek legtermészetesebb s legfőbb tápláléka, sohasem lehet veszedelmes az erkölcsi életre akkor, ha a maga idején s a kellő módon közöltetik a növendékekkel, miként ez az iskolában történik. S hogy ez így van, legfényesebben bizonyítja az, hogy a népiskolánál magasabb iskolákat látogató növendékek között is nagy számmal vannak az olyan leánykák, kiknek szivük, lelkük és kedélyük teljesen helyén van, s kiket a korai érettség aszaló heve közelről sem érintett. Míg ellenben a mindennapi tapasztalás szerint épen azokon a leánykákon, a kik a népiskolán túl semmiféle iskolába nem járnak, pedig körülményeiknél fogva járhatnának, vagy kik minden igaz ok nélkül az iskolázást abban hagyják, tapasztalható rendszerint a szóban forgó túlkorai érettség, sőt sokszor ez épen az iskolakerülés főoka.

És most nézzük szét egy kicsit a családi viszonyok és szokások terén. Ezt annálinkább meg kell tennünk, mert a nevelés a családban kezdődik, s az egész nevelésnek oroszlánrésze épen a családra nehezedik; de meg, a ki a bajt orvosolni akarja, annak az okok után is kutatnia kell. A figyelmes szemlélőnek csakhamar szemébe ötlik, hogy aránytalanúl nagyobb az «anyátlan» lánykák száma, mint az árváké. Az anya él, talán szerepel is és divatosan öltözik, de azért a gyermekek valóban anyátlanúl nőnek fel. A dajkák, cselédek viszik, majd vezetik a kis lánykákat erre-arra, s hogy nincsenek más fajta kisérők hijával sem, az egészen természetes. A leányka növekszik, de azért legtöbb idejét nem az édes anya, hanem a cselédség körében tölti, s lassan-lassan úgy megszokja ezt az állapotot, hogy ebben a körben érzi magát legjobban. S azt hiszszük, hogy azok a trágár beszédek, az erkölcsi sülyedésnek ama szemen-szedett kifejezései, azok az illetlen, minden szemérmet

nélkülöző cselekedetek, melyek, fájdalom, a mai cselédség körében általánosak, semmi nyomot sem hagynak maguk után a kis leányka lelkében? Oh bár úgy volna! De a ki tudja, hogy a gyermeki lélek minden iránt a legfogékonyabb, s hogy az első benyomások a legállandóbbak, az azt is tudja, hogy az ily szerencsétlen viszonyok között növekedő leánykák szíve és lelke méreggel szívja tele magát, megmételyeztetik, még mielőtt egészségesen fejlődött volna. Az ilyenekből lesznek azután az olyan leánykák, a kik előtt 10—14 éves korukban alig lehet beszélni, mert kicsavart észjárásuk a legártatlanabb szóból is valami különöset tud kimagyarázni, a kiknek arczát épen azért lépten-nyomon elfutja a kétértelmű mosoly, s a kik között a jelentős tekintet-váltások oly gyakoriak. Mérget szívnak ezek még a szín-mézből is.

De túloznánk, ha azt állítanók, hogy a most lefestettem viszonyok általánosak, vagy csak igen gyakoriak is. Hála Isten, nálunk az anyák túlnyomó része gondosabb, hogysem így lehetne; de tagadhatatlan, hogy ilyen viszonyok is nem egy családban fordúlnak elő.

Nézzünk másfelé. Találunk családokat, melyekben a 10—14 éves leányokat egész raja a tanuló ifjaknak, vagy, hogy meg ne sértsem őket, «fiatal embereknek» veszi körűl a kedves mama legnagyobb örömére, a ki bizonyára már leánya jövendőjéről is boldog álmokat álmodik ilyenkor. És talán játszanak a mama felügyelete alatt, a mint gyermekekhez illik? Nem, hanem folyik az udvarlás, sokszor egész komolyan. Bizony komikus volna, ha szomorú nem volna! Azok a nőietlen vonások, melyeket «suhanczTempóknak» szoktunk nevezni, ilyenkor és ilyen leányoknál burjánoznak fel. Tessék megfigyelni! Bizony pedig nem válnak díszére egy leánykának sem. A társas együttlét, annak örömei, nemcsak nem veszedelmesek, de sőt szükségesek; csakhogy ezek az örömek legyenek természetesek, a gyermekek korához és fejlettségéhez mértek. Ugyan mi lesz azokbal a «nagysádokból», a kik még kis leányok, s ama «fiatal emberekből», a kik még gyermekek sem voltak? Ezekből lesznek a blazirt lények, kiknek csak vágyaik vannak kötelességek nélkül, s kik, ha egy vágyuk nem teljesül,

már életuntak s talán még az öngyilkosságot is forgatják elmé-jükben.

Vegyük ezekhez a táncztanítást úgy, a mint a nálunk szokásban van, olyan tánczmesterekkel s olyan viszonyok között, mint a mieink. Erre nézve annak megjegyzése mellett, hogy én a táncztanítást társadalmilag szükségesnek, s ha kellő módon és időben történik, a nevelés szempontjából hasznosnak tartom, csak azt mondom, a mit egy német nő mond: «Seholsem szűnnek meg annyira a gyermekek gyermekek lenni, mint a tancztanításnál. Ha itt nem bánnak velök mint gyermekekkel, ha ártatlanságukat és elfogúlatlanságukat itt nem respektáljak, úgy gyakran néhány óra alatt vesztjük el 11—12 évi gondosságunk díját».

Még gyakoribb családjainkban az az eset, hogy a gyermekek, fiúk és leányok egyaránt, mindenütt ott vannak, a hol a felnőttek; sokszor részt vesznek a társalgásban is, de a családban történő mulatságokat és társas összejöveteleket minden esetre végig kell élvezniök. Ez magában nem volna baj, ha ideg- és egészségrontó éjjelezésekkel nem járna, s ha egy kis pletyka, másoknak megkritizálása s olyatén beszélgetések elő nem fordúlnának, melyek egyáltalán nem valók gyermekek elé.

Hát a szinházban mi mindent hallanak és látnak, s a hírlapokból, melyek ma már minden házban otthonosak, mi mindent olvashatnak és olvasnak is kis leányaink? Ha az elmondottakat mérleg ljük, kénytelenek leszünk bevallani, hogy a leányoknál is egyre jobban fel-feltünedező túlkorai érettségnek, vagy, hogy úgy mondjam, korai felvilágosodásnak, oka legfőképen mondhatnám, egyedül a családi és társadalmi viszonyokban és szokásokban van. A ki tehát a bajt orvosolni akarja, az ne az iskolán kezdje, mert azon e tekintetben nem igen van javítani való, hanem fordúljon a családhoz és társadalomhoz. Különben is, a milyen a család, olyan annak a neveltje.

És most térjünk át ifjúságunknak egy másik, ma már szintén igen elterjedt hibájára. A kötelességérzet hiányos volta ez, sőt sokakban annak teljes hiánya. Pedig a mint az emberiség egyre előre törekszik és halad; a mint a megélhetés nehézségei, természet-

szetszerűleg egyre fokozódnak: önmagunk, családunk, a társadalom és hazánk iránti kötelességeink is nemhogy fogynának, de sőt szaporodnak. S bizony, aggodalommal gondolhatunk nemzetünk jövőjére, ha a «jövő reményében», az ifjúságban a kötelességérzet hanyatlóban van.

Az iskolát ebben a tekintetben ismét alig érheti panasz, mert hiszen az iskola mindent elkövet, hogy növendékeiben a kötelességérzetet kifejleszsze, s nem hagyja figyelmen kívül a legkisebb kötelesség elmulasztását sem. És a család? Vajjon támogatja-e az iskolát ebbeli munkájában? Hála Isten! van sok, a melyik támogatja, de van talán épen annyi, a melyik épen ellene dolgozik.

Lássunk csak példákat. A kis leány sietne az iskolába, hogy el ne késsék; sír, rimánkodik, hogy reggelijét megkapja. Igen ám, de ez a mamának, vagy talán az illető cselédnek, korán van, alkalmatlan! A kis leány azért, mert kötelességérzetének kifejezést adott, pirongatást, sőt talán egyebet is kap. A leányka tanúlna, feladatát írná, vagy egyéb iskolai kötelességét végezné; igen, de a családnak ez épen terhére van, talán látogatóba akar menni, vagy bármi más okból a kis leány útban van, avagy a család megijedt, hogy a leányka agyontanúlja magát. Kész a beszéd, a vigasztalás, a kötelességmulasztásra ösztönzés: ugyan ne tanulj mindig, hisz nem lesz te belőled sem ügyvéd, sem orvos; vagy: ugyan hagyd el, most az egyszer ha nem tudod is a leczkédet, nem olyan nagy baj az.

Hát hiszen ha a család ügyel arra, hogy a kis leány a maga munkáját kellőkép beoszsza s ne egyszerre akarjon mindent elvégezni, ezt okosan teszi; de a ki gyermekét kötelességének, ha mindjárt a legkisebbnek is, elmulasztására vagy könnyenvevésére ösztönzi: az kiöli gyermekében a kötességérzetet, s annak nincs joga az iskolától semmit sem kívánni, de sőt saját gyermekétől sem, Mert annak a gyermeknek a négy sor feladat leirása, vagy az iskolában való pontos megjelenés épen oly fontos kötelesség, mint a pénztárnoknak a milliók hűséges kezelése. Vagy hű lesz az nagyban, a ki kicsinyben hűtelen volt s megszokta az lenni? Aligha.

Ilyen módon szokja meg a gyermek azt, hogy a kötelességet

csak addig kell teljesíteni, míg az nem alkalmatlan, nem terhes, különben pedig el is lehet hagyni; és eleinte még a felszólaló lelkiismeret is meg lesz nyugtatva, mert hisz a papa vagy mama tanácsolta. Így fejlődik egy olyan nemzedék, mely kötelességeket nem akar ismerni, csak jogokat és élvezeteket; és a tapasztalás bizonyítja, hogy a kötelességérzet hiányával együtt fejlődik az élvezetvágy mohósága is.

És hogy a kötelességérzet épsége mily fontos, kitűnik abból, hogy, a mint növekszünk, kötelességeink nem hogy fogynának és kisebbednének, de sőt azon mértékben szaporodnak és nőnek, és hogy a földi élet örök törvénye szerint egy igaz örömre, élvezetre tíz kötelesség is jut. Ne játszunk tehát könnyelműen a kötelességérzettel: e nélkül nincs valódi boldogság, megelégedés a földön.

Szóljak-e végül a mai ifjúságnak a felnőttek iránti tiszteletlenségéről, udvariatlanságáról, a szolgálatkészség hiányáról? Mert nem a kézcsókolásban vagy annak mondásában s a konvencionális bókolásban van ám az udvariasság lényege, hanem az igazi szolgálatkészségben s a belső tiszteletben. No de, ha az ifjúság ilyen, ne csodálkozzunk rajta. Hisz a hírlapokból mindennap azt tanúlja, hogyan kell lepiszkolni mindenkit, legjobban pedig épen a legkiválóbb férfiakat. E helyett inkább tekintsünk meg egy nagyobb összejövetelt: a kis leányok, gyermekek ülnek, a felnőttek állanak, s ha egy gyermeket felszólítasz a helyéről, mamáját örök ellenségeddé tetted. Ez csak kis dolog, de jellemző; ne is szóljunk erről többet, mert a példák gyűlöletesek...

Ifjúságunk mindezen hibáit nem én találtam ki; tudja, látja ezeket mindenki, a ki társadalmunkban nyitott szemmel jár. És minthogy azokat a nehézségeket, melyeket eme felsorolt hibák, erkölcsi fogyatkozások a helyes nevelés, sőt a tanítás elé is gördítenek, legjobban azok érzik, kik hivatva vannak az ifjúság nevelésére és tanítására: azért az iskola meg is tenne, meg is tesz minden tőle telhetőt e tekintetben a viszonyok javítására. Ámde a családban és a társadalomban, ennek különféle tényezőiben levén a szóban forgó erkölcsi fogyatkozásoknak tulajdonképi oka, az iskola alig tehet ellenök hathatósan valamit, neki inkább csak

az erkölcsi foltozás szerepe jut ebben is, mint általában a többi szorosan vett nevelési teendőkben.

De azért vétkeznék az az iskola, mely a küzdelem nehézségén és sokszor eredménytelenségén kifáradva, elcsüggedve, elkedvetlenednék, s nevelő kötelességeit elhanyagolva pusztán tanítana. Nem is fogja tenni egy jóravaló iskola sem. De a családnak is megvannak, sőt különösen annak vannak meg e tekintetben az ő elhalaszthatatlan, másra át nem ruházható kötelességei. És itt is kiváltkép a leányokat veszem figyelembe. Legyen a család, kivált anya, körültekintő; igyekezzék leányát kellőkep és ovatosan elfoglalni, s minél tovább kis leányul megőrizni; óvja meg a káros befolyású körülményektől és társaságoktól; szabjon csak olyan kötelességeket a kis leányra, melyeket az koránál fogva elvégezhet, de azután a kiszabott kötességekből ne engedjen el semmit; az iskolai teendőket, iskolai rendet ne kicsinyelje, s azok ellen a leányka előtt soha ne beszéljen; példákban mutassa meg, hogy a nő sem mulatságra és szórakozásra van teremtve, hanem igen komoly kötelességekre; szavai, példája vezessék a kis lányt a felnőttek iránti tiszteletre. Mindezek mellett a jó eredmény biztos lesz, kivált ha a szülők mindig szem előtt tartják azt, a mit Szemere Bertalan ír atyjáról: «Nekünk, gyermekeinek, sohasem tartott atyánk hosszú erkölcsi és intő beszédeket, mik a gyermekekre nézve oly meddők és oly unalmasak; tette, mi jó, tisztességes és nemes; és és mi azt látván, követtük, mert a gyermek mindent, jót és nem jót, utánozni szeret.»

Pásthy Károly.

UJABB LEVELEK EGY ANYÁHOZ.

ELSŐ LEVÉL.

Kedves leányom! Ne vedd rossz néven, édes keresztleányom, hogy e soraimban is édes gyermekemként szólítlak; hisz olyan jól esik lelkemnek, ha azokat, a kik szívemhez forrtak, gyermekeim gyanánt tekinthetem.

Hálát adok az istennek, hogy te még nem tudod, legfeljebb csak sejtheted, hogy milyen lelkülete van annak, a kit a gondviselés édes gyermekeitől megfosztott, de meghagyta benne a szülői érzületet, az apai vagy az anyai szívet, mely folytonosan vérzik bár, mégis kielégítést követel s megelégszik, meg kell elégednie, azokkal a morzsákkal is, melyeket az elhunyt gyermekekhez hasonlók rokonszenve nyújthat. Mentsen is meg téged, kedves leányom, a mindenható attól, hogy valaha tökéletesen megérthesd, felfoghasd az én lelki állapotomat! Ne érezd te soha azt a gyönyörűséggel vegyes fájdalmat, mely mindannyiszor betölti egész valómat, valahányszor boldog családot, egészséges, ép gyermekek által körülvett anyát, apát látok.

Nincs ahhoz fogható élvezet a földön számomra, mint annak szemlélése, hogy miként telik meg és csordul ki az édes anyai szív az üdvtől, az isteni eredetű boldogságtól ,ha kisdedét dédelgeti, ha a csecsemő édes mosolya s ártatlan gagyogása az ő szívében is oly vidámságot ébreszt, mely mosolyt és dalt fakaszt a gyönyörtől sugárzó anya ajkain. Nincsen kellemesebb pillanatom, mint ha végig nézhetem, a hogyan az édes apa munka után, arczának verejtékét le sem törülve sorba vizsgálgatja csemetéit, s a legkisebbet, a legkedvesebbet ölbe kapva a terített asztalhoz siet, hogy végig gyönyörködhessék abban, mint költi el az ő fáradozásának gyümölcsét az isten képét viselő nemzedék. Bizony bizony nincsen számomra nézve magasz-

tosabb látvány, mint az oly család képe, melyben ezerféle változatban tünik fel az a szent munka, melyet az emberi lélekbe oltott isteni érzelemtől indíttatva végeznek a jó szülők.

Azonban valahányszor végig élvezem a mások családi boldogságának szemlélése közt fakadó nemes gyönyört, meg-megujulnak lelkemnek legrégibb és legfájóbb sebei is. Az elhalványulni nem tudó gyászos emlékek előtérbe lépnek lelkemben s míg mások boldogságában gyönyörködöm — a magam boldogságának eltünése fölött vérzik zaklatott szívem. Csodálatos hangulat lep meg, melyet tökéletesen leírni nem lehet. Nem is kisérlem meg annak halvány színekkel való lefestését; de hogy sejtelmed lehessen a felől, hogy miért vagyok oly nagy barátja a kisdedeknek s miért érzem magam a kis gyermekek körében oly otthoniasan, mégis elmondom, hogy minő gondolatok czikáznak lelkemen keresztül-kasul, ha oly családba kerülök, melyben a boldog szülők gyermekeikben gyönyörködhetnek.

Fel-feltünik ilyenkor előttem multamnak az a három, mindössze csak három legboldogabb napja, melyeken még én is együtt gyönyörködhettem áldott emlékű feleségemmel kisded fiunkban; de követi ezt az az iszonyú emlék, melyet a kedves csecsemő bölcsője mellé felállított ravatal hagyott hátra és ez emlékek hatása alatt mérlegelni kezdem ama boldogság nagyságát, melyben az az édes apa részesül, ki az édes anya karjain látja gyermekeit fölnevelkedni — és husz éves sebeim égő fájdalommal sajogni kezdenek. De hála annak, ki a szívet alkotá; átvillanó fájó érzelmeimet csakhamar elűzi az előttem álló valóság és örvendezni kezdek annak, hogy vannak boldog emberek is a világon és sietek öröm után sóvárgó lelkemet kielégíteni. Minden gyermekben tudok korán elköltözött fiamhoz valami hasonlót felfedezni; majd a mozdulat, majd a mosoly, majd a gagyogás az, mi olybá varázsolja át előttem a kisdedeket, mintha csak az enyéim volnának s elmosódik előttem ama kettős sírhalom képe, mely elrabolta kedveseimet és fölébred bennem az az ellenállhatatlan vágy, hogy szívem legbensőbb érzelmét azokkal közöljem, éreztessem, kik úgy hasonlítanak az én elvesztett földi menyországom angyalához. Figyelni kezdek a gyermekek minden mozdulatára, megérteni, felfogni törekszem fejlődő lelkük világát s gyermekként

mulatok velük. El-elgondolom közben magamban, hogy hisz ilyen volt a te gyermeked is, ilyenné válhatott volna az is, ekkora lenne most ő is, avagy hogy így szenvedne szegény az is, és ő helyette szeretem a másokét egytől egyig, forrón, az érző apai szív melegével s azon veszem észre magamat, hogy fájdalmas emlékeim oly forrást fakasztottak, melynek cseppjei édesekké varácsolják ama perczeket s órákat, melyeket a gyermekek társaságában töltök. Ezért foglalkozom oly szívesen az oly művekkel is, melyek a gyermekekről szólnak, ezért írok a legnagyobb élvezettel rólok s mindazoknak, kik a gyermekeket szeretni és boldogítani vannak hivatva. . . .

Készséggel és örömmel teljesítem tehát azt a kérésedet is kedves leányom, hogy világítanám meg előtted: mi az oka annak, hogy némely gyermeked oly későn kezd beszélni? — Értem aggodalmaidat; fel tudom fogni türelmetlenségedet. Ne aggódjál és ne türelmetlenkedjél; mert ama tények, a melyeket kedves kis fiadról velem közöltél, arról tesznek bizonyságot, hogy kedves angyalod, ha kissé később is, de bizonyosan meg fog beszélni tanulni. Hogy azonban anyai szívedet teljesen megnyugtathassam, közlöm veled a gyermekek lélektanából az ide vágó legérdekesebb részleteket. Fogadd azokat szívesen.

Mielőtt azonban ama képet feltárnám előtted, melyből megértheted, hogy miként vélekednek az emberi lélek fejlődését tanulmányozó pedagogusok az élőbeszédbeli ügyesség miben létéről, megelőzőleg egy-két más dologról is kell szólanom. Első sorban tisztába kell lennünk azzal a kérdéssel, *hogy mi előzi meg a gyermek lelkében az élőszóval való beszédbeli ügyességet.*

Neked édes gyermekem, a ki magad foglalkozol kisdedeiddel, nem is kellene elmondanom, hogy a csecsemők, mielőtt beszélni megtanulnának, már meg tudják magukat értetni azokkal, kik velük foglalkoznak és meg is értik azokat, kik velük gyakrabban érintkeznek. A gondos és gondolkozó édes anyák le tudják olvasni már a két-három hónapos kisded arczáról, a szemeknek járásáról, az arcz-, kéz- és lábizmok mozgásáról, a dadogó vagy síránkozó hangicsálásról, hogy jól vagy rosszúl érzi-e magát a csecsemő, megértik a gyermek eme jelbeszédjéből annak kívánságait s észre veszik,

hogy enni, inni, aludni, mozogni stb. akarna-e. S viszont az édes anyák is meg birják már magukat értetni a 4—5 hónapos kisdeddel. A legtöbb kisded észreveszi e korban, hogy anyja helyeslőleg, biztatólag vagy intőleg és tiltólag néz-e, int-e, szól-e?

Némely gyermek előbb, másik később kezd *élőszóval* beszélni tanulni; de a *jelbeszédbeli* ügyesség majdnem minden egészséges, ép gyermeknél ugyanabban az időben kezd fejledezni. Egy gyermek sem beszélt még élőszóval, mielőtt benne a jel-beszédbeli ügyesség ki nem fejlődött.

Vannak gyermekek (és különösen sok oly gyermeket találhatunk azok között, a kik későn tanulnak beszélni), a kikben a jelbeszédbeli jártasság magas fokra emelkedik. Ezek arczuknak játéka, szemeiknek tekintete, végtagjaiknak mozdulatai, hangicsálásuk színezése által minden gondolatukat, érzelmüket és kivánságukat egészen érhetően közlik övéikkel és övéiknek arczáról, mozdulatáról, hangszínezéséről határozottan leolvassák ezeknek gondolatait, érzelmeit és kivánságait. Közönséges, alsó fokú ügyességet minden gyermek kifejt az élőszóval való beszéd elsajátítása előtt a jelbeszédben.

A kisdedek ezen jelbeszéde a test bizonyos izmainak öntudatos mozgatása által történik. Az az időszak, melyben az emberi lélek jelbeszéd által kezdi érzelmeit és gondolatait nyilvánítani, összeesik a lélek értelmi erőinek ébredezésével, a gondolkozási képesség legalsóbb fokú, kezdetleges tevékenységével, az öntudatra ébredés hajnalával. Azonban az a hangicsálás, az a sírás s az a mozgás, melyet a kisded arcz-, kéz- és lábizmain észlelhetünk az élet legelső korszakában, az 1—4 hónapos korban, még korántsem nevezhetők mind *jelbeszédnek*, beszédnek egyáltalában; mert a kisdedek ezen legkezdetlegesebb mozdulatai nagyobbára önkénytelenek, az értelemmel semmi összeköttetésben sem állhatnak, még ha oly igen hasonlítanak is azon mozgásokhoz, melyeket később a kisded öntudatosan s azon czélból végez, hogy magát környezetével megértesse.

Ki kell térnem e helyen azon mozgások ismertetésére, melyeket a kisdedeken szemlélhetünk.

Vannak a kisdednek ép úgy, mint a felnőtt embernek is oly

fajta mozgásai, melyeknek forrását hiában keresnők ama hatásokban, a melyeket a külvilág gyakorol az emberre és a melyeket sem az ösztönökkel, sem az értelemmel párosult akarattal nem vagyunk képesek összefüggésben állóknak képzelni. Ily mozgások azok is, melyeket a csecsemő már világra jövetele előtt végezni szokott — s a melyeket a születés után is jó ideig folytat. Az egy-két napos gyermek mozgásának nagyobb része egyáltalában nem bír más jelentőséggel, mint azzal, hogy a velünk született mozgási képességet eszközlő szervek tevékenységre ébredtek. Megjegyzendő, hogy az emberi test részeinek mozgásait általában a testnek ama részei eszközlik, a melyeket *mozgató idegeknek* és *idegrendszereknek* nevezünk s a melyeknek fő székhelyük a gerinczagyban van. Emez idegeknek, idegszálaknak és rendszereknek épségétől és munkálkodásra való alkalmatosságától függ, hogy mozoghatnak-e egyes testrészeink, hogy mozgathatjuk-e egyes izmainkat. Minden egyes mozogható és mozgatható testrészünknek megvan nemcsak a maga idegszálakból álló hálózata, hanem *mozgató idegcsomója*, rendszere és központja is. Más ideg szálak és rendszerek hozzák mozgásba a kéz izmait, mások a lábizmokat, ismét mások a száj- és mások a nyelvizmokat stb. Igy történik aztán, hogy a mely gyermekben épek annak az idegrendszernek idegszálai, a melyek a szívet s a tüdőt mozgatják az élő emberben, azoknak szívük rendesen ver, a vért rendesen keringeti és ezeknek tüdejük rendesen működik; míg ama csecsemők és felnőttek szíve és tüdeje, a kiknek szívét és tüdejét mozgató idegrendszerek megromlanak, működni megszűnnek, és ez esetben a lélek elszáll életre képtelen hüvelyéből.

Az emberi testet mozgató idegek tevékenysége nagyobbára más fajta idegek és idegrendszerek tevékenysége folytán és közben indul meg; de néha és kivált a kisdedek első korszakában, a mozgató idegek gyakran önön maguktól is tevékenységre kelnek és ilyenkor minden külső ok nélkül mozogni kezdenek egyes izmaink s az azokkal kapcsolatban álló csontjaink is. Az oly mozgásait az emberi testnek és test részeinek, a melyeket csupán az úgynevezett mozgási idegek és idegrendszerek elkülönített tevékenysége hoz létre, *független, önkénytelen mozgásoknak* nevezhetnők. Idegen néven az ily mozgások

impulziv mozgásoknak neveztetnek. Ily független, önkénytelen mozgásai a csecsemőnek azok az arczfintorgatások, esetlen kéz- és lábmozgások, a melyek az élet első óraiban is mutatkoznak már. Egyébként az impulziv mozgások közé sorolhatjuk a szemgolyók, a szempillák első mozgásainak nagy részét is; sőt elfogadhatjuk azt is, hogy a mozgató idegszálak mindegyike végez ily független önkénytelen mozgást, mihelyt a nyugalomból tevékenységre kel, mihelyt megszünik az illető mozgató idegrendszerben a tétlenségre késztő kimerültség.

Ennyiből is kiviláglik már, hogy a kisdedek ily impulziv mz-o gásai nem nevezhetők beszédnek, jelbeszédnek. Nem nyilvánít a kisded ezek által sem érzelmet, sem kívánságot. Sokszor izeg-mozog, sőt sír is tehát a kisded minden más külső ok nélkül — csak azért, mivel az izgést-mozgást, az arczfintorgatást, a hangadást eszközlő mozgató idegszálak a tétlenségből a tevékenységbe, a kimerültségből a működésbe való alkalmatosság állapotába mennek át.

Eme velünk született impulziv mozgásokon kívül van a kisdednek, valamint a felnőtt embernek más fajta mozgása is, nevezetesen olyan, a melyet a külvilágnak az emberre történő külömbféle hatásai idéznek elő.

Van ugyanis minden emberben *érző képesség*, melynélfogva a lélek tudomást bír arról szerezni, hogy testünk állapotaira befolyást gyakorol a bennünket környező világ s hogy testünk állapotainak változásai hasonlót idéznek elő lelkünk állapotán is. A lélek érző képességének eszközlői szintén bizonyos testrészek, nevezetesen *az érző idegek, idegszálak* és *idegrendszerek*. Az emberi test *érző idegeinek* központját az *agyvelőben* találjuk meg. Minden embernek többféle érző idegrendszere van. Más idegszálak és más idegrendszer működik akkor, midőn a külvilág oly hatást gyakorol reánk, hogy bennünk a színek s a fény külömbféle nemeinek *látási érzete* támad. Ismét más idegszálak és más érző idegrendszer vannak tevékenységben akkor, midőn mi azt mondjuk, hogy keserűséget, édességet vagy savanyúságot stb. érezünk a nyelvünkön. A hányféle érzékről szólhatunk, annyiféle érző idegrendszerünk és azoknak megfelelő mennyiségű érző idegszál-hálózat áll lelkünk rendelkezésére. Sok vak

azért nem lát, mert megromlott vagy a látást eszközlő idegszálhálózata, vagy e hálózatnak a központja; némely vaknál pedig csupán az okozza a látási képtelenséget, mivel a fénysugár, mely a látási idegeket ingerelhetné, nem bír a látási szervek külső részeinek hiányos volta miatt a látási idegekig behatni és nem képes azokra ingerlő befolyást gyakorolni. Bármely érző idegrendszerünk bomolják is meg, megromlik az annak megfelelő érzékünk is. A süketséget, a bőrnek érzéketlenségét, az izlésnek s a szaglásnak elvesztését a megfelelő érző idegszálak és rendszerek megbetegedései s elhalásai idézik elő.

A mi érző idegrendszerünk körébe tartozó idegszálak is néha nagyobb, máskor kisebb tevékenységet fejtenek ki, sőt meg esik az is, hogy érző idegszálaink és idegrendszereink teljesen kimerülnek s a munkásságra egészen képtelenekké válnak. Ily félig kimerült vagy teljesen tehetetlen állapotban vannak érző idegeink az alvás alkalmával; ezért az alvás voltaképen azon lelki állapota az embernek, a melyben nem állanak az érző idegek és idegrendszerek lelkünk rendelkezése alatt, mert azok a munkában már kimerültek és pihenés által új erőt szereznek. *A működésben levő érző idegrendszerek azonban csak ritkán munkálkodnak önmagukban; valahányszor tevékenyebben működnek a mi érző idegeink, mindanyiszor tevékenységre ingerlik ezek a velük összeköttetésben álló mozgási idegeinket is.*

Minden ember számtalanszor tapasztalhatta saját magán, hogy valahányszor erősebb *érzetei* keletkeztek, mindannyiszor bizonyos önkénytelen, akaratától nem függő mozgás is támadt testének egyes részein vagy az egész testen. Ha valakit például hideg vizzel hirtelen nyakon öntünk, nem csak azon idegei indulnak tevékenységre, a melyek a hideg érzetét ébresztik a lélekben, hanem rögtön, akarata ellenére, egész testének minden egyes része is megrázkódik, azaz tevékenységre ébrednek testének bizonyos izmait mozgató idegszálainak központjai is. Melyik anya ne látta volna, hogy miként rázkódik meg a gyermek egész teste, ha nagyon keserű vagy nagyon forró ételt adott a kisded szájába; s melyik anya ne tudná azt, hogy a kisded, ha száját az első hetek alatt mossuk, egész testében izegmozog, mert kellemetlen tapintási érzete a mozgási idegeket tevé-

kenységre ingerli. Még a felnőttek is élénken megrezzenek, ha hirtelenül éles vagy erős hang üti meg fülüket.

Ezekből eléggé kitünik tehát, hogy a gyermeknek nem egyformák az ő mozdulatai, hogy az *impulziv vagy független és önkénytelen mozgásokon* kívül végezi az emberi test azon *önkénytelen mozdulatokat is*, melyek nem függetlenek, mert nem egyedül a mozgási idegrendszerek elkülönített tevékenysége folytán jönnek létre, mert némely testi mozgások az érző idegrendszer tevékenysége alkalmával támadó mozgási ideginger által idéztetnek elő. Ennél fogva fel kell tennünk, hogy az érző idegrendszerek és a mozgási idegrendszerek között vannak olyan összekötő idegszálak, a melyek arra vannak hivatva, hogy mihelyt az érző idegek működésnek indulnak, azonnal tevékenységre késztessék a testnek bizonyos mozgási idegcsomóit és szálait is. És ez így is van.

Az embernek ama mozgásai, a melyek ily módon jönnek létre szintén önkénytelenek, de nem függetlenek. Idegen néven az emberi testnek ilyetén mozdulatai *reflex mozgásoknak* neveztetnek. Az ember már születése előtt is végezhet ily *reflex mozgásokat;* mert az emberi lélek bizonyosan már születése előtt is szerezhet bizonyos alsó fokú érzeteket, p. o. izom- és zsiger-érzeteket; ezt bizonyítják azon tények, melyek igazolják, hogy a kisded csakhamar világra jötte után fogékonyságot mutat bizonyos külső hatások iránt, hogy benne a legelső órákban is oly érzetek támadnak, a melyek bizonyos mozgásokat is vonnak maguk után. Igy bizonyos p. o., hogy a világosság iránt a gyermeki szem az élet első óráiban már fogékony s hogy a látási idegek működése már igen korán ingerelni képes a szempillákat mozgató idegeket.

Azonban mind a mellett, hogy az érző idegeknek a mozgató idegekkel kapcsolatos működése folytán létre jövő reflex mozdulatai a csecsemőnek, már minden egyes esetben azt jelentik, hogy a gyermekben bizonyos érzetek keletkeznek, az ily mozdulatokat még sem tarthatjuk a gyermek értelmi nyilvánulásainak és épen nem tarthatjuk azokat jelbeszédnek. — Reflex mozdulatai támadhatnak a csecsemőnek első napjaiban is; jelbeszédre azonban csak a későbbi korban, a negyedik és ötödik hónapban kezd a lélek alkalmassá válni,

a mint a testnek szervei is tökéletesbülnek s a lélek is jobban kezd fejledezni.

A csecsemő impulzív és reflex mozdulatai s az ezek által előidézett arczfintorgatások és hangicsálások tehát még korántsem tekinthetők oly jelenségeknek, a melyekkel a gyermek érzelmeit és kivánságait közölheti. Nagyon hibáznak tehát az édes anyák, ha a gyermek minden esetlen mozdulatából, minden kellemetlennek tetsző arczkifejezéséből, minden egyes kellemetlenül eső hangicsálásából vagy siránkozásából azt következtetik, hogy a gyermek rosszúl érzi magát, hogy éhes, hogy fájdalmak zaklatják. Néha izeg-mozog, sír a gyermek csak azért, mivel erre késztik őt a függetlenül tevékenységnek indult mozgási idegek, máskor meg azért, mivel talán nyomja, ingerli a ruha szegélye tapintó idegeinek egyik vagy másik végső szálacskáját, vagy hogy másféle érző ideg működése ébreszti munkára a mozgási idegrendszereket.

Vannak az impulzív és a reflex mozdulatokon kívül az embernek *ösztönszerű mozdulatai* is már az első gyermekkorban. Ezek sok tekintetben hasonlítanak amazokhoz, legalább külsőleg; de azért mégis egészen más jelentőséggel bírnak és egészen másféle forrásokból veszik eredetüket. Hogy azonban megérthessük, hogy melyek azok a mozdulatok, a melyeket ösztönszerűeknek nevezhetünk, egy kis előleges magyarázathoz kell folyamodnunk.

Ösztönnek nevezzük közönségesen az emberi akaratnak legalsó fokú nyilvánulását. Az ember nemcsak testének anyagát, hanem lelkének természetét és lényegét is szülőitől örökli. A csecsemőben, a midőn a világra jő, már ki van egy két oly idegrész fejlődve, mely a lélek tulajdonait képező ösztönök csiráit őrzi és azok kielégítését eszközölheti. Az ily ösztönöket őrző idegrészecskék azután valahányszor a gyermeki lélekben az érző idegszálak és idegrendszerek közvetítése folytán, valamely jól eső vagy rosszúl eső érzelem is támad, azonnal tevékenységre ébrednek és nyomban oly mozdulatokra kényszerítik a mozgási idegrendszert, melyek a kellemetlen érzelemnek eltávolítására vagy valamely kellemes érzelemnek eszközlésére alkalmasaknak tetszenek.

Igy p. o. midőn a ma született kisded ajkához érintjük ujjun-

kat, ezen érintés által az ajkakban rejlő tapintási idegek ingereltetvén, egy tapintási érzetet hoznak létre a lélekben, mely érzet a lélekben egy jól eső *érzelmet* idéz elő. Erre a lélek azon ösztöne, melyet *szopási ösztönnek* nevezhetünk, azonnal fölébred és működésre készti a szopási ösztön székhelyéül szolgáló idegrészeket. A szopási ösztön székhelyéül szolgáló idegrészek aztán munkára késztik a mozgási idegeket és létre hozzák azt a fajta mozgást, melyet *ösztönszerű mozgásnak*, szopásnak nevezünk.

Valahányszor az érző idegek működése folytán az emberben egy érzet keletkezik, — legyen az akár látási, akár tapintási, akár izlési stb. érzet, — a lélekben mindannyiszor egy-egy *érzelem* is támad, azaz vagy jól esik az érzet a léleknek vagy pedig rosszúl. Akár rosszúl, akár jól esik valamely érzet a léleknek, mindannyiszor fölébred benne egy-egy ösztön is, mely a kellemes érzelmek megtartására, vagy a kellemetlen érzelemnek eltávolítására céloz. Valahányszor aztán egy-egy ily ösztön fölébred a csecsemőben, mindannyiszor létre hozza a lélek mozgató idegrendszerének segítségével az ösztönszerű mozdulatoknak vagy az egyikét vagy a másikát. És ezek oly tökéleteseknek és czélszerűeknek bizonyulnak, mintha azokat már régtől fogva tanulgatta és gyakorolgatta volna a csecsemő. Nemcsak a szopási mozdulat, hanem számos másféle mozdulat is az ily ösztönszerű mozgások közé sorolható. A legnevezetesebb ösztönszerű mozgások közé tartoznak a szemnek, állkapocsnak, kezeknek némely mozdulatai; ilyenek a szopáson kívül a rágási, a nézegető, a markoló, kapaszkodó, ülésre késztő, a gagyogási stb. ösztönszerű mozdulatok.

Az ösztönszerű mozdulatok az impulzív és a reflex mozdulatoktól abban különböznek, hogy míg amazok többnyire esetlenek és czéltalanok, ezeknek végezésénél mindig ügyesség, czélszerűség mutatkozik, s úgy tetszik, mintha ezek végezésére valaki oktatta volna a csecsemőket. Kétséget nem szenved, hogy az ösztönszerű mozgásokra a magzat sokkal később lesz alkalmassá, mint a független és a reflex mozgásokra. Sokkal kifejlettebb idegrendszer kell ahhoz, hogy a magzat *ösztönszerű mozgásokat* végezhessen, mint ahhoz, hogy csak impulzív avagy reflex mozdulatokat tegyen. Okvetlenül

szükséges, hogy azok az idegek is ki legyenek már benne fejlődve, melyek az *érzelemnek* támadásánál működnek; de nem hiányozhatnak azok az idegrészek sem, a melyek a bennünk támadó érzeteknek és érzelmeknek *lekötését* eszközlik. Megvannak az ösztönszerű mozgásokat végző gyermekben az emlékező tehetség munkáját eszközlő idegrendszer kezdetleges idomai is. Ezek nélkül az ösztönök nem is ébredhetnének fel; mert az ösztönök voltaképen nem tekinthetők másoknak, mint a szülők által szerzett egyes tapasztalatokra vonatkozó, a nemzedékre is átszármazható *emlékezetnek*. Ez az emlékezet azonban még korántsem áll az öntudattal kapcsolatban. Az ösztönszerű mozdulatok előbb mutatkoznak, mint az öntudat jelentkezhetnék. Nem is sorolhatjuk ennél fogva még az *ösztönszerű mozdulatokat* sem ama mozdulatok közé, a melyekkel a gyermek negyedik hónapos korán túl kivánságait közölni szokta; mert e mozdulatok is *önkénytelenek*. Az élő-beszédet megelőző jelbeszédnél pedig a gyermeknek már oly mozdulatokat kell végezni tudnia, a melyek öntudatosak s a csecsemő akaratának alá vannak rendelve.

Milyenek az ily mozdulatok, miben áll azok lényege és hogyan fejlődik az emberi értelem a csecsemőben, mielőtt az élőbeszédet elsajátíthatná, ezekről szól majd bővebben legközelebbi levelem és majd csak ezeknek a kérdéseknek előre bocsátása után térek át voltaképeni feladatomnak megoldására. Tudom, hogy lesz türelmed a gyermekek lélektanából vett eme kérdések megvilágításának figyelemmel való kiséréséhez; hiszen édes anya vagy és az édes anyai lélek nem fáradhat ki soha abban a munkában, a melyet gyermekeinek boldogságáért végeznie kell. Ha netán e levelemnek valamely része nem volna elég érthető előtted, szívesen feltárom részletesebben is, a mit a lehetőleg össze vontan ohajtottam e helyen előadni.

KASZTNER JANKA.

Semmi sem hat lélekemelőbben s egyszersmind buzdítóbban reánk mint a hivatását sok fáradsággal bár, de teljes erkölcsi és gyakorlati eredménynyel betöltő-pályatársunk munkásságának példája. S ha már egy nemes cselekedetnek is több haszna van — a példabeszéd szerint — száz jó tanácsnál, mily nagy erkölcsi hatása lehet egy jó cselekedetek gyakorlásában töltött életnek. Aki előttünk a lankadatlan munkásságban és emberszeretetben, a vallásosságban és szerénységben nemes példát mutat: álljon fent vagy alant, egyaránt méltó a tiszteletre, szeretetre, hálára. — E gondolatok vezettek arra, hogy olvasóinknak egy éveire még fiatal magyar tanítónőt mutassunk be, kire méltó büszkeséggel tekintenek pályatársai, kit hálás szeretettel emlegetnek tanítványai s őszinte tisztelettel mindazok, kik ismerik.

Ez a magyar tanítónő *Kasztner Janka,* a győri állami tanítónőképző intézet igazgatónője. Közel tíz év óta tölti be nagy felelősséggel járó, fáradságos és kiváló nevelői tapintatot követelő állását, s ez idő alatt megszerezte nemcsak föllebbvalói elismerését, tanártársai tiszteletét, hanem ellenségei becsülését is. Kora ifjúságától kezdve önerejére utalva nehéz küzdelmek árán nyerte képzettségét, s mint szerény állású szülők gyermeke nem a nagyok pártfogásának, hanem a kiváló tehetségei által kiérdemelt nagyrabecsülésnek köszönheti előmenetelét.

Kasztner Janka 1850-ben született egy nyitramegyei kis tót faluban. Atyjának, egy szerény állású gazdatisztnek kívüle, a legidősebb kis Jankán kívül, még hét gyermeke volt; gondolhatni, hogy így az okos, komoly gyermek korán nevelőnői szerepet vitt kisebb testvérei mellett, kiknek később egyedüli támasza, jóltevője lett.

A kis faluban csak tót tannyelvű iskola volt; részint itt, részint a szülői háznál nyerte Janka az első oktatást. Édes atyja, ki tehetsége szerint jó nevelést igyekezett adni gyermekeinek, 11 éves korában elvitte őt Győrbe, hol a jó nevű Zalud Antonia-féle magánnevelő intézetbe adta tanulni. Mohón szívta itt a tudnivágyó gyermek magába az ismereteket; a tanulásban csakhamar kitűnt kis társnői közül, s szelid, ragaszkodó természetével teljesen megnyerte az intézet tulajdonosnőjének szeretetét, bizalmát.

Ez a szeretet és bizalom elhatározó befolyást gyakorolt életére, pályaválasztására. Az intézet tulajdonosnője ugyanis ritka műveltségű külföldi nő volt, s kedveltjét amint felserdült azzal tüntette ki, hogy a külföldi irodalom legjelesebb termékeivel megismertette. Neki szép és gazdag magán könyvtára volt, melyet azonban, nehogy tudományával kérkedőnek tarthassák, gondosan rejtegetett padlásán. A hosszú téli estéken rendesen behívta Jankát szobájába s lassanként beavatta a padláson rejtegetett ládák nyomtatott titkaiba. Olvasgatott vele sok becses művet; de szobájából kivinni egyet sem engedett. Képzelhető, mily sajátságos varázst kölcsönzött e tanúlmányoknak a titokszerűség, s mily készségessé tette Jankát azon esztetikai, didaktikai és neveléstani ismeretek befogadására, melyeket a szeretetteljes nevelőnő nevelése betetőzéseként adott neki útravalóul.

Három évet töltött a nevelőintézetben, s korát meghaladó értelmi fejlettséggel s képzettséggel tért vissza a szülői házba, hol a szerzett ismereteket kisebb testvérei oktatgatásánál igyekezett értékesíteni, s édes anyjának segédkezett a háztartás vezetésében. E nyugodt, boldog élet azonban nem tartott soká. Alig nyolcz havi otthontartózkodása után sulyos anyagi csapás nehezedett a családra; a családfő kereset nélkül maradt. A mélyen érző gyermekleányban erős tettvágy támadt; gyönge testi erejének s tapasztalatlanságnak tudatában is érezte, hogy tenni kell valamit szülei anyagi támogatására s testvérei neveltetéséért. Kínzó tépelődései között a szeretett nevelőnőhöz fordúlt tanácsért, vigasztalásért. S az nem csak tanácsot és vigasztalást nyújtott neki, hanem alkalmat a munkára és segédkezet a megélhetésre, kenyérkeresetre. Meghívta inté-

KASZTNER JANKA.

zetébe segédtanítónőnek, s rábízta a két alsó osztályban a tanítást, s a benlakók fölötti felügyeletet. Így lett az alig 15 éves leányka tanítónő s megkezdte az önfentartás nehéz, küzdelmes munkáját. Azt tudta jól, erről Zalud kisasszony is felvilágosította, hogy a tanítói pályán csak úgy maradhat meg, ha oklevelet szerez magának. Az anyagi eszközök teljesen hiányoztak arra, hogy képezdei tanfolyamot végezzen s jóltevője. az az idegen míveltségű nevelőnő sem igen támogathatta tanácsaival; azért önerejébe vetett bizalommal kettőzött szorgalommal fogott a tanuláshoz. Ami kis szabad ideje maradt, azt mind tanulásra fordította, csakhogy ez az idő, bár magától minden pihenést, élvezetet megvont, a tanításra való lelkiismeretes előkészület és a benlakó növendékek gondozása mellett csakhamar igen kevésnek bizonyúlt s a késő esti, éjjeli órákkal kellett megtoldani. Tanúlt is Janka fiatal korának fékezhetetlen tudásvágyával összevissza mindent, s ha a képesítő vizsgálatnál mindennek hasznát nem vehette is: megszokta ezalatt a fáradást nem ismerő munkásságot, a lemondást és önmegtagadást.

Öt évig tartott ez az idegfeszítő munka, de ő szerénységében még mindig nem mert arra gondolni, hogy a tanítóképesítő vizsgálatot leteheti. Elhatározta, hogy kevés megtakarított pénzecskéjére támaszkodva elhagyja a nevelő ntézetet s belép a budai állami tanítónőképző intézet növendékei közé. Rokona Xantus János mutotta őt be e kéréssel az intézet akkori igazgatónőjének, Zirzen Jankának, ki később szeretett tanítójává, majd anyai barátnőjévé lett. E jóságos úrnő, ki kegyességével már annyi fiatal lány jövőjét alapítá meg, négyszemközt komoly vizsgálat alá vette; és mily nagy volt Kasztner Janka meglepetése és öröme, midőn a beszélgetés végén a vizsgáló kijelentette, hogy a képesítő vizsgálatot annál is inkább leteheti, mert ismeretei mellett 5 évi tanítói gyakorlatra is támaszkodhatik. Ekkor azonban már oly erősen felkelt benne a vágy rendszeres oktatásban részesülhetni, hogy e biztatás daczára is csak a felvételi vizsgálatra jelentkezett s ennek alapján 1871 őszén fel is vétetett a tanítónőképző intézet III. éves növendékei közé, államköltségen bentlakónak. Ugyanitt elvégezte az elemi képesítő vizsgálat letevése után a polgári tanítóképző két

éves tanfolyamát, a nyelv- és történettudományi szakcsoportot tanulmányozva.

Nyugodt, boldog három év volt ez rá nézve, ki az élet nehezebb küzdelmeivel korán megismerkedett, s ő teljes tudatossággal élvezte is azt. Tanulótársai a pár évvel idősebb «kis Jankát,» ki a gyöngébbeket oly szívesen tanítgatta s a tanúltabbakkal nemes versenyre kelt:* nemcsak szerették, tisztelték is az intézetben. Elismert elsősége nem szerzett irigyeket; ellenkezőleg szíves, s minden áldozatra kész vonzó egyénisége állandó barátsággal fűzte társaihoz. Áldott emlékű szép idők! Az intézet egy volt növendéke sem tud meghatottság nélkül gondolni arra a testvéries viszonyra, melyet ott megismert s arra a szeretetteljes bánásmódra, melyet ott az intézet vezetői részéről tapasztalt. — Az utolsó évben Janka nemcsak tanítvány, segédtanítónő is volt, noha nem hivatalosan. Segédkezett az igazgatónőnek az irodai munkák végzésében, a betegek ápolásában, s betekintést nyert ezáltal az intézet vezetésébe, az igazgatás sok gondosságot követelő munkájába.** A tanfolyam bevégzése után nehéz harczot kellett önmagával vívnia. A képzőintézetben, hol anyai barátnője mellett maradtatott volna, rendszeresítették a segédtanítónői állást, és őt egy idejűleg ezzel s az ipolysági polgári leányiskola vezetésével kínálták meg. Itt a nyugodt megelégedés, ott az iskola megteremtésének s megkedveltetésének nehéz munkája várta. Nem riadt vissza az utóbbitól, — már csak azért sem, mert itt több alkalma nyílhatott testvérei neveltetésére befolyni; elfogadta a kineveztetést Ipolyságra. Vezetése alatt az ipolysági polgári iskola csakhamar virágzani kezdett s

* Zichy Antal 1872-ben, midőn a budapesti tanfelügyelőségről lemondott, nehány aranyból álló pályadíjat tűzött ki, melyre csak a tanítónő képezde III. éves növendékei pályázhattak. A pályakérdés ez volt: «Melyek a nőnevelésnek hazánkban mutatkozó főbb hiányai.» 26 növendék közül 16 pályázott. Pályabirák a férfi-tanítóképző tanárai voltak. Az első díjat Kasztner Janka nyerte el.

** Az utolsó tanévben, 1873-ban a kolera az intézet növendékei közül is többeket ágyba döntött, K. Janka félelmet nem ismerő készséggel ápolta beteg társnőit s ezért három másik társával együtt egy ministeri leiratban hivatalosan meg is dicsértetett.

mire a tanév lepergett, közkedveltségnek örvendett. Bizonyítja ezt az is, hogy Bars megye főispánja Majláth István is odajáratta leánykáját, sőt midőn Ipolyságról családjával elköltözött, teljesen Kasztner Janka gondjaira bízta őt.

Az ipolysági iskolát azonban egy év múlva már — felsőbb parancsra — el kellett hagynia, hogy a magas miniszterium által 1875-ben felállított győri állami tanítónőképző intézet igazgatását átvegye. Nehéz szívvel, és csak Zirzen Janka biztatására vált meg Ipolyságtól, s aggódva gondolt a feladatra, mely reá új állásában várni fog. S aggodalma nem volt teljesen alaptalan, mert Győrött némi bizalmatlansággal fogadták a fiatal igazgatónőt. Egyszerre 40 felnőtt fiatal leány felügyeletét kellett magára vállalnia, kik között 20 benlakván teljesen az ő gondviselése alatt állott.

Kasztner Janka a magyar leánynevelés ügye iránt érzett lelkesült szeretettől áthatva, bátran nézett szemeibe az akadályoknak s annyi év után hizelgés nélkül elmondhatjuk: dicsőséggel győzte le azokat, a győri képző intézet vezetése alatt gyorsan felvirágzott, s eddig már több mint kétszáz jóravaló tanítónőt nevelt a hazának. K. J. feladata annál nehezebb volt, mert a legfontosabb tantárgyak a neveléstan és magyar nyelvtan tanítását, neki kellett magára vállalnia. Az önképzés szigorú korszaka újra kezdődött; s hogy ezt mily következetesen vitte keresztül, kitünik abból, hogy előadásaira rendesen irásban készült el, s ezt a munkát, mivel az igazgatói gondok mellett nappal nem jutott rá idő, természetesen a késő esti órákban végezte s végezi. Tanügyi tapasztalatait kisebb-nagyobb utazások által is törekedett gyarapítani. Legnevezetesebb tanúlmányi útját 1877 nyarán tette Felső-Olaszországba.

Kitünő munkatársat bírt Kasztner Janka az 1881 őszén hirtelen elhúnyt Kuczelnik Vilmában;* nemcsak az intézet buzgó tanítónőjét, de legkedvesebb barátnői egyikét siratta benne, s a seb, melyet a barátnő halála az ő melegen érző szívén ütött, maig sem hegedt be. Enyhülést is csak a munkában keres és talál. S hogy a munkából neki mily bőven kijutott, azt csak az tudja teljesen

* Arczképét és életrajzát lásd a Nemzeti Nőnevelés 1882. évfolyamának III-ik számában (180—6 lap).

elképzelni, ki egy benlakással szervezett tanintézet belső életét ismeri. Minden egyes növendéknek szellemi és anyagi szükségletét, egészségi állapotát s tanulásbeli előmenetelét figyelemmel kisérni, mindeniknek a kellő időben tanácscsal, tettel segítségére lenni, az intézet háztartási és hivatalos ügyeit vezetni, a tanári testületben s a növendékek között az emelkedettebb, testvéri szellemet föntartani, emellett az intézetet a külvilággal szemben is kellő méltósággel képviselni: a legegyszerűbb viszonyok közt is éber szellemet, nagy munkaerőt és önfeláldozást követelő feladat. Győrött e munka annál nehezebb volt, mert eddig az intézet megfelelő helyiségekkel nem bírván, két három házban kellett az évről-évre nagyobb számot tevő növendékeket elhelyezni s felügyetükről gondoskodni.*

E rendkívüli elfoglaltság okozza, hogy Kasztner Janka, bár kiváló irói tehetséggel bír, csak ritkán nyúl tollhoz, hogy gondos tanúlmányai közben nyert megállapodásait, tapasztalatait közzétegye, vagy egy-egy fontosabb nevelési kérdésben véleményét nyilvánítsa.** Ezt annál inkább sajnálhatjuk, mert itt-ott elszórva megjelent dolgozatait eredeti felfogás, józan itélő erő s a nevelésügy szeretete hatja át. Stilusát az egyszerű, mesterkéletlen szófüzés jellemzi, mely neki az életben is sajátja, s melylyel a szívhez úgy mint az értelemhez mindenkor megtalálja az igazi hangot.

Daczára csendes, visszavonuló természetének, élénk részt vesz Győr város tanügyi életének mozgalmaiban. A tanítók számára rendezett magyar nyelvi póttanfolyamokon tanszerkiállításokon, s a Győr városi és vidéki tanítógyűléseken érvényesíti ilyen irányú munkásságát. E munkásságnak elismeréseül választotta őt meg a «Győrvidéki tanító egylet» alelnökének; s e munkásságának elismeréseül érte az a kitüntetés, melyben még magyar tanítónő nem részesült: megválasztatott a győri községi polgári leányiskola felügyelőségébe gondnoksági tagnak. Ő e kitüntetéseket nem kereste, nem keresi; de kétségtelenül buzdításul szolgál neki nehéz munká-

* E visszásság a jelen tanévvel véget ér; jövőre külön e czélra emelt saját épületében lesz az egész intézet elhelyezve.

** A «Nemzeti Nőnevelés» II. és V. évfolyamában közlött tőle dolgozatokat.

jának végzésénél ezek mellett az az elismerés és magas megelégedés is, melynek Trefort Ágoston közoktatási minister úr ő méltósága s a magas kormány főbb tisztviselői, mint Gönczy Pál, Hanzély János és Buzogány Áron, mindannyiszor ha az intézetet látogatásukkal szerencséltették, nyilvánosan kifejezést adni kegyeskedtek.

De buzdításul szolgálhatott tanártársainak, növendékeinek szeretete is, melynek csak nem rég oly fényes bizonyítékát vette, midőn névünnepén 10 éves igazgatói működésének örömére köréje sereglettek. Jellemző a mód, melylyel ez ünnepet ülték, Kasztner Janka önzetlenségére s a nemes szellemre, melyben növendékeit vezette. Nem az ünnepeltnek nyújtottak ajándékot, hanem összetették filléreiket s 400 frtnyi atapítványt tettek le e nap emlékére a magyar tanítók országos árvaháza javára!

Nem terjeszkedünk ki ez alkalommal annak ecsetelésére, mily híven ápolja szivében Kasztner Janka a családszeretet, barátság és hála érzelmeit. Nem soroljuk fel mit és mennyit tett elaggott szüleiért, testvéreiért, kik neveltetésüket teljesen neki köszönhetik, s kik minden bajukban anyagi és erkölcsi támogatást, őszinte testvéri szeretetet találnak nála. Nem hivatkozunk arra, mily odaadást tanúsít barátaival, mily meleg részvétet a szerencsétlenekkel szemben, mily kegyeletre s áldozatkészségre talál nála a közjó minden szép eszméje : mindez, ha teljesebbé tenné is a képet, a melyet a föntebbiekből egyéniségéről alkothatunk, sértené az ő nemes szerénységét, melyet tisztelni tartozunk.

E helyett azon őszinte ohajtással zárjuk be e sorokat: tartsa meg az Isten soká Kasztner Jankát a magyar nőnevelés javára, adjon neki erőt és munkakedvet nehéz feladata teljesítésére s adjon a magyar hazának sok olyan magyar tanítónőt, kiktől oly sokat várjunk, s kiket úgy szeressünk, s kikre oly büszkén hivatkozhassunk, mint ő reá!

Sebestyénné Stetina Ilona.

SZEMELVÉNYEK

FÁY ANDRÁS «BÉLTEKY HÁZ» CZÍMŰ REGÉNYÉBŐL.

Mai társadalmunknak egyik nem legkisebb hibája, hogy nagyon is sokat áldoz a «jelen» oltárán. Zsurnalisztai mohósággal és fölületességgel ragad meg mindent, a mit a jelen nyújt, s nincs sem ideje, sem kedve visszafordulni a múlt felé, vagy mélyebb pillantásokat vetni a jövőbe. A divat rabjai vagyunk; a divatnak pedig nem kell a mi régi, vagy ha kell is, csak a mai ízlés köntösében. Az új ruha kedvellését átviszszük a műalkotásokra is. A nagy közönség itt is csak az újban leli kedvét, s kicsinyléssel tekint a múlt korok nagy alkotásaira, melyeket régiségük miatt tökéletleneknek, törpéknek tart, pedig voltaképen ő a törpe azokkal szemben. Mert a múltnak kicsinylése s csak a jelennek egyoldalú magasztalása mindig bizonyos kiskorúságra mutat; a mennyiben az ily eljárásnak oka vagy a szűk látáskör, vagy az erőtlenség elvonatkozni a jelentől s visszaképzelni magunkat a múlt viszonyai közé. Pedig az a kicsinylett múlt nagyon sok kincset tartalmazna ennek a könnyelműen élni siető jelennek. A régibb emberek kevesebbet, de jól dolgoztak; nem volt még akkor feltalálva a gőzerő. Ma a látszat a fő, akkor a valóság volt. Ma gyorsan emelkednek ki a földből az épületek, de egy részök nem sokára össze is omlik; a régiek lassan, de szilárdan építkeztek. Nagyobbrészt így van a dolog a szellemi alkotásokkal is. Ma az írók nagy részét, — maradjunk csak a művészet ezen ágánál, — a megélhetés sarkalja munkára; hajdan magasabb ámbiczió. Ma a nagy közönség izléséhez alkalmazkodva, olcsó és tetszetős árúczikket termel a modern író; hajdan a közönség izlését nemesíteni, vélekedését megjavítani törekedett, sokszor ellentétbe

is helyezve magát, népszerűsége rovására is, olvasóival. Ma sok író *csak* gyönyörködtetni kíván, s itt is jórészt csak az érzékiségnek hízelegni; hajdan tanító czél vegyült a gyönyörködtetővel, s a művészi szempont mégsem szorult háttérbe.

E gondolatok magukban, általánosságban, is megállanak; igazságuk azonban mégis szembeszökőbb lesz, ha konkrét dolgokra utalunk. Hasonlítsuk csak össze pl. Pázmány munkáit, és mostani szónokaink beszédeit; Faludi fordításait s a mostani gyors-fordítók légiójának férczelményeit; vagy akár *Fáy András* regényeit a modern tárcza-regények legnagyobb részével! Én bennem épen Fáy munkáinak olvasgatása közben keletkeztek az itt leírt gondolatok.

*

Fáy Andrást már elfeledi a magyar olvasó-közönség, műveit olvasni már kiment a divatból. Ki venné ma már kezébe, Montépin és Zola regényei után, a «*Bélteky Házat*», melynek papirosát megsárgította az idő, s melynek tartalmában nincs semmi, a mi lázas izgatottságba hozza az olvasó idegeit?

Pedig a «*Bélteky Ház*», melyről itt egyet-mást el akarok mondani, még mindig nagyon megérdemli figyelmünket, mert avúlt lapjain friss életbölcseséget, új, meg új okulást találhatunk.

Fáy Andrásnak e regényében ne keressünk a képzeletet felcsigázó s hajmeresztő kalandokat, melyeket visszafojtott lélekzettel s lázas rohamossággal kellene olvasnunk; sem emberfölötti hősöket, kiknek párját fel nem találhatjuk a való életben. Cselekménye, egyszerű bonyodalmával, élethez hű alakjaival, szeliden gyönyörködtet; de a beleszőtt reflexiók a józan oktatásoknak gazdag tárházát tartalmazzák. Az egyetemes mértéket használó kritikus a mesének egyszerű, mondhatnók: együgyű szövését hibájául fogja e regénynek felróni: de az irodalomtörténeti szempont enyhíteni fogja ez ítélet szigorúságát, ha meggondoljuk, hogy e mű a magyar regényirás első zsengéi közűl való. Ily szemüvegen tekintve e munkát, jó akarattal fogjuk kezünkbe venni, s olvasása közben jeles oldalai lapról lapra jobban felköltik érdeklődésünket.

A modern könyvek olvasója első pillanatra talán *nyelvétől* is vissza fog riadni e regénynek, ha pl. benne a *regény* szó helyett

romant, a *divat* helyett *módit*, az *elv* helyett *alapzatot*, a *körülmény* helyett *körzetet*, az *ábránd* helyett *ámulatot*, a mai *ipar* helyett *szorgalmat*, az *iparkodás* helyett *ipart*, a *szórakozni* helyett *szétszóródni*-t, s több efélét talál. De a ki meggondolja, hogy e könyv a nyelvújítás utószakában készült, midőn még minden forrongásban volt irodalmi nyelvünkben, szépprózánk pedig, különösen regényprózánk, kifejlődésének első napjait élte: az visszatetszés helyett valódi érdeklődéssel fogja kísérni egy akkori irónknak a nyelvvel való küzdelmeit. Aztán meg Fáynak itt felhozott s egyéb ezekhez hasonló szavai inkább a józan konzervativizmusra, mint a minden áron való és oktalan újításra vallanak, s különösségüket a mai olvasó szemében csak az okozza, hogy nem maradtak közhasználatban úgy, mint a hogy abba átmentek a nyelvújítással nagyszámú, egészen helytelen alkotású szavai. S ha Fáy küzdött is a nyelvvel, e küzdelmek inkább egyes fogalmak elnevezése, mint egész gondolatok kifejezése körül forognak. Fáy nyelve, a mondatalkotás egészét tekintve, nem vett föl a forrongás korszakában idegen elemeket, tősgyökeres magyaros maradt, úgy hogy e tekintetben sokat tanulhat tőle egy-egy idegenszerűségekkel öntudatlanul eltelt modern fordító vagy író; sőt jól alkalmazott magyaros szólásmódjai, szép körmondatai, elmés és meglepő hasonlatai a külforma tökéletességét éreztetik velünk és sok helyt az újság és eredetiség szépségével hatnak ránk.

A «Bélteky Ház» jól kigondolt és nagy gonddal megírt munka. Szerzője nem *csak* író, hanem egy a «huszonöt év» azon munkásai közül, kik egész lelkükkel egy eszmének, hazánk politikai és társadalmi reformálásának szentelték életüket. Fáy András se oly lángész, se oly nagyszerű alkotások létrehozója nem volt ugyan, mint a «legnagyobb magyar», mindamellett reformkorszakunk történetének vizsgálója nem egy rokonvonást fedezhet föl közte és Széchenyi közt. Egész élete közhasznú és sikeres munkában tölt el. A nemzet művelődése és vagyonosodása volt az a két tárgy, mely felé irányozta gondolatait és tevékenységét. A hazai első takarékpénztár létrejövetele az ő műve; ő sürgette először nálunk a biztosító intézetek felállítását; a pesti nemzeti színház megalapítására ő adta az elfogadott tervet; szépirodalmi munkáival a nemzeti élet szépítését és javítását

czélozta tervszerűen; ezekben s egy pár neveléstani dolgozatában, a nemzeti életből kiindulva, mint igazi magyar pedagógus, oktatja nemzetét.

Fáy alaposan ismeri a magyar életet. Éles szeme világosan felismeri a hibákat, s tudományosan mívelt és józan esze nem szűnik meg ezek orvosszereit kutatni. A mely orvosszereket a reformátor ekként megállapított, azokat az író közkincscsé igyekszik tenni műveiben. Szépirodalmi munkáiban is mindenütt ott van a háttérben a reformátor. Azzal tartott, mint Eötvös, hogy csekély értékű az a regény, mely egyszersmind eszmék elhintését, közhasznú elvek terjesztését s így a közállapotok javítását nem tűzi czélúl. De Fáy nem úgy tanít, mint az elzárkózott szobatudós, hanem mint vidor életbölcs; innen van, hogy tanításait, megrovásait nem a szatira keserűsége, hanem a humor jó íze hatja át. E vonások jellemzik nemcsak Meséit és Aphorismáit, hanem egyéb szépirodalmi dolgozatait, s közelebbről a «Bélteky Házat» is.

A «Bélteky Ház» 1832-ben jelent meg, s benne az író az akkori magyar társadalmi élet rajzát tárja elénk. Mint egy tükörben látjuk ott a már pusztulásnak induló régi magyar nemesi világot előítéleteivel s munkátlanságával; másrészt a keletkezőben levő új társadalmat, melynek jelszava a munka és egyenlőség. Fáy nem nagy vonásokkal vázol, csak amúgy felületesen; hanem az élet mindennapi körülményeihez lebocsátkozva, innen vett apró vonásokkal a részletekben is gondosan kidolgozza képeit. S e képeket az élethez való hűség teszi vonzókká. Alakjai, ha elgondoljuk belőlük azon elmúlt kor sajátos jellegét, ősmerősökként tünnek föl a jelen korbeli olvasó előtt is. Az érzések, miket leír, olyanok, hogy bennök saját magunkéira ismerünk. A közbeszőtt oktató elemek józan életnézeteket terjesztenek elénk. Nevelés, művészetek, gazdálkodás, életbölcseség: e tárgyak körül forognak leginkább Fáy tanításai. Fáy azonban a tanítás mellett nem lesz regényében költőietlen. A természetet, az embert idealizálja is; mint maga mondja egy helyt, a rózsát úgy adja kezünkbe, hogy előbb leszedi róla töviseit.

A «Bélteky Ház» mint korrajz is becses ugyan, de benne általános értékkel különösen a reflexiók bírnak, — azok a gondolatok,

melyekben az iró józan életelveit közli velünk, s melyek vagy kész igazságokat nyújtanak számunkra, vagy gondolatébresztő erejöknél fogva az igazság kutatására ösztönöznek bennünket.

E gondolatok közül szemeltünk ide ki egynehányat, részben azon mellékczélzattal is, hogy azok talán egyik-másik olvasóban kedvet ébresztenek ezen, divatból kiment, de méltatlanúl mellőzött olvasmánynyal való bővebb megismerkedésre.

*

— — Gyakori hibája a nevelésnek, hogy mindenben jártas tudóst óhajtunk képezni gyermekünkből. A folyam, ha igen szétterül medréből, csekély lesz. Aztán ennek természetes káros következése a kora kifejlés; pedig mely szomorú tekintet: gyermek, érett komoly képpel! Virág legyen a gyermeki kor, ne gyümölcs. Gyenge oltványom virágát, ha gyümölcsre erőlködik, lenyomom újjammal, hogy a kora erőszak el ne sanyarja vidor növését. Mondhatnám, mióta tudósabbak vagyunk, nem vagyunk okosabbak; terjedező lelkünk elveszti erő-hatóságát. (I. 17—18.)

— — A tapasztalás arra mutat, hogy a szerfelett számos erkölcsképző írásokban eltévéd az erkölcs, mely kevesebb oktatást, de több jó példát óhajtana; a sok bölcselkedésben ritkább lesz a józan ész, a sok vitában az igazság, a sok mesterkélésben a jó nevelés. (18.)

— — Sokat emeli vagy sülyeszti az emberek ítéletét rólunk, azon bizakodás vagy bizalmatlanság magunkhoz, melyet magunk előtt hordozunk. Szereti a világ okait nyomozni mindkét esetű viseletünknek, s becsülésünkre vagy mellőzésünkre találja vagy találni véli azokat. (22. lap).

— — Legkényletesebben szoktuk érezni magunkat oly társaságban, hol mi is érünk valamit s alkalmunk van kisebb vagy nagyobb mértékben fontosoknak bizonyítnunk magunkat. Nem szeretünk örökké csak tisztelni, kívánunk olykor tiszteltetni is. Minden embernek van egy bizonyos polczocskája, melyre fel szeret jó órájában űlni, hogy onnan láttassék kisebb vagy nagyobb világától. S ha ezeket magunk szabadjában, feszeskedés nélkül érhettük el valamely társaságban, szoktuk mondani: jól múlattunk. (27.)

— — A ki tanít, tanúl is az, s egy fejledező gyermek gyakran inkább érezteti velünk tudásunk csekély voltát, mint diplomás tudósok éreztethetik. Ismereteink a közlés leereszkedése, módosítása által tisztulnak, biztosulnak s mindinkább rendszerbe vonulnak. (30.)

— — A szépnem ismereteinek terjedelmét annak természeti s polgári rendeltetése határozza meg, s nem helyes azoknak a tudós vizsgálatokig terjeszkedése. Asszony, nő, anya a szépnem rendeltetése; való élet s ennek örök apró gondjai az ő köre; tudóskodások az ezekre rendelt időt, figyelmet, kedvet ellopják tőle s mételyezik azon biztos, tiszta tapintatot, azon lágy érzelmet, azon szerény eszméletet, azon bájos hajlékonyságot az élet kis örömeinek felfogásában, éldeletében s közlésében, melyek a szépnemnek oly kedves sajátjai a férfiak felett. (31.)

— — Szemtelenség és vakmerőség meg szokták eleinte lepni önérzetünket, s a szerénység első pillanatokban felsőbbséget enged azoknak maga felett. (42.)

— — Leánygyermeknek káros akaratot engedni. Holtaiglan más fog neki akaratot kölcsönözni; szüle előbb, férj később. Sors teendi, hogy a függés ezen lánczai rózsák legyenek-é, vagy durva érczek? Minek zsartos vágyakat költeni az öntagadásra mindig készen állni kellő kebelben? Szokjék a leány lehető rosszabbhoz; lehető jobbhoz könnyen bírunk szokni. (70.)

— — Időt kell engedni a baráti érzelmek fölmelegedésére: az elragadt szív hamar megtér, a kivívott sajátunk marad. Kölcsönismerés előtt kötött barátság tövetlen fa; hiában öntözöd, eredeti élelem hiányában elsorvad. (82.)

— — Ki a művészségben kegyetlen nem tud lenni maga iránt, középszer alatt fog abban maradni örökké. (88.)

— — A festés nem csupán kézügyesség és a természetnek szolgai követése; hanem avatottság a művészség titkos szellemébe, mely a természet nemesb szépségeinek biztos felfogásában áll, s melynél lélek fest összehangozva a természet lelkeivel. (88.)

— — Mindig szomorú alak oly leány a társaságokban, a ki kifárasztja a múlattatót egytagú feleleteivel, melyekkel, mint a párkák, mintegy ollóval minden kezdett beszélgetés-fonalat együgyűen

ketté metszeget; s ez ellen kell egy kis tudomány, egy kis világlátás. Szűk tapasztalásnak szűk értelem, szűk szó a következése. (91.)

— — Önkedvtelésünk örök űzése, s tartózkodás mindentől, mit tulajdonunkká nem tehetünk, igen egyoldalúakká tesz bennünket s végre haszonvehetetlenekké a társaságokban. (97.)

— — Szeretetlenségre mutat, legnagyobb igazainkban is, elmellőzni a béke útját, s egyenest a törvény fegyverét szegezni felebarátunk mellének. (104.)

— — Ki soha szükséget nem látott, fele lelki tehetségeinek szunnyadásban hevert annak. Mint plánta-növésre szép idő mellett ború, eső, szél kell: úgy gyermeknél is apró nyomorúságok kellenek a kényelem s öröm közé. (107.)

— — Szeretem, ha a szépnem könnyedén s verős oldaláról hajlik inkább venni az életet, mint árnyékosáról; mert az ő hivatásuk az, hogy a férfiakhoz simítsák, nyájasítsák az életet, mely nem ritkán bő ruhaként áll el a nagyobb gondú férfiaktól. De a szerfelett könnyű elme, — mint a forradozó és habzó szer fölül fut edényén, — nem fér meg a házi élet szűk körében, mely csaknem egyedűli világa a jó nőnek. (108.)

— — A vitatkozást csak úgy szeretem, ha vagy használhatok, vagy tanúlhatok, mert így igazságra vezet; ha ezek közűl egyikhez sincs kinézésem, kikerűlöm. (109.)

— — Gúny ellen legsímább paizs a nem ügyelés, s legelébb megszünnek rovásunkra kaczagni, ha együtt kaczagunk mi is. (137—8.)

— — Nincs fájdalmasabb s nehezebb gyógyulási seb, mint melyet az üte rajtunk, ki köznevetség tárgyáúl használa bennünket; az összezúzott önérzelem hív emlékezettel kínoz untalan. (139.)

— — Ha csak egyik fél is igazán akarja fentartani a házasság csendjét, ritkán bomolhat az fel. (141.)

— — Olyan az ember az iskola szűk falai közt, mint pénznemek az erszényben; ha kiadták azokat belőle, vagy kerülnek még valaha össze, vagy soha sem. (154.)

— — A kora érettséget, azt az örömtelenséget, mit tudós képnek nevezgetnek, nem szeretem az ifjúban. Ennek rendesen vagy

magában, vagy a világban való bizatlanság a szülő oka, s mindkettő sok szerencsétlenség kútfeje. Az ifjat örömet lihegve, sőt zajlakodva óhajtom inkább látni, mint szerfeletti kiszámolt józanságban. Amabból van mit veszteni, hogy vén korunkra is jusson melegítőnek egy kis hév, az idő telében. Ebben már nyarunkban télre dőlünk. (157—8.)

— — Semmi sem vonz minket inkább máshoz, mint rokonság gondolkozásban és kedvtelésben, minthogy más alakban önnönmagunkat tiszteljük, szeretjük. (167—8.)

— — Ha boldognak akarod nevelni a gyermeket, legelébb is szivét formáld; tedd sajátjává azon biztos tapintatot, minélfogva szive könnyű önkénynyel felfogja a jót; s később formáld istápúl mellé az észt. A szív makacs, parancsoló, s ha elromlott egyszer, készebb magához mentegető ügyvédnek szegődtetni az észt, mint ennek gyenge tanácsára hajlani. A szív, bár kétes világú lámpájával, nehezebben tér el az igaz útról, ha erre szokott, mint az ész vakító fényű bolygó-tüze, mely szolgai hízelgéssel rendesen a szív után futos. A jóra formált szív, ha bukik, felkél; a rossz sülyed, s nincs mívelt ész, mely ki bírja ragadni sülyedtéből. Szív, nem ész hajt akaratot; hány meg tudja mutatni, hogy nincs kísértet, s estve remeg egyedül maradni a szobában? (174—5.)

— — A költő, általában a művész, barátja az emberiségnek, ki az életet rózsaszínben tekinti, s abban láttatja azt másokkal is; ki más szebb életből, más jobb világból kölcsönöz színeket, hogy velök e gyarlót szépítse számunkra, s kedves ámulatba, nyájas előérzetekbe fulaszsza a por halandó terheit, gondjait; ki a rózsának, míg azt kezünkbe nyújtná, letördeli előbb szúró töviseit, hogy szaga, színe szúrás remegése nélkül kéjesebben gyönyörködtessenek. (213—4.)

— — Az újabb kor, úgy látszik, nem bírja oly biztos mértékét a nagyszerűnek, vagyis egyszerű nagyságnak, mi fő tetője a szépségnek, mint az ó kor bírá; helyébe a könnyű, tetsző, csinos lépett. Futólag szemnek, szívnek tetszeni, fő vágy és czél már ma művészeinknél. Pedig íróban, művészben nem szeretem azt a kora, azt a könnyű megelégedést. Bizalmatlan, szigorú legyen inkább maga iránt, s higyje, hogy alatta áll mindég pályájának, bár sokat haladt is, mert az, mint maga a természet, nem kimeríthető. Fog-

lalásokat tehetni a művészség pályáján, nem teljes meghódítást. Mindenben sokat akarunk s könnyen. Innen futó módi simul ma minden tevéseinkbe, módi magába a művészség szentjébe is. (232—3.)

— — Minden embernek van bizonyos mértékű, nemű jó véleménye magáról, s az önzés ezen hiú játéka teszi, hogy minden ember bír bizonyos nemével s lépcsőjével a kitünni, a fényleni vágyásnak. Minden emberi indulatok közt ez a legnyugtalanabb, legnehezebb kielégítésű indulat. Ez lelki tűzhányó hegye a halandónak, mely szűnhet, nyughat kis korig, de ki nem alszik soha, s pihenései csak készületek új kitörésekhez. Míg a többi indulatok az ifjuság korával elzajognak, ez különbféle alakokban bujkálva, végig kíséri korainkat a sírig, s ki nem elégítve végig dúlja, kielégítve végig boldogítja éltünket. Rangunkat rendszerint még akkor is szeretjük, midőn nem bírjuk többé fentartani, s fényes születésünket még akkor is, midőn sorsunk nem hagyott meg nálunk egyebet nála. (261.)

— — Én a vesztegető s gondatlan kiházasításokat majd minden ága között a fényűzésnek legboldogtalanabb következésűnek tartom a magyar nemes házakra nézve. Épen abban a pontban, melyben az ifjú párnak legszükségesebb a segély s ipar-serkentés, e helyett adósságba veri az magát, s legszebb korát, erejét ennek letörlésére lesz kénytelen áldozni. S mit kap benne szükségére valót? Egy rakás ruhabelit, mely idő- s módi-változások folytában haszontalan rongygyá vál; némely drágaságokat, csillogó szereket, bútorokat, melyek a későbbi valódi szükség beköszönésével csak azért is fél vagy harmad áron elvesztegettetnek, hogy az azok fényének megfelelő szerepet az új pár nem bírja. (323.)

Komáromy Lajos.

A FELSŐ NÉP- ÉS POLGÁRI ISKOLAI TANÍTÓK ORSZ. EGYESÜLETÉNEK ELSŐ KÖZGYŰLÉSE.

(1884. julius 4. és 5-én.)

A ki a legutóbbi években nyilt szemekkel nézte végig közoktatásügyünk jelenségeit, nem kerülhette ki figyelmét ama versengés és küzdelem, a melyet a társadalom legnevezetesebb tényezői a végből fejtettek ki, hogy az iskolát és annak vezetését az ő specziális érdekeiknek szolgálatába állíthassák. Nyilt és mondhatnók elkeseredett harczot vívtak egymással az állam és az egyházak képviselői az iskoláért. Nem kisebb tevékenységet fejtettek ki a nemzetiségek, politikai pártok, sőt még az egyes nemzetgazdasági iskolák hívei is, hogy a nevelésügyre minél nagyobb befolyást biztosíthassanak maguknak. Míg e versengés magas hullámokat vert, nem annyira az volt a főkérdés, mit kellene tennünk, hogy az iskolák hivatásuknak, feladatuknak a lehető legtökéletesebben megfelelhessenek; hanem az, hogy a társadalom melyik tényezőjének legyen a közoktatásügyre döntő befolyása, intézkedési joga. Ma már e versengés szünő félben van, s mindinkább az a kérdés kezd előtérbe lépni, hogy mit kell a társadalom minden egyes tényezőjének tenni, hogy a közoktatásügy terén czélt érhessünk, hogy az iskolák mindazokat az érdekeket híven és tökéletesen szolgálhassák, a melyek az állam érdekei mellett jogosultsággal bírnak, azokkal megegyeztethetők, sőt azokat támogatják is.

Nemcsak a törvényhozó testület tagjait, nemcsak az egyházak vezérférfiait, hanem az ipar és kereskedelmi kamarák és gazdasági egyesületek tagjait is komolyan foglalkoztatja a közoktatásügy minden nevezetesebb kérdése s a megyei és községi

bizottságok ülésein is behatólag foglalkoznak az iskolaügy egynémely kérdésével. Az állam polgárainak nagy részét is át kezdi hatni az a meggyőződés, hogy a milyenné tudjuk nevelésügyünket alkotni, olyan lesz a haza állapota a jövőben! Igaz ugyan, hogy a nevelésügy felett való vitatkozások még nem igen szülnek egyebet a legtöbb helyen, mint azt a hitet, hogy sok, felette sok a mulasztásunk s hogy rengeteg volna a tenni valónk, de a hit is elég egyelőre, mert neveli az akaraterőt az egész nemzetben és megtermi előbb-utóbb azt az áldozatkészséget, mely nélkül nevelésügyünk előbbre nem vihető.

Különösen jó hatással vannak közoktatásunkra s annak kiváltképen belső, sikeres fejlődésére országos egyesületeinknek gyűlései és tanácskozásai. Megnyugtatólag hatott évek óta a nemzetre az a tény, hogy ama testületek, melyek a közoktatásügy szolgálatában fáradnak, el vannak telve a nevelésügy iránt való lelkesedéssel. Nem szolgalelkek végezik a nevelést és a tanítást Magyarországon, hanem szent feladatukért hevülni bíró, s áldozatra is kész munkások. Ezt hirdeti az a körülmény, hogy a kisdedóvóktól a tanárokig a nevelésügy munkásai nemcsak a hivatalos tanítási órákon élnek hivatásuknak, hanem a pihenésre szánt és rendelt időben is.

A most lefolyt iskolai évben és szünet alatt is alig volt valamire való város, a melyben a néptanítók lelkes egyesületei közgyűléseket ne tartottak volna; termékeny tevékenységet fejtettek ki a polgári és felső népiskolák meg a középiskolák tanárai is az egyesületi élet körében, s megindult ama mozgalom is, mely hivatva van a *magyar pedagógiai társaságot* új életre ébreszteni.

Tájékoztatni ohajtván olvasóinkat mindamaz országos mozgalmakról, a melyek közoktatásunk terén, különösen bennünket közelebbről érdeklő körben történnek, ezuttal a felső nép- és polgári iskolai tanítók és tanítónők országos egyesületének f. é. julius 4-ik és 5-ik napjain tartott alakuló közgyűléséről teszünk jelentést.

A felső nép- és polgári iskolai tanítók és tanítónők közgyűlését az az előkészítő bizottság rendezte, a melyet a II-ik országos tanítói gyűlés alkalmával a felső nép- és polgáriskolák vidéki

tanárainak egy része az új egyesület alakításával megbizott volt. Az előkészítő bizottság meghivására az ország minden vidékéről tömegesen jelentkeztek a résztvevők s a közgyűlést megelőző ismerkedési estélyen mintegy száz tag volt jelen. Nemcsak egyszerű ismerkedési estélyt tartottak ez alkalommal az új egyesület tagjai, hanem oly kegyeletes ünnepet is ültek, a mely egyiránt fényes világításba állította mind a budai polgári iskolai tanító-képző intézet tanári karát, mind annak az életben szép sikerrel működő növendékeit. Megható látványt nyújtott az a bizalomteljes fiui ragaszkodás, melyet a fiatal tanárok a kibocsátó intézet igazgatója és tanári karával szemben nyilvánítottak és lélekemelő ama baráti érzület hatása, melylyel volt tanítványaikat egykori tanáraik fogadták. Nem lehet egy tanító-képző intézetnek sem fényesebb örömünnepe, mint a minőt ez alkalommal a budai képző intézet ülhetett. Ez az ünnep egy magában is elegendő biztosítékot nyújthat arra nézve, hogy az új egyesületben hatalmas életerő lüktet. Ezt hirdetik a közgyűlés napjainak eseményei is.

A helyzetet megvilágító tapintatos elnöki megnyitó beszéd, melyet Gyertyánffy István, mint az előkészítő bizottság elnöke tartott, a legjobb fogadtatásban részesült. Kimutatta a beszéd egyrészt azt, hogy mi okozta az új egyesület létrejöttét s megjelölte azt az irányt, melyet követnie kell. Az első kérdésre nézve a következőket találjuk a megnyitó beszédben:

«Okvetlenül reflektálnom kell alakítandó új egyesületünk létjogára és szükségére a már régebb óta fennálló polg. isk. tan. egylettel szemben. Ha valakinek kedve jönne azzal a szemrehányással illetni minket, hogy miért akarjuk forma szerint inaugurálni a meghasonlást s miért nem csatlakozunk inkább a régi egyesülethez: mi kénytelenek volnánk erre egy másik kérdéssel válaszolni. Ugyan lehetséges-e ott a sikeres együttműködés, a hol már a polgáriskola fogalmában, annak czélja és feladatai megítélésében oly homlokegyenest eltérnek a nézetek egymástól? Bizonyára vétenék a jóizlés ellen, ha — a mit már annyi ízben megtettem a nyilvánosság terén, sőt a mit maga a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszterium is különböző alakban és alkalmakkor

annyi ízben értésünkre adott, — én itt e körben is a polg. és f. n. iskola czéljának fejtegetésébe bocsátkoznám. Számtalanszor elmondatott már, hogy mi csak úgy véljük a f. n. és p. iskolát külön egészséges organumként beilleszthetni hazai iskolaügyünk rendszerébe, ha azt a szorosabb értelemben vett polgári, azaz iparos-, gazda- vagy kereskedői osztálynak egy önmagában önálló s így közvetlenül az életre előkészítő iskolájává teszszük. A kik ilyen polgáriskolát akarnak, azok velünk vannak, vagy ha úgy tetszik, mi azokkal vagyunk. Egyébiránt uraim és hölgyeim, viseltessünk tisztelettel az elvi meggyőződések iránt. Fejtsék ki itt is, fejtsék ki ott is lehetőleg világosan, objektive a nézeteiket a f. n. és polg. iskolák legfőbb kérdései felett, s ha több ragaszkodással viseltetnek a közösen szolgált szent ügy, mint a saját apró hiuságaik, előítéleteik iránt, talán hamarább és könnyebben mint vélnék, rá jönnek arra, miszerint elveinkkel, nézeteinkkel még sem állunk oly messzi egymástól, hogy meg ne férhetnénk egy egyesületben is. Bizonyára velem együtt Önök is óhajtani fogják ennek bekövetkezését, mert az egyesülésben van az erő s jó volna ezt az erőt megosztatlanúl állítani az ügy szolgálatába. A legelső feltétel volna erre nézve kétségkívül az, hogy a midőn egy külön egyesület megalakítására látjuk magunkat utalva, ne imputáljanak nekünk ebben semminemű tisztátalan indokokat. Egyébiránt az idő, és a valódi ügyszeretet ki fogják okvetlenül egyenlíteni a differenczíákat.»

Az egyesület czéljára nézve pedig a következőket mondta:

«Nincs senki e tiszteletre méltó gyülekezetben, aki őszintében óhajtaná mint én az új f. n. és polg. isk. országos egyesület megalakítását.

Óhajtom pedig ezt:

1. azért, mivel a f. n. és polg. iskola hazánkban még új intézmény s ennek ápolása és czélszerű tovább fejlesztése érdekében egy országos egyesülete az ezen iskolák mellett alkalmazott tanítóknak tagadhatlanúl igen becses, sőt mondhatnám nélkülözhetlen szolgálatokat tehet. Nevezetesen vannak ez ügynek kérdései, melyek czélszerű megoldása másként, mint a konkret tapasztalatok

szilárd bázisáról nem is gondolható. E tapasztalatok destillációja első sorban a jól szervezett egyleti élet által lesz eszközölhető;

2. mert testületünknek, mely egész új és külön álló ága az országos tanári és tanítói testületeknek, éppen azért, mivel a nagy, erősen begyökezett testületek egyikéhez sem tartozik, okvetlenül szüksége van arra a belső megszilárdulásra és önerőre, a mely első sorban a testületi szellem ápolása által érhető el. Ebből kifolyólag

3. azért, mert egy jól szervezett országos f. n. és polg. iskolai egyesület sokkal nagyobb súlylyal léphet fel mind az ügy, mind a szorosabban vett testületi érdekek érvényesítése mellett, mint a hogy azt az egyes testületek elkülönítve tehetnék; és

4. végül már csak azért is, mivel a fennálló régibb egyesületnek, a mi nézetünk szerinti téves irányát nem ellensúlyozhatjuk másképpen sikerrel, mint egy új, de valóban országos egyesület megalakításával.»

Az előkészítő bizottság elnökének megnyitó beszéde után a közgyűlés azonnal megválasztotta Gyertyánffy Istvánt az egyesület elnökéül és Göbel Jánost az egyesület alelnökévé s miután Baló József az előkészítő bizottság előadója az egyesület alapszabályait felolvasta és elfogadás végett ajánlotta, a közgyűlés az alapszabályjavaslatot némi módosítással magáévá tette. Erre megkezdődött azon tételek tárgyalása, a melyeket az alakuló közgyűlés a napirendre tüzött ki. E kérdések voltak: 1. *A nemzetgazdaságtannak a polgári iskolában való tanítása.* 2. *A felső nép- és polgári iskolák tanítóinak és tanítónőinek nyugdíjazása.* 3. *A felső nép- és polgári iskoláknak ipar-tanműhelyekkel való összekötése.* 4. *A felügyelet kérdése.*

I. **A nemzetgazdaságtanra vonatkozó kérdés** előadója *Péterffy Sándor* volt. Beszédéből a következőket idézzük:

Nemzetünk egyik legkiválóbb államférfia, Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi kir. miniszter úr ő Nagyméltósága a jelen év elején egy nagyfontosságú levelet intézett a budapesti felsőbb leányiskola igazgatójához Berecz Antal úrhoz, a melyben arra figyelmezteti a felsőbb leányiskolákat, hogy egy tudományt, melyre

az életben nagy szükség van, a leányok épen nem tanulnak s nem viszik azt magukkal az iskolából az életbe. Nem fejleszti ki az iskola a leánynövendékekben az ország gazdasági állapota iránt való értelmet és érzékét, holott az minden család gazdasági és financziális állapotával szoros összeköttetésben áll s minden család jólétének s boldogságának egyik feltételét képezi. «A leányok — úgymond a miniszter — nem tudják, hogy keletkezik mindaz, mit ők élveznek s az apák vagy férjek nagy bajjal szereznek. Nem tudják, mily viszonyban áll a mezei gazdaság az iparral s kereskedelemmel; mily jelentősége van az import- és exportnak; mily hatása van annak, kül- vagy belföldi készítményeket fogyasztunk-e. Innen származnak az előítéletek a honi készítmények s szenvedélyes előszeretet minden iránt, mi külföldön készül. A nők fantaziája ez irányban el van rontva; oly betegség az, mely az országot kiskorúságra kárhoztatja, közgazdaságilag s pénzügyileg tönkre teszi; mert az európai czivilizáczió jelen alakulásai közt magasabb közgazdasági fejlődés, ipar nélkül, nem lehet boldogulni. Nem akarok többféle módokról beszélni, melyek által e bajt paralizálni vagy legalább enyhíteni lehetne. Az egyik volna, h a nők már az iskolában a közgazdaság fogalmaival megismerkednének.» Uraim és hölgyeim! azt hiszem, hogy nem kell e levél tartalmának előrebocsátása után annak igazolásába is bebocsátkoznom, hogy miért választottam én a jelen alkalommal előadásom alapjául azt a tételt, hogy *mit és hogyan kell a polgári és felső népiskolákban is a nemzetgazdaságtan tételeiből a növendékekkel közölnünk és hogy mi a legfontosabb teendő arra nézve, hogy a miniszter úr által kijelölt feladatot a mi iskoláinkban is sikeresen megoldhassuk.* Meg vagyok győződve arról, hogy hazánk legkiválóbb államférfiának figyelmeztető intése nem csak a felsőbb leányiskolák tanítóinak és nevelőinek, hanem a polgári és felső népiskolák oktatóinak is szól és hogy nemcsak a leányokra, hanem még inkább azon ifjakra nézve is szükséges volna a nemzetgazdaságtani nevezetesebb tételek ismerete, a kik a felső nép- és polgári iskolákat látogatják; mert ha helyesen fogom fel a felső nép- és polgári iskolák czélját és feladatát, ezen intézeteket a társadalom középosztálya, a *közvetítő osztály*

iskoláinak kell tekintenünk, míg a középiskolák az egyetemekkel együtt a *vezető osztály* nevelőinek tekintendők s a népiskola az ismétlő iskolákkal első sorban a *vezetett osztály* nevelőintézetei gyanánt fogandók fel. És ha ez így van, úgy semmi sem természetesebb, mint hogy a polgári és felső népiskoláknak a legkevésbbé sem szabad elmulasztaniok, hogy azokat, a kik a társadalmi és polgári életben arra vannak hivatva, hogy a tervező és kormányzó vezető osztály és a munkás vezetett osztály között a közvetítést eszközöljék, a társadalmi tudományok lényegének felfogására is képesítsék. Nemcsak a törvényhozónak, nemcsak a gyáriparosnak, nemcsak a nagykereskedőnek, nemcsak a magasabb állású közigazgatási hivatalnoknak, építési vállalkozónak kell a nemzetgazdaságtan lényegét ismernie; hanem a kisiparosnak, a kiskereskedőnek s a kisebb hivatalokat betöltő egyéneknek is. Szóval a polgári és felső népiskolából kikerülő s a közvetítésre hivatott nemzedéknek ép oly szükséges a nemzetgazdaság iránti érzék és értelem, mint a mennyire kell a pallérnak az a képesség, hogy az építő mérnök tervét elolvasni, felfogni, a munkásoknak megmagyarázni tudja s őket azon terv kivitelében vezesse, a melyhez hasonlót ő ugyan nem képes teremteni; de a melynek megértéséhez van képzettsége. Különösen napjainkban égető szükség van arra, hogy a közvetítő osztályt kellőleg felvilágosítsuk a társadalmi élet s a nemzetgazdaságtan tudományának sarkalatos igazságai felől, mert napról napra szaporodik amaz apostolok száma, a kik a szocziáldemokratizmus tanait hirdetik s színarany gyanánt árulják középközvetítő osztályunk rétegeiben veszett tételeiket, a melyek ha közhitelre találnak, képesek lesznek mai társadalmunk és államéletünk alapjait megrendíteni.

Foglalkozzunk tehát minél behatóbban és minél alaposabban a felső nép- és polgári iskolákban a nemzetgazdaságtan sarkalatos igazságainak ismertetésével. Ezzel ugyan nem azt mondom, hogy szaporítsuk a felső nép- és polgári iskolák tantárgyainak számát egy új tantárgygyal; erre, nézetem szerint, nincsen szükség és majdnem lehetetlenség is, hogy a három osztálylyal bíró felső népiskolában és a négy osztálylyal bíró polgári leányiskolában a

nemzetgazdaságtant mint önálló tantárgyat kezeljük. Legfeljebb a hat osztálylyal bíró polgári fiiskolákban lehetne erről is szó; de mondom azt, hogy a felső nép- és polgári iskolák mindegyikében gondozzuk a növendékekben a közgazdászat iránt való érzéket és értelmet lépten-nyomon.

Nincsen véleményem szerint egyetlen egy tantárgya sem a nevezett iskoláknak, a melyekkel kapcsolatba ne lehetne hozni az egyes nemzetgazdasági ismeretek tárgyalását. Így a midőn a nyelvtani oktatás alkalmával az olvasást és fogalmazást gyakoroljuk, egy-két émelygős, németből fordított silány, moralizáló olvasmány helyett olvastassunk nemzetgazdászati tételeket megvilágosító olvasmányokat és használjuk fel ezeket fogalmazási gyakorlatokra. Ha pedig földrajzzal foglalkozunk, fektessünk nagyobb gondot saját hazánk közgazdasági viszonyainak ismertetésére, mint ama rengeteg ázsiai, afrikai, amerikai és ausztráliai helynevek betanítására, a melyeket úgy is csak azért tanul meg a növendék, hogy minél előbb elfelejtse azokat. Hasonlólag fektessünk a természetismeretek körében több gondot az oly terményekre tüzetes ismertetésére s azoknak az emberi jólét körül való szereplésére, a melyek nemzetgazdasági szempontokból véve is fontosak, mint azon mondhatnám növendékeinkre nézve tökéletesen felesleges természeti ismeretek közlésére, a melyekkel természetrajzi kézi könyveink nagy része meg van tömve. Ne mulaszszuk el a gazdasági ismeretek egyes ágainak tárgyalása alkalmával sem a megfelelő nemzetgazdászati tételek megvilágítását. S a kézi munka tanítása közben különösen a nagyobb leányok körében használjunk fel minden alkalmat arra, hogy a leendő gazdasszonyokban és családanyákban fölébreszszük azt az öntudatot, hogy a nő, midőn családja körében az anyagi jólétről gondoskodik, a midőn kézi munkájával díszíti gyermekeinek öltönyeit, a midőn háztartásában mellőzni törekszik mindent a mi nem hazai vagy a minek fogyasztása által nem nyerne a nemzet vagyonossága, a haza iránti honvédelmezői kötelességét teljesíti; mert nemcsak a férfiak fegyverei, hanem a nők tűi is szükségesek a honvédelemhez. Nem akarok tovább annak kimutatásával foglalkozni, hogy melyik tantárgygyal lehet

a nemzetgazdaságtani igazságok közlését kapcsolatba hozni. Még csak a történelemre és a számtanra utalok, a melyek kiválólag alkalmasak arra, hogy a társadalmi tudományok legfontosabbikából vett tételeket velük kapcsolatosan ismertessük. Ezek után pedig ajánlom a tisztelt közgyűlésnek a következő határozati javaslatot elfogadás végett.

A felső nép- és polgáriskolai tanárok és tanítónők országos egyesületének alakuló közgyűlése meggyőződvén arról, hogy felső nép- és polgáriskoláink egyik legfontosabb feladata abban áll, hogy növendékeinkben az ország gazdasági állapota iránt való érzéket és értelmet minél inkább kifejleszszék, határozatilag kimondja:

1. hogy a nemzetgazdaságtan főbb tételeinek megismertetésével és felfogatásával a felső nép- és polgáriskolákban kiváló gonddal kell foglalkozni és pedig nemcsak a gazdaságtannal kapcsolatban közlendő nemzetgazdaságtani elemi ismeretek közlése és összefoglalása alkalmával, hanem minden oly tantárgynak kezelése közben is, a melyek oly elemeket tartalmaznak, a melyeknek feldolgozásánál a nemzet anyagi érdekei iránt való érzék és értelem ébreszthető és fejleszthető;

2. hogy minden egyes felső nép- és polgáriskolában működő tanítónak és tanítónőnek behatólag kell tanulmányoznia a társadalmi tudományok azon részeit, a melyeknek ismerete nélkül a növendékekben az ország gazdasági állapota iránt való érzék és értelem kellőleg nem gondozható;

3. hogy a felső nép- és polgári iskolai tanítók és tanítónők egyesülete legsürgősebb feladatai közé sorolja a társadalmi tudományok legfontosabb tételeinek nemcsak az egyesület közlönyében való módszeres tárgyaltatását, hanem azoknak az ifjúsági iratok és olvasókönyvek útján eszközölhető népszerűsítését is;

4. hogy hálaadó küldöttséget meneszt a vallás- és közoktatási magy. kir. miniszter úr ő nagyméltóságához, hogy kifejezhesse köszönetét azon államférfiúi mély bölcsességtől áthatott intésért, melyben arra hívta fel a tanítóságot, hogy a nemzet serdülő ifjúságát az ország anyagi érdekei iránt minél fogékonyabbá képezzék.

Ezen határozati javaslat a közgyűlés által egyhangúlag elfogadtatott.

II. **A nyugdijazásra** vonatkozó tételnek tárgyalásánál *Bánfi János* volt a közgyűlés előadója. Beszéde nem állván rendelkezésünkre, csak határozati javaslatát közöljük abban a módosított alakban, a mint azt a közgyűlés elfogadta:

Az országos felső nép- és polg. iskolai tanító-egyesület választmánya még a folyó nagy szünidő alatt emlékiratot szerkeszt és terjeszt a magas közoktatási kormány elé, melyben az ország összes felső nép- és polgári iskolai tanítói nevében kéri: *a)* hogy az államilag fizetett felső

nép- és polgári iskolai tanítók nyugdíjazása a nemsokára tárgyalás alá kerülő tisztviselők nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslatba felvétessék és ugyanazon irányelvek szerint rendeztessék; *b)* hogy a nem állami felső nép- és polgári iskolák tanítói és tanítónői is az államiak nyugdíjazásának megfelelő nyugdíjban részesíttessenek.

III. **A felső nép- és polgári iskoláknak ipartanműhelyekkel való összekötését** tárgyaló tételnek előadója *Suppan Vilmos* volt, ki beható tanulmánnyal készült előadásában a következő határozati javaslatot terjesztette a közgyűlés elé, a mely módosítás nélkül fogadtatott el:

1. A felső nép- és polgáriskoláknak tanműhelyekkel (általában véve melléktanfolyamokkal) való összekköttetése szükséges:

a) a nevezett iskolák sajátlagos céljainak tökéletes elérése érdekében;

b) az erők szétforgácsolásának megakadályozása végett.

2. A felső nép- és polgáriskolának tanműhelylyel való összeköttetése csak oly helyen indokolt, hol fejlődésre képes és határozott jellegű ipari élet uralkodik, mely a didaktikai támogatást határozottan kívánja.

3. Olyan helyen, hol a felső nép- és polgáriskolán kívül már ipari szakiskola létezik, ez vagy a felső nép- és polgáriskolához csatolandó, vagy a felső nép- és polgáriskola tanulóinak lehetővé teendő a szakiskola gyakorlati oktatásában való részvétel.

4. A felső nép- és polgáriskolával kapcsolatos tanműhely (valamint más irányú tanfolyam)melléktanfolyamnak tekintendő, mely az illető intézetet bizonyos speciális irányban kiegészíti, de általános rendeltetésétől el nem vonja.

5. Az általános míveltséghez tartozó tárgyakat az ipartanműhely növendékei a polgáriskola többi növendékeivel együtt tanulják. Külön oktatásban csak oly tárgyakból részesülnek, melyek kizárólagosan a tanműhely által ápolt speciális irányhoz tartoznak.

6. Kívánatos a polgár- és felső népiskola tantervének akként i módosítása, hogy a tanműhely növendékei a túlterhelés elkerülése végett oly tárgyak tanulása alól felmenthetők legyenek, melyek sem általános míveltségök, sem speciális képzésök szempontjából nem szükségesek.

7. A felső nép- és polgáriskolai oktatás lehetőleg figyelemmel legyen a tanműhely növendékeinek különös szükségleteire.

8. Ha valamely tantárgy a tanműhely növendékeinek egészen vagy részben speciális módon lenne tanítandó, e czélból külön órák veendők fel.

9. Az ipartanműhely növendékeinek külön órákban tanítandók:

a) az illető ipar technológiája;

b) építészeti alaktan (oszloprendek);

c) műipari alaktan;

d) ipari (műhelyi) rajzolás;

e) ipari könyvvitel.

Ezeken kívül a műhelyi munka.

10. Az anyag kezelése és a technikai segédeszközök használata kezdetben főleg kész tárgyak előállítására való tekintet nélkül tanítandó; azután szerkezeti részletek készítésére kell átmenni.

11. A felső nép- és polgáriskolai tanműhelybe mindig az illető tan. testület belátása szerint lehetőleg korlátolt számban kisebb előképzettséggel bíró növendékek is fölvehetők, de csakis a gyakorlati ipar és a szorosan hozzá tartozó rajz megtanulása végett. Ezen tanulók iparos tanonczok minőségével bírnak.

IV. **A felügyeletre** vonatkozó tételt, melynek előadója *Rőczey István* és *Steierlein Gábor* voltak, hosszabb vitatkozás után a közgyűlés levette a napirendről s megbizta a választmányt azzal, hogy e kérdést minél alaposabban tanulmányozván, megállapodásait terjeszsze az 1885-ben tartandó közgyűlés elé. Mi a magunk részéről csak üdvözölni tudjuk a közgyűlés ezen eljárását s biztosítékot látunk benne arra nézve, hogy az új egyesület áldásos hatással leend még a gyakorlati kérdések megoldására nézve is. Egészen rendjén valónak láttuk, hogy e kérdést megpendítette a közgyűlést előkészítő bizottság; de még inkább helyén való határozatnak tekintjük az ügynek behatóbb tanulmányozás után való tüzetes tárgyalását.

Meg kell még emlékeznünk arról, hogy a közgyűlés a központi előkészítő bizottságnak köszönetet mondott s megalkotta az új egyesület tisztikarát és választmányát, a mely a következő:

Elnök: Gyertyánffy István; alelnökök; Sebestyén Gyula és Göbel János György; első titkár: Dr. Kerékgyártó Elek; másod titkár: Baló József; könyvtárnok: Trombitás Gyula; pénztárnok: Miklós Gergely; ellenőr: Szabó Lajos; választmányi tagok (helybeliek) Gallauner Lujza, Király Pál, Dr. Kiss Áron, Dr. Kovács János, Komáromy Lajos, Kozocza Tivadar, Pethes János, Péterfy Sándor, Suppan Vilmos, Tavassy Mária, Thuranszky Irén, Zirzen Janka. (Vidékiek) Dr. Bartha Gyula, Bánfi János, Boga Károly, Boldis Ignácz, Bukó Kálmán, Finta Ignácz, Fodor Dániel, Gálffy Ignácz, Kapossy István, Knyaskó Lajos, Krammer János, Molnár Albert, Nagy Gábor, Nagy János, Nemessányi Adél, Orbán Ferencz, Pfeiffer János, Robonyi Géza, Rőczey István, Seemann Gábor, Steierlein Gábor, Váró Benjamin, Veres Sándor. Pót-

tagokká lettek : György Etelka, Iványi Béla, Király Emma, Lányi Ernő, Nagy István és Rissányi József.

A közgyűlés tagjai az alakuló gyűlést barátságos társas ebéddel fejezték be, a melyen vidám hangulatban, de komoly eltökéléssel tette meg kiki azt a fogadást, hogy az új egyesületet és annak közlönyét tőle telhetőleg támogatni fogja. Nők ezuttal még nem vettek nagyobb számban részt az új egyesület közgyűlésén; azonban annak rendes tagjai közé már is a legtöbb felső nép- és polgáriskolai tanítónő felvétette magát. Legyen az új egyesület élete hosszantartó s váltsa be a jövő mindazokat a szép reményeket, melyekkel a megalakuláskor tapasztalt lelkesedés s az első közgyűlés eredményei oly biztatólag kecsegtetnek bennünket.

—é—á—

A LÉGKÖRI ELEKTROMOSSÁG.

1. **Történeti visszatekintés.** A mult század közepéig a villám és a mennydörgés keletkezését úgy magyarázták, hogy a légkör magasabb rétegeiben kén- és salétromtartalmú gőzök gyulnak meg; jóllehet Guerike Ottó, magdeburgi polgármester, a légszivattyú híres föltalálója már 1650-ben elektromos fénytüneményeket észlelt; jóllehet Wall 1708-ban egy gyanta henger erős dörzsölése által hatalmas szikrákat nyert. Wall egyik értekezésében azt mondja, hogy ezen szikra s a velejáró csattanás bizonyos tekintetben a villámot és mennydörgést látszanak előtüntetni. A két tünemény közötti hasonlóság szembeszökő volt ugyan, de arra, hogy ezen természeti tünemények törvényeit belőle kimagyarázni lehessen, elegendő nem volt. Ezekre csak a közvetlen kisérletekből nyert eredmények vetettek világot.

Az elektromos szikra és a villám közötti analogia csak akkor tünt fel kiválóan, mikor a leydeni palaczk, az elektromos telep, és a Franklin-féle tábla fel lőnek találva. Franklin volt az első, a ki az általa feltalált fémcsúcsok segítségével a felhők elektromos állapotát minden kétséget kizáró szabatossággal kimutatta. Mivel azonban a pontosabb kisérletekhez megkivántató segédeszközökkel nem rendelkezett, felszólította Európa fizikusait, hogy kisérletét ők is ismételjék. Dalibard, franczia fizikus volt az első, ki ezen felhívásnak engedve Marly-la-Ville-ben legott kis kunyhót építtetett, s erre alsó végén elszigetelt s körülbelül 12 méter hosszú vasrudat alkalmazott. 1752. május 10-én egy zivatarfelhőnek a rúd felett történt elvonulása alkalmával sikerült is neki annak elszigetelt alsó részéből elektromos szikrákat kicsalni. Egyuttal a rúd elszigetelt része mindazon tüneményeket mutatta, melyek az

elektromos gép konduktorán észlelhetők. Ez idő alatt Franklin sem maradt tétlen.

Mivel csak azon fordult meg az egész dolog, hogy egy jó vezetőt a légkör felső rétegeibe vezessen, tehát selyemmel bevont sárkányt készített és azt közönséges kenderzsinórral s fémcsúcsokkal látta el. Az így összeállított apparatussal fia kiséretében a szabadba ment, s midőn épen egy nagy zivatar közeledett, levegőbe eresztette sárkányát. Nemsokára egy sokat igérő felhő vonult át a sárkányon, azonban a nélkül, hogy ez valami hatást idézett volna elő; később több felhő is átvonult rajta, de még jele sem mutatkozott a légköri elektromosságnak; kétségkivül azért, mert a fonál száraz állapotban lévén rosszul vezette az elektromosságot. A mint azonban a zsinór az esőtől átázott és ennek folytán jó vezetővé vált, az alsó, elszigetelt végén levő fonálszálak azonnal emelkedni kezdtek és szétváltak annak jeleül, hogy egynemű elektromossággal birván, egymást taszították. Franklin ez által felbátoríttatva a fonál szálaihoz közeledett, melyekből ujja segélyével elektromos szikrákat csalt ki. Franklin 1752. junius hóban tevé ezen első kisérletet, melylyel a felhők elektromos állapotát minden kétséget kizáró szabatossággal kimutatta. De Romas is Neracban, Franklinhoz hasonlóan, azon gondolatra jött, hogy csúcsok helyett sárkányt alkalmazzon. A nélkül, hogy Franklin kisérlete eredményéről tudomással birt volna, 1753. junius hóban sárkánya segítségével igen erős nyomait észlelte a légköri elektromosságnak. Ő még szerencsésebb volt kisérletének véghezvitelénél, mivel a fonalat egész hosszában igen finom és jóvezető érczdróttal fonta körül, a mely a légköri elektromosságot rögtön levezette. De Romas 1757-ben ismételte kisérleteit és akkor meglepő nagy szikrákat csalt ki a felhőkből. «Képzeljünk», ugymond, «tűzsávokat 3—4 méternyi hosszuság és 2—3 cm. vastagságban olyan durranás kiséretében, mely erősebb egy pisztolylövésnél. Alig egy óra lefolyása alatt legalább harmincz ilyen szikra ugrott át, nem számítva a kisebb, csak 1—2 méternyi hosszú szikrák ezreit.» De Romas ezen nagy szikrák lecsalása czéljából szikra-huzót alkalmazott, továbbá a sárkányt tartó zsinór végéhez 3 méter selyemzsinórt is erősített;

és ezen elővigyázat daczára a villamszikra őt mégis egyszer földre terítette.

Ezen kisérletek alapján a villám azonossága az elektromos szikrával tökéletesen be volt bizonyítva. A kisérletek azóta folytak szakadatlan sorban, úgy hogy ma már biztosan megállapíthatjuk a különböző helyek légköri elektromosságát.

2. **A légköri elektromosság előfordulásának feltételei.** — Nagyszámú, pontos vizsgálódások azt derítették ki, hogy födött szobában, erdőben vagy fák alatt a légköri elektromosságnak nyomaira soha sem lehet akadni. De ha a szoba födetlen, akkor a légköri elektromosság jelenléte annál erősebben mutatkozik, minél kevesebb magas tárgy van az elektromosságot kémlő készülék környezetében. Igy szabad síkon vagy mezőn erősebb szikrák ütnek ki, mint a mélyen fekvő völgyben vagy pedig a házak között. A készülékek tehát azon helyeken állítandók fel, a hol közelben igen kevés magas tárgy van.

A légköri elektromosság erőssége (intenzitása) növekszik a légkörbe való emelkedéssel, vagyis minél inkább emelkedünk a föld szine fölött, a légköri elektromosság annál erősebb.

De nem csak a magasság szerint változik a légköri elektromosság, hanem az ég különböző állapota szerint is. Derült, felhőtlen időben a légkör elektromossága majdnem mindig pozitiv, a föld felülete pedig negativ. Igy változik télen-nyáron, éjjel-nappal stb. Intenzitása legkisebb reggel, nap felkelte előtt, innét növekszik, míg 3—4 órával a nap felkelte után, nyáron 6—7, tavaszszal 8 és 9, őszszel 9 és 10 és télen 10 és 11 óra közt — legmagasabb fokát éri el; ezen maximumnál azonban csak rövid ideig marad, mert ismét csökkenni kezd, míg 3—5 órával a nap delelése után — nyáron 5 és 6, tavaszszal 4 és 5, őszszel 3—4 és télen 2 és 3 óra közt — minimumát éri el; ezen minimumnál hosszabb ideig marad az intenzitás, míg a nap a horizonhoz közeledik, mikor ismét emelkedik és 2 órával a nap lenyugta után ismét a maximumot éri el. A légköri villamosság ezek szerint a nedvességi fok és a halomfelhők képződésével változik. A halomfelhők képződése kezdetén a villamosság legnagyobb intenzitással bir; innét

kezdve mindinkább gyöngül, s a mint a halomfelhők képződése előrehalad, ugyanazon arányban csökken a légköri villamosság is és leggyöngébb lesz akkor, mikor a halomfelhők a délutáni órákban legnagyobb számban mutatkoznak. Általánosságban azt lehet mondani, hogy a légköri elektromosság intenzitása növekszik a köd sürűségével és fogy annak ritkulásával. Este, mikor a felhők szétoszlanak, az elektromosság ismét szaporodik. Még a harmat lecsapódását is erős elektromosság kiséri. Majdnem valamennyi légköri lecsapódások, ugymint: eső, hó, jégeső stb. mutatnak légköri elektromosságot, mely majd erősebben, majd gyöngébben mutatkozik, de mégis mindíg erősebben mint a tiszta ég villamossága. Leggyöngébb elektromosságot mutat az az eső, mely kis cseppekben esik a föld felszinére.

A légköri elektromosság intenzitása az alsó rétegekben változik egyszersmind az évszakok szerint is és pedig: legcsekélyebb május első felében, tehát abban az időben, mikor a levegő legszárazabb; legnagyobb január közepében, mikor a viszonylagos nedvesség is legnagyobb. Erősebb szelek által, melyek a párák időszaki összehalmozását akadályozzák, a napi változások nagyon ingadozókká tétetnek. A magasabb légrétegekben és a felhőkben épen az ellenkezőt észleljük, a mennyiben a nyári hónapokban, főképen juliusban az eső majdnem 10-szer erősebb elektromosságot mutat mint januárban.

Ez észleletek és kisérletek, melyeket régente Schübler és más tudósok tettek, ujabb időben különösen: Angolország, Franczia-ország, Olaszország számos tengerparti vásosaiban, de sőt hazánk némely helyén is: Budapesten, Kolozsvárott, Temesvárott, Beszterczebányán stb. folyton ismételtetnek, s így igen fontos adatokat szolgáltatnak az időjárás megállapításához.

3. **A légköri elektromosság keletkezése.** — A mi a *légköri elektromosság keletkezését* illeti, arra nézve a tudósok nézetei még mindig nagyon eltérők. Hosszú időn át csak az az elektromosság volt ismeretes, mely dörzsölés által keletkezik s így a légkör villamosságának okát is a légrészecsek egymással dörzsölődésében keresték; s e feltevésnek van is alapja, mert egynemű, de különböző

hőmérsékkel biró anyagok egymással érintkezvén, mindig elektromosságot ébresztenek. Hogy a víz-párák dörzsölés által elektromosságot keltenek, Armstrong gőzvillámgépe eléggé bizonyítja. Pouillet a párolgásban és a szerves testek életműködésében kereste a légköri elektromosság okát; de Riess és Reich, kik Pouillet kisérletét ismételték, határozottan bebizonyították, hogy sem a párolgás, sem a szervi életműködés nem lehet a légkör elektromosságának oka. Peltier tehát más elméletet állított fel, melyhez később Quetelet s Lamont is csatlakoztak. Peltier szerint a föld bizonyos mennyiségű negativ elektromosságot foglal magában, mely mindig változik, s melynek elhelyezkedése is változó. Ezen elektromosság állandónak, permanensnek neveztetik megkülönböztetésül az indított elektromosságtól, mely minden szigetelő anyagban más hozzá közelített elektromos test által idéztetik elő. A tiszta levegőnek nincsen elektromossága, mert ilyennek vezetésére vagy ébresztésére képtelen. Ha a föld tökéletesen sima és egyenletes fölületű gömb volna, akkor fölületének minden egyes pontja ugyanazon elektromos feszültséggel is birna. A feszültség egyenlősége azonban a földfelületén levő emelkedések és mélyedések által meg van zavarva, azonkívül meg azon párák által is, melyek a légkörben usznak. Hogy hegyek tetején, fák csucsain az elektromos feszültség nagyobb mint a völgyekben, azt már említettem. A mi a párák zavaró hatását illeti, két esetet kell megkülönböztetnünk: vagy érintkeznek a föld felületével, akkor a föld elektromossága a páraburok felületére húzódik: vagy nincsenek érintkezésben a földdel, mely esetben a föld a páratömegre megosztólag hat, az egyneműt vonzza, a különnemüt taszítja úgy, hogy a páratömeg vagy felhő két különnemű és egymástól elkülönített elektromossággal van megrakva; a föld felé fordított fölülete a földdel különnemű, az elfordított része egynemű elektromossággal bir. Hosszan tartó eső után, mikor a felhő a földdel érintkezésbe lép, a villámmutatók semmiféle elektromosságot nem tüntetnek fel, mert az elektromosság ez esetben a földdel érintkező felhő felső felületére huzódik. A légköri elektromosságot illetőleg ezen Pouillet-Lamont-féle nézet legjobban megfelel a tudomány mai álláspontjának.

4. **Az égiháborúk.** — Ezek után áttérhetünk annak a kérdésnek megvizsgálására, hogy miképen keletkeznek az égi háborúk. Wettstein szerint az égi háborúk kétfélék: *vulkanikusok* és *közönségesek*. A vulkanikusok azok, melyek a vulkanikus kitöréseket kisérik. A roppant nagy vízgőz-tömegek, melyek ily kitörések alkalmával a föld belsejéből előtörnek, részint saját csekély fajsúlyuk, részint a levegő fölhajtási erejénél fogva, a magasba emelkednek. Ezen emelkedésökben ugyanazon törvényeknek hódolnak, mint a gázok általában; t. i. a föld belsejében nagy nyomás alatt állottak; most a légkörbe jutván s a rájok hatott nyomás megkisebbedvén, térfogatukat nagyobbítják, kiterjeszkednek, és e miatt hőmérsékletök is alább száll. A lehülés ép oly gyorsasággal történik mint a magasba való emelkedés, s így a vízgőz majdnem pillanatnyi időben cseppfolyós vizzé válik, és a földre visszazuhanván, vízárt okoz, mely néha nagyobb vészt hoz, mint ugyanazon hegyből kiömlő izzó láva. Eme rögtön keletkező eső kiséretében járnak a legerősebb elektromos tünemények; villám villámot üz és az egymásba olvadó dörgések moraja rémítően hangzik össze a hegy méhében dühöngő forradalommal. A vulkánikus égi háborúk főfeltétele tehát a vízgőz gyors emelkedése és rögtöni lehülése.

A közönséges égi háborúk is ugyanezen feltétek mellett képződnek. A közönséges égi háborúk képződését, rendesen rekkenő melegség szokta megelőzni. A vízpárákkal telt légkörben eleinte csak egyes felhők keletkeznek, melyek rohamosan terjednek és sürűsödnek. A fölemelkedő légáramra a zivataros felhők alakjából is lehet következtetni; mert ezen felhők halomfelhők, melyek szélei élesen körülvonalozottak, mely erős határvonaluk az égi háború kifejlődésével azonban elmosódik, és az előbb észlelt világítási ellentétek lassanként az esőfelhők egyhangú szürke árnyalatába mennek át. Az eleinte észlelt élesen körülvonalzott és vakító fehérségük által feltünő felhőtömegek nem egyebek mint az emelkedő légáram felső végei, melyek részint a nap, részint a levegőben foglalt és most kiválasztott víztömegek által ép úgy lesznek láthatókká, mint a gőzkazánból kiáramló vízgőzök lehülés és vízkiválasztás által. A vízkiválasztás azonban, mely elégséges arra, hogy zivataros fel-

hők képződjenek, akkor is történik, ha egy hideg légáram betör a meleg és nedves levegőbe. Ez az eset tavaszi zivatarainknál áll be, ha az éjszaki sarkáram túlsúlyra vergődik, miért e tavaszi zivatarok mindig hűvösebb időjárásnak előhirnökei. A felemelkedő légáramok okozta zivatarok csak csekély és röviden tartó befolyással bírnak a légsúlymérő állására; míg ellenben a sarkáram által létesítettek erősebben és hosszabban befolyásolják azt. Amazok csak helyi, ezek pedig az általános időjárási rendszert illető változásokat idéznek elő.

Nézzük most azon esetet, ha egy hideg légáram meleg nedves levegőbe tör, s vizsgáljuk meg keletkeznek-e akkor is égi háborúk? — Ebben az esetben keletkezhetnek ugyan égi háborúk, de csak tavaszszal és csak akkor, ha a hideg légáram betörése elég gyorsan történik. Ennek az az oka, hogy a hideg levegő gyors betörése a meleg nedves levegőbe okozhat lecsapódásokat a levegőnek azon tulajdonságánál fogva, hogy a gőzöket befogadó képessége nagyobb viszony szerint csökken mint hőmérséklete. Tavaszszal a sarkáram okoz is ily égi háborúkat; télen azonban és nyáron az ily módon keletkezett égiháborúk vagy épen nem vagy csak igen ritkán fordúlnak elő, mert télen a sarkáram elég hideg ugyan, de nálunk nem meleg a levegő, s így a telítettségi maximum mellett is csekély a páratartalma; nyáron pedig a páratartalom sokkal nagyobb, s a hőmérséklet elég nagy volna, de a sarkáram is meleg lévén, a lecsapódások csak nagyon csekély mértékben keletkeznek.

5. **Honnan nyeri elektromosságát a zivataros felhő?** — Még arra a kérdésre is meg kell felelnünk vajjon a zivataros felhő elektromossága a felhőben magában keletkezik-e, a vagy máshonnét nyeri azt? Pouillet azt állította, hogy a páraképződés mindig elektromos tüneményekkel van összekötve. Ez azonban nem áll. Reich és Riesz pontos kisérletei és a gőzvillamgépnél tett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a víz párolgása elektromosságot nem ébreszt. Tehát a zivataros felhő ezen úton nem nyerheti elektromosságát. A fölemelkedő légáram által sem nyerheti azt, mert ez az alsó rétegekben, a mint ez ki van mutatva, sokkal kisebb mértékben elektromos, mint a felsőbb rétegekben; és ha az alsó réte-

gek elektromosságot vezetnek a magasba, akkor télen legtöbb égi háborúnak kellene lennie, mert télen a levegő elektromossága a legsűrübb. A tapasztalat azonban épen az ellenkező mellett tanúskodik s így bizonyosra vehető, hogy a felhők elektromossága nem valami kívülről ható ok eredménye, hanem a felhőben magában képződik és az összesürítési hőnek okozata, mely a felhőben nem mint hő, hanem mint elektromosság lép föl. Az összesürítési hő eme szereplése mellett tehát égi háborúk keletkezhetnek, a sarkáram, a levegőnek a magasba való emelkedése és a hideg légáramnak meleg és nedves levegőbe való betörése következtében. A betörés történhetik: felülről lefelé, alulról fölfelé vagy oldalirányban.

6. **Az égiháború lefolyása.**— Az égiháború Wettstein szerint következőképen folyik le: Abból az esetből indulunk ki, hogy az égiháború egy emelkedő légáram által keletkezik, mert emez eset által a tünemény belső összefüggése legjobban tüntethető ki és a nyert eredmények könnyen alkalmazhatók azokra az égiháborúkra is, melyek más módon keletkeznek. Ismeretes dolog, hogy az emelkedő meleg és nedves levegő annál nagyobb magasságba száll, minél melegebb és minél távolabb áll a páratelteség maximumától. Bizonyos magasságban azonban a víz-kiválasztás kezdődik, mi az égiháború bevezetését képezi. A sűrűsödési hő helyében a két elektromos állapot jelentkezik; minthogy a lég hőmérséklete nem emelkedik s a víz kiválasztása elég hathatós erővel történik arra nézve, hogy a cseppképződés is azonnal beálljon. A cseppképződés talán jégkristályok vagy hó képződése által helyettesíttetik. A cseppek épen úgy, mint a hó, esés közben a negativ villamosságot magukkal viszik. A hókristályok erre alkalmasabbak volnának, mint a vízcseppek, mert a képződésöknél nyert elektromosságot nem olyan könnyen adják át a levegőnek, mivel rossz vezetők. Az ily módon kiválasztott víz még alacsony hőfokkal kerül a mélyebb és melegebb légrétegekbe, ezeket lehűti, gyors és erős sűrűsödést is támaszt; a zivataros felhő felülről lefelé növekszik. Ezen folyamat a zivataros felhők alakjában már látható változást idéz elő, a mennyiben a zivataros felhők alsó felületén zsákalakú függelékeket észlelhetni. Ezek ama helyek, melyeken hideg víz vagy jégtömegek

zuhannak le és az alsóbb rétegekben a sűrűsödéshez szükséges lehűtést eszközlik. A vízgolyócskák csak igen rövid ideig tartják meg elektromosságukat, mert vagy az ellentétesen elektromos levegőnek adják azt át, vagy pedig nagyobb csöppekké olvadva össze, a felhőből leesnek. Ha tehát ilyen elektromos feszültséggel biró cseppek az alsóbb, eddig még közömbös rétegekbe jutnak, épen nagy feszültségök miatt, negativ elektromosságukat e légrétegnek adhatják át, s így negativ elektromosságú légréteget létesíthetnek. Míg tehát a levegő bizonyos magasságban positiv, addig az alatta levő réteg negativ lehet. Az égiháború alkalmával sohasem hiányzó viharok behatása által az egymás alatt feküdt rétegek egymásmellé is kerülnek, miből ismét azon jelenség magyarázható ki, hogy egy és ugyanazon zivataros felhő váltakozva pozitív és negatív elekromosságot tartalmazhat.

7. Az égiháborúk magassága és földrajzi elterjedése. — A mi pedig az égi háborúk magasságát és földrajzi elterjedését illeti, erre csak röviden reflektálunk. A magasság hegyes vidékeken igen könnyen határozható meg, mivel a magasabb hegyek néha a zivatarok régióiba esnek, de sokszor ezek fölé is emelkednek, úgy hogy a hegy tetején tiszta, szép eget láthatni, míg a völgyekben irtózatos zivatar, villámlás és mennydörgés uralkodik. Több rendbeli megfigyelésből kitünt, hogy a zivataros felhők néha 300—330 méterre is aláesnek, míg néha 3000—3500 méterre is fölszállanak. Középmagasságuk általában 1200—1600 méterre tehető. Azonban még nagyobb magasságban is fordulnak elő zivatarok, a mint azt több utazó igen magas hegyek tetején tapasztalta. Így pl. Saussure a Col du Géant-on 4500 m., Bouguer pedig a Pichinchán Mexikóban és a Pyræneusokon 5400 m. magasságban észleltek zivatarokat. — Az égiháborúk földrajzi elterjedésére nézve azt kell megjegyeznünk, hogy az ennek megállapítására szükséges észlelőhelyek száma még igen csekély; mindazonáltal kétségen kívül áll, hogy a forró földöv alatt a zivatarok sokkal erősebbek és gyakoriabbak, mint a mérsékelt vagy a hideg földövön. Így míg a Jáva-szigeten évi középszámmal véve 159-szer, Calcuttában 60-szor, Buenos-Ayresben 33-szor, addig Berlinben 18-szor, Párisban 13-szor,

Kairóban 3-szor, Bécsben 3-szor, és Budapesten 2-szer észleltek nagyobb zivatarokat.

A hogy az égiháborúk száma az egyenlítőtől a sarkok felé fogy, úgy csökken lassankint a nyilt tengeren is a partoktól való távolsággal. Arago és Duperrey szerint, kik lehetőleg összegyüjtötték az összes megfigyeléseket, melyek a tengeri égiháborúkra nézve azelőtt tétettek, a déli Atlanti-Oceán közepén soha sem hallott mennydörgést, sem a nagy Dél-Oceánon a Husvét szigettől az Ellenlábasok szigetéig. Csak annak, hogy a nyilt tengeren aránylag ritkán villámlik, köszönhető, hogy a legtöbb hajó kikerüli a mennykövet, jóllehet árboczainak alakja vonzza az elektromosságot. Egészben véve nyugati Európának égiháborúi ugyanabban az általános irányban járnak, a melyben a viharok s útjokban követik ezeket. Francziaországnak meteorologiai térképei, melyeket 1865 óta a párisi obszervatoriumban szerkesztenek, világosan bizonyítják ezt. Tehát e levegőbeli tünemények korántsem csak helyiek, a mint azt még nem régiben vélték, sőt ellenkezőleg az atmosférai mozgások általános rendszerének teszik részét.

8. **Villámlás, mennydörgés.** Lássuk már most, mily körülmények közt áll elő az elektromos szikrához annyira hasonlító tünemény: a *villám*. Ha pl. az elektroskop rudjának csúcsán valamely felhő megy át, akkor a kiütés rendesen nagyobb; feltehetjük tehát, hogy a felhő nagy mennyiségű szabad elektromossággal van telve. Ha tehát valamely felhő pozitiv elektromossággal telik meg, azáltal azon képességet nyeri, hogy a közelében levő negativ folyadékokat magához vonzza, miért is megoszlást fog előidézni azon testekben, melyek fölött elhalad. Ha a felhő valami hegy vagy ház fölött halad el, akkor annak felső részében a negativ, alsó részében pedig a pozitiv elektromosság fog meggyűlni. A mit a felhő a földön levő testekkel tesz, ugyan azt teszi a felhőkkel is, tehát a felhők között is beáll az influenczia. Ha így az influenczia folytán valamely felhőben az elektromos áramlások megoszlanak, és ezen felhő alsó része valamely hegyoldallal jön érintkezésbe, akkor az a pozitiv elektromosságot a földdel közli és így a felhő, ha valami szélroham által elszakíttatik, negativ elektromos állapottal megy

tovább. E jelenet magyarázza azt, hogy miért törekednek a felhők a hegy oldalán összesűrüdni. Ha két ellentett elektromossággal telt felhő jut egymás közelébe, akkor bizonyos távolságnál a köztök levő elszigetelő réteg nem lesz többé képes a két felhő elektromos áramlatainak kiegyenlítődését megakadályozni s a kiegyenlítődés szikra alakjában csakugyan meg is történik. E szikra, a villám, élénk fény és hang kiséretében jelentkezik.

Arago háromféle villámot különböztet meg. 1. Az elsőrendű villám czikczakos, keskeny, élesen körülvonalozott, világos csikú, mely valamely villanygép hosszú, erős szikrájához vagy a Ruhmkorff-féle készülék szikrájához hasonlít. Ezen villámok igen gyakran ütnek egyik felhőből a másikba s így a szikra nagyon sokszor látható és a velejáró dörgés hallható. E villámok hossza néha mértföldekre terjed, ezt különösen akkor láthatjuk, midőn valamely hegy tetején állva, alattunk a völgyben zivatar uralkodik. 2. Sokkal gyakoribb a másodrendű villám, melynek szétszórt fénye nincsen keskeny törtvonalon összpontosítva, hanem nagyobb kiterjedéssel bír. Mindazáltal az első- és másodrendű villámokat igen könnyen lehet összetéveszteni, mert felvillámlásuk egyenlő időtartalmú; csakhogy a másodrendű villámok fénytüneményei valamivel hosszabb ideig tartanak. Ezek úgy viszonylanak egymáshoz, mint a villám-szikra a villám-nyalábhoz. 3. A harmadrendű villámok különféle térfogatú tüzes golyókhoz hasonlítanak, melyek a zivatar ideje alatt aránylag oly csekély sebességgel mozognak, hogy szabad szemmel is láthatók. Rögtöni eltünésük sokszor minden zörej nélkül történik, de gyakran oly durranással megy végbe, mely az ágyú elsütéséhez hasonlít. Ezen tüzes gömbök hatásai ép olyanok, mint a közönséges villáméi. Arago igen sok ilyen tüzes gömböt látott; de ezek képződését eddig még nem tudjuk megmagyarázni.

A fent említett kiegyenlítődés azonban a felhő és a föld között is lehetséges és így keletkeznek a romboló villámütések. Az ember ismeri e jelenetek működési módját és így azokat magára nézve ártalmatlanokká tenni törekszik; oly készülékekkel látja el épületeit, melyek ezen veszélyes kiegyenlítődés létrejöttét, ha nem

is akadályozzák meg, de ártalmatlanná teszik. E szerkezetek a villámhárítók.

A mennydörgés semmi más, mint a villám által szétvetett körlég összecsapása által létesített hang. A mennydörgés hosszabb tartama az által magyarázható, hogy a villámnak tetemes hossza van és hogy a villám különböző távolságú pontjaitól a hang nem egyszerre, hanem egymásután jut halló szervünkhöz; ehez természetesen hozzá kell még számítanunk azt a visszaverődést is, melyet a dörgés a hegyfalakon, felhőkön stb. szenved.

Innét magyarázható a mennydörgés hosszú tartama hegyes vidékeken. Mint egyszerű robaj a mennydörgés akkor tünik fel, ha az észlelő a villám minden pontjától egyenlő távolban van. A villám távola az észlelőtől azon időköz szerint mérhető meg, mely a villámlás és a reá következő dörgés között van, mert a villám majdnem keletkezési pillanatában látható, a fényterjedés sebessége 42 ezer mértföld lévén, míg a hang minden másodperczben csak 340 méternyi útat tesz; a hányszor tehát a villámlás után egészen a dörgés hallásáig egy másodpercz elmúlik, annyiszor 340 méternyi távolban van a' villámos felhő. Ha a villám 3 mértföldnyi és nagyobb távolban keletkezik, a mennydörgés nem hallható már, mert a hang a levegőben sokkal tökéletlenebbül terjed, mint szilárd anyagokban. Innét van, hogy sokszor láthatók olyan villámok is, melyekre dörgések nem következnek; de vannak dörgések is villámok nélkül. A dörgések tartama 2 és 80 másodpercz között ingadozik.

Gúta József.

KÖNYVISMERTETÉS.

«*Nőnevelés. Utmutatás a nőnevelés és nőképzésben ; hatóságok, különösen szülők, tanügybarátok, tanítók, tanítónők, nevelőnők és a társadalom minden tagja számára.*» — Irta dr. *Gyulay Béla.* Ifj. Nagel Ottó kiadása. 1884.

Rendkívül csinos kiállítású könyvecske jelent meg ily címmel a könyvpiaczon; figyelmünket nemcsak a tetszetős könyvalak, fínom papiros s szép nyomás hívja fel rája, hanem a szerző ismert neve is. Gyulay úr egy fővárosi polgári leányiskola igazgatója, állásánál fogva is sok tapasztalatot szerezhetett a nőnevelés terén, s a legfontosabb nőnevelési kérdéseket tanulmánya tárgyává tehette.

Könyvét Gyulay úr két főrészre osztja. Az első részben «*Álláspontom*» czím alatt felsorolja a nőnevelésre vonatkozó elveit, melyeket Pázmány, Michelet, Napoleon, Kisfaludi Sándor Schleiermacher, Beniczky Irma, Dr. Klencke, Eötvös stb.-ből vett idézetekkel támogat; a második részben «*Nőnevelésünk kritikája és gyakorlata*» czím alatt felsorolja, mit vét szerinte a *család*, az *iskola* s a *társadalom* a nőnevelés helyes elvei ellen s miként volnának e vétségek elkerülhetők.

Az első rész a következő két fejezetre oszlik :

I. A nők befolyása s a nőnevelés fontossága.

II. A nő hivatása és képzése.

Nem czélunk itt most annak fejtegetésébe bocsátkozni, hogy mennyiben egyeznek meg Gyulay úr elvei a mieinkkel s következésképpen mennyiben helyeseljük, vagy nem helyeseljük azokat; azért csupán ismertetőül emeljük ki könyvéből a következőket.

I. A nőnevelés fontosságáról beszélve, a többek között ezeket mondja:

«A társadalmi romlott erkölcsök elszomorító jelenségeinek legfőbb oka a megmételyezett családi s a téves utra terelt iskolai nőnevelés és oktatás (12. lap) . . . . s «társadalmunk bünei s erkölcsei nem változnak meg, míg a mai nőnevelés nem javul. Ezért fontos a nőnevelés minden országra, de az egész emberiségre is.

De fontos az nemzetgazdasági szempontból is. Rég elismert igazság ugyanis: ha a férj még annyit szerez is, ha a nő ezt — akár takarékosság, akár saját szorgalma által — megtakarítani nem tudja, a család tönkre jut.» (15. l.) . . . . «Tehát a családfentartás kérdése is a nőneveléssel áll kapcsolatban.» (16. lap.)

«Más részt a nőneveléstől függ *a nőknek a munkára való képessége is;* s ez nemzetgazdasági szempontból szintén igen fontos. A nők munkája t. i. képes a nemzet vagyonosodását elősegíteni — még akkor is, ha minden magános nő csak felényit keres, amennyit épen maga fogyaszt. Sőt a sok financzialis kalamitással s az általános elszegényedéssel szemben, minden ily garas tiszta nyereség a nemzet háztartásában, a mennyiben a férfiak keresményéből ugyanannyi megmarad a mennyit bár mely nő munkájával szerez; mert ellenkező esetben az is a férfiak keresményéből volna fedezendő.» (16. l.)

Majd nehány konkrét példa felemlítése után kimondja, hogy: mind a közmüvelődés, mind a nemzeti politika, a társadalmi jólét és boldogság szempontjából egyenlőkép *fontos és sürgős a nőnevelés.*»

II. *A nő hivatása és képzéséről* szóló fejezetet általánosan elismert igazságok felemlítésével s jeles emberek idevonatkozó mondásainak idézésével kezdi Gyulay úr. A maga részéről így nyilatkozik: «A természet maga jelölte ki a nő pályáját és hivatását: a családot; de egyszersmint az eszközöket, a melyekkel azt legbiztosabban megfuthatja és hivatásának legjobban megfelelhet. Nem szabad tehát kicsinyelni e munkakört, sem megvetni ez eszközöket. Voltak, vannak és lesznek ugyan mindig egyesek, kik e természetes körből kiemelkedtek és kiemelkedni fognak, amint épen

a kor és körülmények őket kényszerítik. De a nagy többség munkakörén az semmit sem változtat, a természet hatalmát és utját az meg nem zavarja: a nőnek főhelye a családban van, a nő csak ott töltheti be igazán hivatását, ott tehet legtöbb és legnagyobb szolgálatot egyházának, nemzetének s az egész emberiségnek. Ő maga is csak ott érezheti magát jól, ott találhat igazi és tartós boldogságot, számára máshol csak utált kényszermunka és pillanatnyi élvezet vár.» (26. l.)

«Egy körülménynyel azonban mindenesetre számolnunk kell még; s ez az, hogy nem minden nő lesz feleség és anya, hogy épen azért sokan kénytelenek előbb-utóbb maguknak más exisztenciát keresni, hacsak idegeneknek nem akarnak terhökre esni.... Ez előre való gondoskodást helyeseljük is, de csak a mennyire az arra való hivatottság azt megengedi s a kényszerűség követeli. (38. l.) ... Azt azonban egyáltalán nem helyeselhetjük, hogy egy oly állásban levő hivatalnok, ki családjával takarékosság mellett szépen megélhet, sőt családja jövőjét is eléggé biztosíthatja, leányát hajlama ellenére, vagy csak hivatottság nélkül is rendes tanítónői állomásra erőszakolja, vagy zongora-órákat adni kényszeríti». (39. l.)

«Még más oka is van annak, hogy a leány csak különös hivatottságból, vagy kényszerűségből lépjen a családon kívül életpályára, s ez nem kevésbé fontos az előbbinél. Minden ily nő ugyanis egy családalapításra hivatott férfi helyét foglalja el a hivatalban, ez által megakadályozza a családalapítást s a nemzet gyarapodását». (41. l.)

«De előfordulhat az az eset is, hogy valakinek különös hajlama van a tanításhoz, zenéhez stb. Ilyenkor ne fojtsuk el a hajlamot.» — —

«De mindenek előtt arra törekedjünk ebben az esetben is, hogy a valláserkölcsi nevelés mellett általános műveltséget adjunk a leánynak, hogy összhangzóan fejleszszük összes tehetségeit; különben szerencsétlenné teszszük az oly nőt, minden genialitása daczára».

«... minden nőtől azt kívánom, hogy *legyen művelt*; a kö-

zéposztály nőitől pedig még azt is, hogy legyen valamiféle *szakképzettsége*, mely őt az esetleges nyomor ellen jobban biztosítja mint a tőke; de mindenek előtt azt követelem kivétel nélkül minden nőtől, hogy *legyen igazán nő.*» (42. l.)

A fentebbi három követelményt három különálló kis fejezetben is körül írja Gyulay úr; ezzel fejezi be könyvének első részét, s ez után — a második részben ezen elvek gyakorlati alkalmazását vizsgálja.

E második rész «*Nőnevelésünk kritikája és gyakorlata*» három főfejezetből áll; ezek:

I. A családban.

II. Az iskolákban.

III. A társadalomban.

Ezek között nemcsak terjedelemre, de belső értékre is legkiválóbb a II. fejezet, melyből összes leányiskoláink szervezetét megismerhetjük, s tájékozást meríthetünk arra nézve, hogy milyen iskolákba milyen előismeretekkel adhatjuk be leányainkat; ugyanitt utasítást találunk arra is, hogy az egyes iskoláknál jelentkezés esetén milyen okmányokat mutassunk be s kikhez folyamodjunk felvételért.

A szakiskolák felsorolásánál egy hiba csúszott be. Gyulay úr még létezőként említi fel a pozsonyi ipar-tanítónőképezdét, holott egy évvel ezelőtt megszünt.

Jó szolgálatot tesz Gyulay úr azzal is, hogy az egyes iskolák tantervét minden tantárgyra nézve kritika alá veszi, s ez által felhívja a szakemberek figyelmét az ily irányú munkásság szükséges voltára.

Leányiskoláink általános hibájául tünteti fel Gyulay úr: 1. *A korai iskoláztatást*, 2. *a túlterhelést*, 3. *a szívképzés elhanyagolását*. Kívánatosnak tartja, hogy nők is tanítsanak a leányiskolában, de felsőbb osztályokban inkább csak a felügyeletet vigyék. Az igazgató a leányiskolákban is mindenkor férfi legyen.

Arra nézve, hogy a család hogyan s miként járjon el a leánynevelésnél, 10 szabályt sorol fel Gyulay úr, melyek azonban egészen általánosak mint pl. neveljük a leányokat vallás-erkölcsi ala-

pon, keltsük fel bennök a szeretet, önérzet s a rend érzelmeit stb. Ezeket is inkább csak érinti, nem fejti ki teljesen; ép úgy mint a társadalom elé szabott követelményeket csak igen vázlatosan úgy szólván futtában említi fel. De ha a legtöbb kérdést nem meríti is ki, eszméket ébreszt, gondolatot kelt, s így hasznos olvasmányúl szolgálhat mindenki számára, ki a nőnevelés fontosabb kérdéseivel megismerkedni s leányiskoláink szervezete felől tájékozódni akar. Ily értelemben ajánljuk a minden szalon-asztal díszére szolgáló könyvecskét olvasóink szíves figyelmébe.

*

Nyelvtudomány és nyelvtanítás. Tanítók és tanárok figyelmébe ajánlja *Hunfalvy Pál.* Budapest, 1884. Akadémiai könyvkereskedés (Knoll Károly és társa). Ára?

Kitünő tudósunk fönt idézett munkájában főképen a gimnáziumi nyelvoktatással foglalkozik; birálja a használatban álló magyar nyelvtanokat, s a gimnáziumok számára a tanterv mellé kiadott «Utasítások»-at. Mellékesen kitér a magyar összehasonlító nyelvészet és nyelvtörténet fontosabb kérdéseire is, sőt könyve utolsó felében még a latin nyelv oktatását is tüzetesen taglalja. Haszonnal forgathatják e könyvet mindazok, a kik nyelvoktatással foglalkoznak, mert számos nyelvtudományi és didaktikai kérdésben felvilágosítást meríthetnek belőle. A tanulságos munkából, melyet bizonynyal olvasóink közül is sokan meg fognak szerezni, közöljük mutatványképen az elemi iskolai nyelvtanításra vonatkozó következő sorokat:

«Komoly pedagógiai kérdés az: helyes-e a népiskolában grammatikai fogalmakat tanúltatni, vagy nem bánom a nyelvtényekből kifejteni, helyes-e a III. és IV. osztályban szótant és mondattant, tehát egész grammatikát taníttatni, mint ezt általában nálunk teszik. *Kell-e általában bármi néven nevezendő grammatika a népiskolában?*

Tegyünk azomban különbséget olyan népiskola közt, melynek nevendékei magyarok, azaz magyarul beszéllenek s olyan között, melynek nevendékei nem beszéllenek magyarul. S kérdezzük most: *Kell-e magyarul beszéllő gyermekek számára bármilyen ma-*

gyar nyelvtan is a népiskolában? Igazán *«fő eszköz-e a nyelvtanítás kezdő fokán a mondatelemzés»?* Áll ugyan, hogy *«a mondatbeli gondolatnyilvánításban legszembetünőbb a kifejezés helyességének és szabatosságának fontossága»*: de érezi, sőt érezheti-e azt a 7—8 éves gyermek, habár soha más szót mint magyart nem hallott is a füle? Nyelvérzése és nyelvtudata nem zavarodik-e meg szükségképen, ha alany, mondomány, egyszerű mondat, érzéki és gondolati főnév stb. stb. vad szók csengenek a fülibe s terpeszködnek a szeme elé, neki, ki még az olvasás mesterségét sem tanulhatta meg jól? Egy olvasókönyv, melynek darabjai a gyermeki felfogáshoz képest ki vannak válogatva, s oly tartalmuak, hogy a tanító magyarázata mind az erkölcsi érzést, mind a jó izlést, mind a nyelvi helyesség és szépség iránti fogékonyságot ébresztheti a tanítványban, nem jobban neveli-e majd a nyelvtudást, mintsem a mondat kategoriáinak feszegetése és a grammatikai műszók megtanultatása? Ezek mellőztével pedig mennyi időt nyerne a tanító és tanítvány az olvasó-darabok megemésztésére s élőszóval és írással való kifejezésére! Én azt vélem, az akképen oktatott tanítvány sokkal képesebb volna a gimnáziumi tanulásra, mint az olyan tanítvány, aki már két vagy három évig a mondat különbségeivel s a grammatikai műszavakkal kínlódott, a melyek jelentését akkor nem foghatván fel, most már unalomból sem akarja többé megérteni. Nem tudom, nagyot vétek-e ha kimondom, hogy *semmiféle nyelvtan nem kell olyan népiskolában, melynek növendékei magyarul beszéllenek.*

Mit csináljunk azomban olyan népiskolában, melynek növendékei magyarul nem beszéllenek, de ott tanulni akarják a magyar nyelvet? Hogy ott nem kezdhetni a magyar mondattal a tanítást, világos. Ott a tanító a kéznél levő tágyak neveire fogja tanítani a gyermeket, a mellett, hogy a magyar kiejtésre és olvasásra szoktatja. A legszükségesebb igékre is tanítván, mondásokat fog készíteni és készíttetni, szóval a gyakorlati élet nyelvtanítását követni. Magyarázó eszköze neki azon nyelv, a melyen tanítványai beszéllenek, de fő oktató a magyarul beszéllők társasága lesz, tehát magának a tanítónak magyar beszéllése. Természetesen, hol

a magyarúl beszéllők társasága hiányzik ott sokat nem várhatni a népiskola magyar tanításától. Ilyen iskolának növendéke a gimnázium első osztályában gyengébb lesz ugyan, de a tapasztalás mutatja, hogy a magyarul beszéllők közt fogyton fogy abbeli gyengesége.

Az én képzeltem népiskolából kikerült tanítvány semmit sem tud még a magyar grammatikáról, de jól tud magyarul sőt lehetős ügyességgel ír is magyarúl.»

ISKOLAI ÉRTESITŐK.

Az idén is megtartjuk szemlénket az iskolai értesítők felett s örömmel tartjuk meg, mert a mult évek eredményéhez képest határozott javulást, haladást konstatálhatunk. Értesítőink javarésze külső kiállításában sokkal csinosabbá, belső berendezésében gondosabbá, czélszerűbbé vált s ezenfelül az egyöntetüség is nagyobb közöttük mint annakelőtte. Különösen áll az, a mit mondtunk, a felső leányiskolák értesítőire, a melyek még külsőségekben is a mellett tanuskodnak, hogy mily üdvös volt az a reform, a mely a mult évi miniszteri intézkedések értelmében, belső életüket, egész szervezetüket felfrissítette. A polg. leányiskolák értesítői között már nagyobb a disharmonia. A leggondosabban, majdnem mintaszerűen szerkesztett értesítők mellett, még sok az olyan, a melyen meglátszik, hogy csak a kényszerüség nyomása alatt állott össze. Szerencse, hogy ez utóbbiak száma egyre fogy, míg a jobbak példája örvendetesen hódít. Tudjuk ugyan, hogy egyik-másik értesítő selejtes voltának nem mindig a szerkesztő az oka, hanem igen sokszor a helyi körülmények s maga az iskolafentartó hatóság, a mely ilyen dolgokra nem szivesen áldoz annyit, a mennyire szükség lenne: de ily esetekben az iskola ne adjon inkább semmiféle értesítőt, vagy ha ád, a szerkesztő megfeszitett buzgósággal s kedvetlenséget leküzdve lehetőségig pótolja azt, a mit a helyzet mostohasága megvont tőle. A javulásnak, haladásnak különben — nem tekintve ez ilyen kivételes viszonyokat — egyik főelőmozditója az, hogy a kikre ilyen értesítők szerkesztése

bizva van, évről-évre gondosan tanulmányozzák a többi értesítőket — a mit nem igen szoktak cselekedni. Az értesítőkben közölt értekezések között sok értékeset is találtunk s jó jelnek tartjuk azt is, hogy a tisztán pedagogiai tartalmu értekezések száma évről évre szaporodik, ugy hogy tudományos szakértekezések már csak elvétve fordulnak elő; de nem ártana azért, ha az értekezések irói kissé jobban kerülnék az általánosságokat s a kérdéseknek ne egész csoportját igyekeznének kimeríteni nehány lapon, hanem egy-egy szükebb körű tételnek hatnának a mélyére. Épen az értekezések íróinak nem kellene soha szem elől téveszteniök, hogy az értesítő egyik legfontosabb kapocs az iskola és szülői ház között — vagy legalább azzá válhatik, ha azzá tessszük.

Szemlénk, fájdalom, még mindig nem teljes; nagyon is meszsze vagyunk ama reményünk valósulásától, hogy a lányiskolák értesítőiből állíthassuk össze nőnevelésünk egy-egy évi haladásának képét. Sok iskola nem is ad ki értesítőt s a kiadottak sem jutnak valamennyien kezünkhöz. Igy pl. az idén is a tanítónőképző intézeteknek egy értesítőjét sem láttuk; a felsőbb lányiskolák értesítői közül elmaradt a m.-szigeti és kolozsvári; még nagyobbak a hézagok — hogy az elemi és felső leányiskolákról ne is szóljunk — a polgári leányiskolák hozzánk jutott értesítői között. Nem is mulaszthatjuk el fölkérni mindazokat az iskolai hatóságokat a kik értesítőket adtak ki s a kikhez soraink eljutnak, hogy szíveskedjenek szemlénk teljessége érdekében a hiányokat pótolni. Nem lapunk kedveért koczkáztatjuk e kérést, hanem amaz ügy javáért, a melynek érdekeit lapunk szolgálja.

I. Felsőbb leányiskolák.

1. *Értesítő a budapesti m. kir. állami felsőbb leányiskola 1883—4. tanévéről. Közli Berecz Antal, igazgató.* — Ismeretes, hogy a nm. vall. és közokt. m. kir. miniszter 1883. aug. 11-én kelt rendeletével az összes áll. felsőbb lányiskolák számára közös szervezetet adott ki s elrendelte, hogy az ezen szervezet következtében szükségessé vált intézkedések az illető iskoláknál azonnal foganatosíttassanak. Az idei iskola év tehát az áll. felsőbb iskoláknál

átmeneti év volt; az volt a budapestinél is, noha ennek már 1878-ben kibocsájtott tanterve az új szervezetben foglalttól csak kevéssé tért el. Az átmeneti év nehézségeit könnyebben is küzdötte le mint a többiek. Az intézet évi történetében nem találunk nagyobb, kiható fontosságú momentumokat. Megemlítjük, hogy «a növendékek egészségi állapota ez évben nem volt a legkedvezőbb. Februárban a roncsoló toroklob miatt nyolcz napra föl kellett függeszteni a tanítást; a tanév vége felé pedig a kanyaró kezdett nagyobb mértékben elharapódzni, úgy hogy csak a legerélyesebben alkalmazott elővigyázati rendszabályok segítségével lehetett a leczkéket a tanév végeig nagyobb megszakítás nélkül folytatni. Az *intézet tanári kara* a hitoktatókkal együtt 24 tagból állott; tanítónők: Beöthy Miklósné Stetina Róza, Bogya Irma, Bossányiné Edwards Ellen, Odor Emilia, Saláry Irma, Egan Luiza, Goldzieher Ilona, Tomor Etelka, Bokelberg Ernőné. Tanítottak összesen 11 osztályban, mivel a VI-dik osztályt kivéve minden évfolyam számára párhuzamos osztályok váltak szükségesekké. — *A növendékek létszáma* e 11 osztályban volt *354* (tavaly volt 346; szaporodás a létszámban: 8) legtöbb növendék volt a III. *a)* és *b)* osztályban (36), legkevesebb az V. *a)* osztályban (23). — A 354 növendék közül tavaly is ide járt 265, kívülről jött 89. — *Vallás szerint* volt: róm. kath. 87, helvét 7, ágostai 31, izraelita 229; *nemzetiség szerint:* magyar 345, német 4, más n. 5; *születési hely szerint:* budapesti 280, az ország más vidékebeli 65; külföldi 9; *nyelvismeret szerint:* csak magyarul beszélt 26, magyar németül 115, magyar német francziául 176, magyar német francz. angolúl 26. — *Tanszerek* dolgában az intézet az idén is szépen gyarapodott: természettani eszközöket vettek 432 frt értékben, term. rajzi tárgyakat 232 frt értékben; a könyvtár 354 frt értékben. Az értesítő közli teljes terjedelmében az áll. felsőbb leányiskolák uj szervezetét megállapító m. miniszteri rendeletet; az áll. felsőbb leányiskolák miniszteri rendelet utján megállapított rendtartási és fegyelmi szabályainak szükséges kivonatát s azt a szép felolvasást, a melyet Keleti Károly, min. tanácsos úr a felsőbb leányiskola helyiségében 1884. márczius

12-én és 14-én felnőtt nők számára tartott s a melynek hű kivonatát annak idején folyóiratunk is közölte. — *Tandíj:* 80 frt; *beiratási díj* 5 frt.

2. *A trencséni m. kir. állami lányiskola értesítője az 1883—4. tanévről. Közli: Manyák Alajos, igazgató.* — Az értesítő örvendetes adatokat közöl az intézet gyarapodásáról; a növendékek létszáma nagyobb a tavalyinál: a felsőbb leányiskolai tanerők fizetési viszonyait a m. kormány közmegelégedésre szabályozta; a növendékek egészségi állapota kifogástalan volt mind a bejáró, mind a benlakó növendékek közt: a tanszerek gyüjteményei örvendetesen szaporodtak, még pedig nemcsak a rendes költségvetés keretében, hanem adakozások által is (Kubicsa, Pál a megye főispánja 400 frt adománynyal járult a könyvtár gyarapításához); Trencsén-Tepliczen 1883. szept. 9. és 10-én tartott gazdasági kiállításon az intézet kézimunka- és rajzkiállítása több rendbeli kitüntetésben részesült. — A felsőbb leányiskola s a vele összekapcsolt elemi iskola *tanítótestülete* 14 tagból állott; köztük tanítónők: Guta-Oláh Mária, Hell Francziska, Platthy Kamilla, Czink Antónia és Ényi-Mauks Gabriella (az el. l. iskolában.) — A felsőbb leányiskola öt osztályának volt *48 növendéke* (7-el több mint tavaly); az I. osztályban volt 9, a II-ban 21; a III-ban 12; IV-ben 4,- az V-ikben 2 növendék. *Vallásra* nézve volt: róm. kath. 15, ágost. h. 8, mózes v. 25; *nyelvre nézve*: magyar 13, német 27, tót 8; *szüleik lakóhelyére* nézve: trencsén városi 27, trencsénmegyei 16; morvaországi 1. *Szállásra nézve:* bennlakó: 7, bejáró 41. (Az elemi iskola 4 osztályába jár 32 növendék). — Az iskolai takarékpénztárt, a mult év eredménye által buzdítva, az idén is fentartották; betett 42 növendék összen 236 frt. 49 krt. — *Tandíj:* 30 frt, *beiratási díj* egyszer s mindenkorra 5 frt. Az értesítő közli a tantervet, a feldolgozott tananyagot, a tanszerek és könyvtár gyarapodásának részletes kimutatását s az igazgató ily czimű értekezését: «*A felsőbb leányiskola czéljai és nevelési irányelvei.*»

Nem a tudományos ismeretek sokasága az — ugymond — mit az iskola leánynövendékeinek nyujtani törekszik, hanem az ismereteknek rendszeres s részeikben arányos oly csoportja, melynek

birtoka a növendékeket képesíti, hogy az emberi élet legfőbb érdekeit felfoghassák s a mire a női szellemnek is szüksége van, itéletüket minden körülmények között helyesen és biztosan alkothassák meg. Az a műveltségi máz, melyet az elmult idők osztogattak, csak arra volt alkalmas, hogy a leány ama pillanattól fogva, melyben az iskolától elbucsuzott a könyveket is félretegye, s többé-kevésbbé vidám türelemmel a rejtelmes jövő elé kezdjen nézni de arra senkit sem segített s ösztönzött, hogy a szellemi munkát folytatván, saját emberi sorsát az adott viszonyok mellett s a rendelkezésre álló erőkkel önmaga alakítani törekedjék. Azt a véleményt, hogy a mai nőnevelés, a mely a felsőbb leányiskolákban dívik, a női nem sajátosságának meg nem felel s a női szellemi tehetség körén túl lép, a tapasztalt tények semmiképp sem igazolják. Nem akarunk ellenmondani annak az ismeretes tételnek, hogy a női nem csöndes működésének tere a ház s hogy a házi tűzhely az a tér, a mely körül a nő tevékenysége különösen érvényesül. De ha meggondoljuk, hogy a ház és a család egy sokoldalu egész, egy világ kicsinyben, melynek vezetése erkölcsi képzettséget s a külső élet áramlatainak, törekvéseinek biztos áttekintését is követeli s hogy különösen a nőnek a gyermeknevelés fontos feladata jut: akkor beláthatjuk, hogy itt a tisztán gyakorlati képzés, mely a nőt csupán a konyhára és kamrára utalná, nem elegendő. A női tevékenység ily korlátozása ellen, maguk a legokosabb nők tiltakoznak s a művelt férfiak is kárhoztatják a nőképzésnek ily egyoldalu és szükkeblű felfogását . . . Az egyes tantárgyakról s azoknak egymáshoz való viszonyáról szólván ezeket mondja: «Ha leánynövendékeinket a mennyiségtanba és természettudományokba, melyek elébb a nőnevelés terén keveset szerepeltek, még a tudományos kezeléssel is bevezetjük, arra az örvendetes tapasztalatra jutunk, hogy nem csupán a tanár gondolatmenetét követni s értelmesen fölkarolni képesek, hanem a tanított tananyagnak biztos felfogását is meg birják szerezni. Már pedig azok a leányok, a kik az iskolában ily úton a szellemi munkának kellő képét nyerték és a kik megszokták a reáltudományok révén a világot, a természet és az élet tüneményeit behatóbban

szemlélni, egyrészt bizonyos érzéket nyernek a szellemi tevékenység folytatása iránt, másrészt nagyobb kepességet és ügyességet szereznek a gyakorlati élet számára. Ezzel nem akarjuk azt állítani, hogy a reáltudományokat a felsőbb leányiskolák tantervében túlnyomó szerepre hivatottaknak tartjuk; de gyakoralti nagy jelentőségüknél fogva annyira mégis jogosítva vannak, hogy az ethikai és nyelvi szakokéval egyenlő rangot élvezzenek.»

3. *A lőcsei m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1883—4. tanévről. Dr. Szántó Károly, igazgatótól (III. évfolyam.)* — Az intézet ez évi történetében nem találunk fontosabb mozzanatokat; az iskola a rendes, biztos fejlődés utjára jutott. A tanári testületet azonban nagy veszteség, az intézet igazgatóját sulyos csapás érte. *Szántó Károlyné, Vilkovszky Luiza halála által.* Az értesítő nyomán a következő adatokat közöljük az elhunytról. Vilkovszky Luiza Kassán született 1852-ben. Szülei korán elhunytak s a kis árvát a rokonok jósága tartotta fenn, a míg maga erején küzdelemre nem szálhatott az élettel. Már 15 éves korában egy család gyermekeit tanította. 1871-ben Braunsteiner Mária nevelőintézetében kezdette meg tanítónői pályáját; nehány év mulva pedig egyik társnőjével átvette az intézetet s azt 1880-ig meg is tartotta és szép sikerrel vezette. Egyik nagynénje tanácsára ekkor mindenét pénzzé tévén Budapestre ment, hogy tanítónői oklevet szerezzen. 1881-ben már megvolt háziipari és munkatanítónő oklevele s még ugyanaz évben kineveztetett a lőcsei felsőbb leányiskolához rendes tanítónőnek. 1883-ban házasságra lépet az intézet igazgatójával, de boldogsága rövid ideig tartott; 1883. decz. 4-én hirtelenül, egy kegyetlen véletlen — szénégőz-mérgezés — folytán elhunyt. Lengyel nemesi családjának utolsó sarjadéka volt s a lőcsei áll. felsőbb leányiskolának első halottja. «Mint derék tanítónő tanítványaival tapintatossan járt el, kedves megjelenésével mintegy magával ragadta őket s csupán szeretetébresztés által példás fegyelmet tartott köztük. A tanítónői pályához belső hivatottság kötötte őt; lelkesedett érette s lelkesültségét soha nem lakadó buzgósága táplálta.» — Az intézet *tanítótestülete* 11 tagból állott; köztük tanítónők: Klimkó-Kozmund Vilma, Thoma Teréz, Eördög-Holzin-

ger Anna. A *növendékek létszáma* volt a négy osztályban: *62* (rendkiv. tanuló kettő); tavaly volt a három osztályban 48. *Vallásra nézve:* róm. kath. 27, protestáns 25, mózes vall. 10; *nyelvre nézve;* magyar 1, magyar-német-tót 2, német-magyar 24, német-magyar-tót 30, német-tót-magyar 5; *illetőség szerint:* helybeli 47, szepesvármegyei 12, más megyéből 3. Az értesítő közli a felsőbb leányiskolák tantervét, rendtart. szabályzatát, az elvégzett tananyagot, a taneszközök sommás leltárát s az intézet részére történt jótékony adakozások jegyzékét. — *Tandíj:* 15 frt; beiratási dij egyszer s mindenkorra 5 frt.

A soproni m. kir. állami felsőbb leányiskola harmadik értesítője az 1883—4. tanévről. (XIII. évfolyam). Közli: Jausz György. igazgató (magyar és német nyelven) — Az értesítő örvendetes képet ad az intézet csendes, eredményes évi működéséről; a soproni felsőbb leányiskolának alig is van egyébre szüksége felvirágzásához, mint hogy mostani bérházától szabadulva, a czélnak megfelelő épületben helyeztessék el. S az első lépések már is megtörténtek e végett. «Ma már örömmel jelenthetjük — úgymond az igazgató évi jelentésében — hogy a nm. vall. és közokt. miniszterium a Deák téren, a győr-ebenfurti pályaudvarhoz vezető út mellett 1034 négyszögölnyi saroktelket vett, a melyet kizárólag iskolánk czéljaira szándékozik szentelni. Az előmunkálatok után itélve bizton reméljük, hogy a f. l. iskola önálló házának építése már f. é. julius hóban kezdetét veendi s teljes befejezése nem soká fog késni. Az épületben a tantermeken kívül az igazgatónak s a tanítónőknek is lesznek lakásai s azon kivül kellő helyiségek a vidékről benlakó növendékek részére». — *A tanítótestület* 12 tagból áll; tanítonők: Bründl-Prohászka Ottilia, Tschürtz Oktávia, Wagner Jozefin. — *A növendékek létszáma* a négy osztályban: 79 (tavaly volt 83). Legtöbb növendék volt az első osztályban (34), legkevesebb a IV-ben (8). *Vallásra* nézve volt: róm. kath 25, ágost. h. 31, helvét h. 2, mózes vall. 21; *anyanyelvre nézve:* magyar 21, német 58; *lakóhelyre nézve:* Sopron városi 68, sopronmegyei 6, a többi szomszéd megyékből. Az értesítő közli az elvégzett tananyag részletes kimutatását, s a tanári és ifj. könyvtár

ez idei gyarapodásának jegyzékét. — *Tandíj:* 20 frt; *beiratási* dij mindenkire nézve 3 frt.

Az értesítő *Józsa Menyhért* tanártól talpraesett kis értekezést is közöl a *tornáról,* melyben egyebek közt a társas tornajátékokról igy ir: «A játék foglalkozást nyujt s a foglalkozás az, a mi vidámmá és boldoggá teszen. Megóv az unalomtól s kielégíti azt a vágyunkat, hogy hasonlóinkkal összejöhessünk, mert mint társas lények csak azok társaságában érezzük magunkat jól. A játék érzeteink és akaratunk rendezésében is vezet; az akaratosságot, daczot, szeszélyt, önhittséget stb. illő korlátok közé szorítja. Leszoktató iskolája a hiúságnak és kevélységnek. Másokkal való érintkezésünk által oly tulajdonságaink is életre kelnek, melyek az elszigetelt életmódnál vagy épen nem, vagy csak nagyon későn és nehezen ébredtek volna fel. A kölcsönös érintkezés fölkelti a versengést, táplálja a találékonyságot, élczet és vidámságot. A mely gyermek elszigetelten nő fel, rendesen kölöncz, méla és nem termett az életre. Igaza van Platónak, mikor ezt mondja: «a kinek szép szellemi nevelése s ennek megfelelő, ezzel összehangzó testi fejlettsége van, az olyan ember a legszebb, a mit e földön látni lehet».

5. *A beszterczebányai m. kir. állami felsőbb leányiskola első értesítője az 1883—4. tanévről. Közli: Kárpáti Endre igazgató.* A tavaly fellállított uj intézet keletkezésének történetéből közöljük az értesítő nyomán a következő részleteket. Beszterczebányán évek óta több felekezeti, városi és magán lányiskola állt fenn, de ezek közül egyik sem gondoskodott a lányok magasabb képzéséről. Ezt a hiányt legjobban érezte a város hivatalnokkara, még pedig annyival inkább, mivel az egész felvidéken, melynek központja Beszterczebánya, egy olyan intézet sem volt, mely a hiányt pótolhatta volna. Dr. Klamarik János, ker. főigazgató és városi képviselő (most min. oszt. tanácsos) maga köré gyüjtötte képviselő társait, hogy a baj orvoslásán tanácskozzanak. A dolog csakhamar annyira fejlődött, hogy 1883. április 3-án az ügy a városi közgyülés elé került, a mely lelkesedve elhatározta, hogy a miniszteriumhoz folyamodik egy felsőbb leányiskola fellállítása végett. Trefort Ágoston miniszter úr a nála járt küldöttségnek kijelentette,

hogy teljesen méltányolja Besztercze város kérelmét s meg is igérte annak teljesítését, ha a város viszont egy polg. fiuiskolát állít fel. A miniszteri igéretet csakhamar tett követte. A város már 1883. junius 13-án hivatalosan értesíttetett a felsőbb leányiskola felállításáról; ugyanazért még az napon elhatározta a polg. fiuiskola felállítását s közgyülésileg megszavazta a szükséges költségeket. Ezek után gyorsan követték egymást a szervezkedési intézkedések, a melyeknek végrehajtásával a miniszter Sebesztha Károly, kir. tanfelügyelőt bizta meg. 1883. aug. 16-án az intézet igazgatójává Kárpáti Endre, igazgatónőjévé Décsei Janka neveztetett ki s kineveztettek egyúttal a leendő intézet tanárai is. Ugyanez év aug. 20-án már megkezdődtek a beirások s október 8-án megtartatott az ünnepies megnyitás. — *A tanári testület tagjai,* az igazgatón s igazgatónőn kivül: Egry János, Groó Géza Lajos, Hunyady László, Stranyovszky Katalin. — Az első osztályba felvétetett 30 növendék; az uj intézetnek volt azonkivül 17 rendkivüli növendéke is, a kik a megszünt Klimóné-féle magánintézetben kezdeték tanulmányaikat s miniszt. engedélylyel a felsőbb leányiskolában fejezik be — természetesen magán úton, rendkivüli tanfolyamban — iskolázásukat. A 30 rendes növendék közül *vallásra* nézve róm. kath. 6, ágostai h. 4, mózes v. 20; *nyelvre nézve:* magyar-német 4, magyar-német-tót 5, magyar-tót, 1, német-magyar 1, német-magyar-tót 14, német-tót 3, tót-német-magyar 2; *illetőségre nézve:* beszterczebányai 22, zólyommegyei 2, más megyei 6. — Az intézetnek *5 benlakó* növendéke volt, kik az igazgatónő nevelési felügyelete, s a nevelőnő és gondnoknő vezetése alatt álltak. A tartási dij 250 frt volt, ehhez járult a különféle eszközök használatáért 9 frt s külön díj a zongoratanításért. — *Tandij:* 25 frt *beiratási* díj 5 frt; értesítő, bizonyítvány s egyéb nyomtatványok (?) díja 1 frt. 50 kr.

6. *A pozsonyi m. kir. állami felsőbb leányiskola első értesítője az 1883—4. tanévről. Közli: Ghyczy József, igazgató.* — Sajnáljuk, hogy az értesítő az uj intézet keletkezésének történetéről meg nem emlékszik; csak annyit tudunk meg belőle, hogy «a pozsonyi áll. felsőbb leányiskola 1883. szept. 2-án nyilt meg a volt ipar-

tanítónő-képezde helyiségében, melyet a nm. vall. és közoktatási miniszterium összes berendezéseivel együtt 1883-ban át-, illetőleg megvett s azt megszüntetve, helyébe alapította ezen állami felsőbb leányiskolát». E helyett azonban közli az intézet megnyitó ünnepének leírását s az itt tartott ünnepi beszédeket. Az igen csinosan kiállított értesítő legnagyobb részét, a dolog természeténél fogva, a felsőbb leányiskolák szervezetére, tantervére, rendtartási, fegyelmi szabályzatára vonatkozó miniszteri rendeletek foglalják el. — *A tanári testület tagjai:* Ghyczy József, igazgató; Wollmann Elma, igazgatónő, Bobok Karola, Deszáth Anna, Könyöky József, Mennich Antal. A megnyilt *első osztálynak volt 39 növendéke* (a kiket 70 jelentkező közül vettek föl). Ezek közül *vallásra nézve:* róm. kath. 20, ágostai h. 13, mózes v. 6; *nyelvismeretre nézve:* magyar 2, magyar-német 16, magyar-német-tót 6, német-magyar 13, német 1, német-magyar-franczia 1; *születési helyre nézve:* pozsonyvárosi 18, pozsonymegyei 5, más megyei 13, külföldi 3. — A felsőb leányiskolával egybekapcsolt internatusnak csak *egy* növendéke volt. — *A benlakás* díja: teljes ellátásért 250 frt, az első felszerelésekre 8 frt; zongoraoktatásért 100 frt. — *Tandíj:* 25 frt, beiratási díj 5 frt, értesítő-, bizonyítvány-, s egyéb szükségletekért (?) 2 frt.

Az értesítő az intézet igazgatójának ily czimű értekezését is közli: «*Otthon vagy iskolában taníttassuk gyermekeinket?*» A szerző határozottan az utóbbi mellett foglal állást. «A házi tanítás akadályait és hiányait nem is tekintve — ugymond — a gyermeknek természete kívánja parancsolólag, hogy kortársaival tanuljon, nyilvános iskolát látogasson. Az ember ugyanis társadalmi életre van teremtve. A nyilvános iskola nem csak az ember társulási ösztönét elégíti ki, hanem fokozatos átmenetet képez a családi életből az együttes életbe s igy kicsinyben már az egyes individuumot az emberiség nagy életközösségébe illeszti s ez által nem a különérdekű, kiváltságos, kasztszerű, hanem az egy életközösségű szellemet fejleszti, ápolja és erősíti. A társulási ösztönnek, mely a gyermekben is oly hatalmasan nyilvánul, jótékony hatását az iskolában leli föl leginkább. Ha a gyermek iskolába lép, nagy

változásokon megy át. Társainak dolgai sokkal fontosabbakul tünnek fel előtte, mint otthon testvéreié. Társainak itélete, dicséretei vagy ócsárlásai sokkal jobban hatnak rá, mint hasonló esetben anyjáé. Az egyéni vélemény és hatás mellett kezdi megismerni a közvélemény hatalmát. S az iskolában sokféle család gyermekei találkoznak, kik koruk, törekvéseik, hajlamaik, hivatásuk vagy az sorsuk tekintetében annyira különbözők, hogy kölcsönös hatásuk egyesnek szellemét okvetlenül élénkké, tevékenynyé, raganyosabbá teszi s önnállóságra szoktatja. De ama szellemi táplálék is, melyet az iskola nyujt, nagy átalakulást szül s erős nyomokat hagy hátra. A tanulók közlik egymással a felfogottakat, gondolatcsere támad közöttük, összemérik egymással erejüket, miáltal gondolkodásuk világosabbá, erősebbé, itéletük biztossabbá válik s önérzetük emelkedik. Ezt különösen azok a szülők tapasztalhatják, a kiknek gyermekei a magántanitás után iskolába lépnek, s ama falun lakó szülők, kik gyermekeiket városi iskolába adják. Az iskola az életnek oly szerves produktuma, a hol a gyermek természete hasonlóját feltalálja s társulási ösztönének elég van téve, a mik nélkül fejlődése nem lehet egészséges, nem lehet szerencsés.

II. Polgári leányiskolák.

1. *A Szombathely városi áll. segélyzett polgári leányiskola VIII-ik értesítője az 1883—4. tanévről. Szerkeszté: Pálffy Boldizsár, igazgató.* — Örvendetes haladásként jegyzi föl az értesítő, hogy «az alsó osztályokba beírt tanulók nagyobb része nem hagyja félbe a negyedik osztály bevégzése előtt tanulmányait; sőt találkoznak olyanok is, a kik — hogy még egy évig részesülhessenek az intézeti oktatásban — maguk szántából ismétlik a negyedik osztályt». Óhajtandónak tartja egyszersmind az ig. jelentés, hogy a polg. leányiskola nőipariskolával kapcsoltassék össze, a mi útját szegné annak a káros szokásnak, hogy az intézetet végzett növendékek u. n. «magán varrodák»-ba küldetnek, hol varrni ugyan megtanulnak, de kedélyük és izlésük megrontásának árán. A kormány áldozatkészségéből a jelen évtől kezdve az intézet növendékei ingyen zongora- és rendszeres franczia oktatásban részesül-

hetnek. — Az intézet *tanítótestülete* (a hittanítókkal együtt) 10 tagból állott; tanítónők: Ballagi Mária, Kerecsényi Ilona, Tattay Irén, Zelles Etelka. — *A növendékek létszáma* négy osztályban: *102*. Legtöbben voltak az első osztályban (37), legkevesebben a harmadikban (20). *Vallásra nézve:* róm. kath. 50, ágost. h. 5, helv. h. 1, Mózes v. 46; *születési hely szerint:* szombathelyi 51, vasmegyei 24, más megyei 27; *illetőség szerint:* helybeli 82, vidéki 20; *nyelvismeret szerint:* magyar 65, magyar-német 35, német 1, magyar-német-horvát 1. — Az értesítő közli az intézet gyüjteményei gyarapodásának jegyzékét is. — *Tandij* 6 frt; *beiratási dij* 50 kr.; ifj. könyvtári dij 1 frt.

2. *Az újvidéki m. kir. állami polgári lányiskola negyedik értesítvénye az 1883—4. tanévről. Összeállította: Száht Erzsébet, igazgató.* — Az intézet növendékeinek száma tetemesen gyarapodott. Az igazg. jelentés örömmel jelenti, hogy az idegen ajku lánykák egy év alatt annyira haladtak a magyar nyelv elsajátításában, hogy a kik felvételükkor egy szót sem tudtak magyarul, az év végén már szép folyékony feleleteket tudtak adni magyar nyelven. De a mily örvendetes ez az eredmény, oly jogosult a jelentés ama panasza is, hogy a növendékeknek csak kisebb része járja végig mind a négy osztályt s a szülőket alig lehet rá birni, hogy 13 éves lányaikat még legalább egy-két évig járassák iskolába az első két osztály elvégzése után. Sajátságosnak találjuk az ig. jelentés abbeli panaszát, hogy a növendékek magaviselete — egyesek kivételével — nem volt kielégítő; részleteket s magyarázatot nem találtunk e szomoru tényről. A növendékek egészségi állapota sem volt a legkedvezőbb; ennek következtében a sok mulasztás zavarta s megnehezítette a sikeres tanítást; legsajnálatosabbak azonban ama mulasztások voltak, melyeket minden komolyabb ok nélkül csupán a szülők könnyelműsége folytán követtek el a növendékek. — A *tanítótestület* a hitoktatókon kívül öt tagból állt; mind az öten tanítónők: Száhr Erzsébet, ig., Bréger Adél, Fizely Julia, Kailbach Anna, Nagel Róza (a műéneket tanította Kirschbaum Lajos). — *A növendékek létszáma*, négy osztályban, *84*. Legtöbb az első osztályban (29), legkevesebb a negyedikben (12). Ezek közül *val-*

lásra nézve: róm. kath. 26, gör. kel. 18, ágost 7, helvét 3, Mózes v. 30. *Nyelvismeret* szerint: magyar 2, magyar-német 34, magyar-szerb 11, magyar-német-szerb 28, magyar-tót 2, magyar-német-horvát 7. Az értesítő részletes kimutatást közöl a tanszerek állapotáról s az ifj. könyvtárról. *Tandíj:* 4 frt; beirat. díj 1 frt; ifj. könyvtárra 50 kr.

Az értesítő rövidke értekezést is közöl; címe: «*Az ének az iskolában és életben*», írta *Kirschbaum Lajos*, énektanító.

3. *A Sz.-Fehérvár városi polgári leányiskola értesítője az 1883—4. tanévről. Szerkesztette: Gőbel János György, igazgató.* Az ig. jelentés az intézet felvirágoztatásra mindenek felett szükségesnek tartja az áll. segélyt, mivel erre a város, a mely áll. adójának amúgy is 25%-át fizeti már iskolai célokra, nem képes. S az intézet az állam segélyére — az értesítő adatai ezt tanusítják — minden tekintetben méltó is. Volt az intézetnek szépen gyarapodó ifj. könyvtára, isk. takarékpénztára, segélyző egyesülete. A tanítótestület 20 tanügyi lapot és folyóiratot járatott. A *tanítótestület* a hitoktatókon kívül hét tagból állt; tanítónők: Hauptmann Anna, özv. Knöbel Józsefné, Nemessányi Adél. — A *növendékek létszáma* a négy osztályban *115*. Legtöbb az első osztályban (40), legkevesebb a negyedikben (15). Ezek közül *vallásra nézve:* róm. kath. 55, gör. kel. 1, helvét 4, ágost. 2, Mózes v. 53, *illetékesség* szerint: helybeli 101, vidéki 14; *nyelvismeret szerint:* magyar 89, magyar-német 26. — *Tandíj*: helybelieknek 12 frt, vidékieknek 24 frt.

Az igen nagy gonddal szerkesztett és csinosan kiállított értesítő az igazgatónak ily című értekezését is közli: «*Növendékeinkhez*». Czélja megismertetni «ama jelesebb tulajdonságokat, melyekkel az intézetet elhagyott növendékeknek birniok kell, ha azt az időt és kört, melyet az isten számukra kijelölt, boldogan kívánják átélni, szerencsésen akarják betölteni». E tulajdonságok: a vallásosság, engedelmesség, hálásság, szerénység, szelídség, ildomosság, munkaszeretet, háziasság, tisztaság, rendszeretet, takarékosság, melyeket a szerző szépen, találóan jellemez. «Szerencsés és boldog az a leány — úgymond végül — a ki eme női erények és szép tulajdonok példányképéül anyját tisztelheti, a ki anyjában

bírhatja azt az ideált, melynek elérésére törekednie kell. Ha azonban a szépnek, a nemesnek, a magasztosnak eszményképét közvetlen közelünkben meg nem találnók, úgy azt üdvös tanulmányaink s óvatos körültekintésünk alapján magunknak kell megteremtenünk, főelvül állítva fel: követni a jót, kerülni a roszat, soha nem cselekedni semmit, a mi az isteni vagy emberi törvényekbe ütközik, s mi a szeretet szabályaival ellenkezik».

4. *A kecskeméti államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola IX-ik értesítője az 1883—4. iskolai évről. Szerkesztette: Pásthy Károly, igazgató.* — Az intézet ez évi történetében nem fordultak elő kiváló fontosságu mozzanatok; a kitünő vezetés alatt álló s szép virágzásnak örvendő iskola rendezett viszonyok között, zajtalan, termékeny munkában folytatta pályafutását. Az értesítő közli a tanszerek gyarapodásának jegyzékét; az ifj. könyvtár 755 kötetet foglal magában; az isk. takarékpénztárban részes volt 52 növendék 295 frtnyi betétettel; volt ifj. önképző-kör, melyben a három felső osztály növendékeire nézve kötelező volt a részvétel olyképen, hogy a II-od osztálybeliek csak a szavalati előadásban, a III. és IV. osztálybeliek ezenfelül irásbeli dolgozatok készítésében és birálásában is gyakorolták magukat. Különös gondot fordított az iskola a kézimunka tanítására. — *A tantestület* (a polg. l. iskolával egybekapcsolt elemi iskola tanítóit is ideszámítva) 12 tagból állt; tanítónők: Dömötör Krisztina, Szarvassy Margit, Mihailich Ida, Simonides Hermina, Szilády Mari. — A *növendékek létszáma* a polg. lányiskola négy osztályában *110*. Legfőbben voltak az első osztályban (49), legkevesebben a negyedikben (14). Ezek közül *vallásra nézve:* róm. kath. 57, helvét 26, ágostai 2, Mózesv. 25; *anyanyelv szerint:* magyar 107, német 3. Az elemi iskola négy osztályának volt 146 növendéke. — *Tandij*: 10 frt.

Az értesítő közli Pásthy K. igazgató ama szép értekezését (Hibák az ifjuságban), melyet egész terjedelmében átvettünk füzetünkbe.

5. *A pápai áll. segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1883—4. tanévről. Szerkesztette: Sághy Béla, igazgató.* — Az

igen kevés szavu és csekély terjedelmű (15 lap) értesítő csakis az elmaradhatatlanul szükségeseket közli. A *tantestület* hat tagból állt; tanítónők: Harrach Etelka, György Etelka, Aingler Erzsébet. — *A növendékek létszáma* — négy osztályban — *101.* Legtöbben voltak a II. osztályban (31), legkevesebben a IV-ben (19). Ezek közül *vallásra nézve:* r. kath. 24, helv. h. 9, ágost. h. 4, Mózes v. 64; *anyanyelvre* nézve: magyar 99, német 2; *születéshelyre* nézve: pápai 68, vidéki 33. — *Tandij:* 6 frt; beirat. dij 2 frt; ifj. könyvtárra 50 kr.; téntapénz 50 kr.

6. *Szeged sz. kir. város polgári leányiskolájának értesítője az 1883—4. tanévről, közzéteszi: Dr. Tóth ker. János, városi népisk. felügyelő.* — A lefolyt év a csendes, serény munka éve volt; az iskola belső életében nem fordúltak elő rendkívüli események. Az igazg. jelentés a polg. l. iskolai tankönyvek elégtelenségét, a czélnak meg nem felelőségét hangoztatva, a mely bajt az egyoldalúan túlságba vitt tanítási szakrendszer csak növel, kivánatosnak tartaná, ha a tanítás s főkép a nevelés összhangatosabbá tétele végett, az iskola az osztályrendszer felé közelítene, azaz ha egy osztályban csak egy, vagy lehetőleg kevés — a mostaninál mindenesetre kevesebb — tanerő végezné a nevelő oktatás munkáját. — *A tanítótestület* a hitoktatókkal együtt 15 tagból állt; tanítónők: Fendt Malvin, Krikay Barbaro Emma, Németh Anna, Obruszkyné Kutassy Emilia, Szendrői Ilona, Szűcs Julianna, Zomboryné Mészáros Juliánna. — *A növendékek létszáma* öt osztályban (az első osztály párhuzamos volt) 253. Legtöbben voltak az I. a) osztályban (59), legkevesebben a IV-ikben (33). Ezek közül *vallásra nézve:* róm. kath. 149. ágost. 6, helvét 5, gör. kel. 4, Mózes v. 96; *nemzetiségre nézve:* helybeli 228, vidéki 25. — *Tandij:* ?

Az értesítő közli a nagyérdemű igazgatónak «*Emléktükör*» cz. elmefuttatát, melyben az intézetből kilépi növendékeknek lelkükre köti, hogy «öntudatuk megvizsgálása» s erkölcsi tökeletesedésük előmozdítása végett naplójegyzeteket készítsének. Idézi s ajánlja Pythagorasz aranyszabályát: «Soha se szálljon előbb szempilládra álom, míg napi tetteidet előbb háromszor meg nem bíráltad.» Az újabb divatu művelődés — úgymond — mindinkább nél-

külözni látszik a valódi műveltségnek lényeges kellékét, azt az igazi bensőséget, széplelkűséget, nemes jellemet, melynek korán meg kell gyökereznie a szívben, hogy folyton izmosúlván, gazdagon termő gyümülcsöket hozhasson. Vajjon nem szükségesebb e végett, még sokkal inkább most mint valaha, az oly «emléktükör», minőre az előbbi idők vallásosabb lelkei oly igen igyekeztek szert tenni? És nem saját maguk és övéik ártalmára mellőzik-e ezt a mai divatszellem ápolói, a kik többnyire már csak külső ügyesítésben keresik a nevelés föladatát? Ha amaz emlékiratokat és életrajzi adatokat figyelemmel olvassuk, melyek a műveltebb nemzetek irodalmában oly nagy mennyiségben lelhetők, szorult érzéssel vagyunk kénytelenek bevallani, hogy ilyeseknek nálunk csak gyér jelenségei mutatkoznak. Itt-ott magyar hölgyek is megörökítették s folyton örökítik napi élményeik emlékét ily módon, habár csak családi körük számára is s e sorok irója is szerencsés volt több ily nő szellemes leveleiben gyönyörködni; csakhogy ez alkalmakkor nem menekülhetett ama fájó gondolattól sem, hogy mily nagy szellemi tőke válik meddővé nőnemünknél az imént érintett önképzési mód figyelmen kivül hagyása által. Fájdalmasan jut itt eszembe az egykor kedvelt *házi krónikáknak* mindegyre jobban elhalványuló emléke, melyek a családok emlékeit megőrizve, azok irói iránt is folyton ápolták a kegyeletet. De ha már e nehézkesnek és szárazaznak látszó krónikairás divaton kívülivé vált: az *elvnek* nem volna szabad elavulnia, melynek alapja örök és változhatatlan s ez az öntökélyesülés első rangú eszközének, a naplóírásnak a jelen viszonyok szerint könyebb s terjedtebb mértékű gyakorlása. Hisz még a naptárba fűzött üres lapok is folyton emlékeztetnek ez üdvös feladat teljesítésére. Arra gondolva, hogy minő emelkedett szellemek létrehozására valának képesek a széplelkű, mély bensőségű, igaz keresztény szellemtől áthatott nők a régebbi korban, valamint újabban is azok, a kik hozzájuk hasonlóan ápolták a benső lelki életet, valóban fájdalommal kell bevallanunk, hogy nálunk ilyeneknek fölöttébb érezhető hiánya miatt sivárúlt el sok, igen sok a férfi nemzedékből is minden szorgalmas értelmi képzés daczára is, mert ennek éltető csirájául nem nyerte elég jókor, már

gyermekéveiben azt a gyöngéd szívképzést, melyben mélyen gyökeret verhetett volna a későbbi szellemi művelődés».

7. *A makói áll. segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1883—4. tanévről. (IV. évfolyam) Közzéteszi: Sárkány Jenő, igazgató.* — Az értesítő örömmel jelenti az iskola térfoglalását különösen az iparos osztály körében, a mely eddig tartózkodott tőle; továbbá azt a körülményt, hogy a szülők mindinkább rajta vannak, hogy lányaik a teljes polg. iskolát elvégezzék. — A *tanítótestület* a hitoktatókkal együtt 10 tagból állt; tanítónő: Tanos Irma. — *A növendékek létszáma* a négy osztályban: 65. Legtöbben voltak az I. osztályban (21), legkevesebben a IV-ikben (10). *Vallásra nézve:* róm. kath. 23, gör. kath. 1, helvét 12, ágost. 2, Mózes v. 27; *nyelvre nézve:* mind magyar; *illetőségre nézve:* helybeli 60, vidéki 5. — Az értesítő közli az elvégzett tananyag vázlatát s a gyűjtemények gyarapodásának jegyzékét. — *Tandíj:* 10 frt; *beiratási díj*: 1 frt.

8. *Pécs sz. kir. város polgári leányiskolájának harmadik értesítője az 1883—4. tanévre.* Az ig. jelentés panaszszal említi, hogy az iskola, noha már három év óta áll fen, nem bírja kivívni azt helyet, a melyet megérdemelne, s a mely megilletné. «Belátta-e már a szülők nagyobb része — így szól — ez intézet szükségességét s a gyakorlati életre való kihatását? — Bizonyára nem; mert hisz a legigénytelenebb városka hasonló intézetében több a növendék mint nálunk. A legtöbb szülő előítélettel viseltetik iránta, azt hivén, hogy a társadalmi kívánalmaknak már eleget tesznek, ha leánykáikat valamely magánintézet népiskolájába járatják s ott velük a hat osztályt elvégeztetik.» — A vékonyka értesítő ezenkívül nem közöl egyebet mint a tananyagot, óratervet, a tanítótestület s a növendékek névsorát. — A *tanítótestület* a hitoktatókkal együtt 8 tagból áll; tanítónők: Farkas Irma, Kelemen Katalin, Ujváry Camilla. — A *növendékek létszáma* az eddig megnyilt három osztályban *51*. A második és harmadik osztályban voltak 19-en, az elsőben 13-an. *Vallásra nézve:* róm. kath. 36, helvét 1, ágost. 1, mózes v. 13; *nyelvre nézve:* magyar 45, német 6. — *Tandíj: ?*

9. *A győri m. kir. állami polgári leányiskola II-ik értesítője*

az 1883—4. tanévről. Összeállította: Vargyasné Petz Vilma, igazgató. — «A lefolyt tanév — így szól az ig. jelentés — melylyel az iskola fennállásának második évét töltötte be, igazolta, hogy Győrött a polgári lányiskola szükséget pótol, minek bizonysága az, hogy a szülék még az előző évnél is számosabban adták leányaikat ezen iskolába, úgyannyira, hogy a tömeges jelentkezések miatt már jóeleve tágasabb és czélszerűbb helyiségekről kellett gondoskodni.» — *A tanítótestület* a hitoktatókkal együtt 10 tagból állt; tanítónők: Czikkan Berta, Kovács Kornélia, Timár Fanny. — *A növendékek létszáma* a négy osztályban *127*. Legtöbben voltak az első osztályban (48), legkevesebben a negyedikben (17). *Vallásra nézve:* róm. kath. 54, ágost. 10, helvét 1, Mózes v. 62; *nyelvre nézve:* magyar 124, magyar-német 3. — Az értesítő közli a bevégzett tananyag kimutatását, a tanszerek gyarapodásának jegyzékét és az intézet rendszabályait. — *Tandíj:* 10 frt; *beiratási díj:* 1 frt.

10. *A balassa-gyarmati áll. segélyzett községi polgári leányiskola második évi értesítője az 1883—4. évről. Közli: Tomesko Nándor, igazgató.* — A lefolyt évben nem merültek föl nagyobb fontosságú események. A *tanítótestület* a hitoktatókon kivül 6 tagból állt; tanítónők: Bánhidy Mária, Beuzenleitner Leona, Dömök Erzsébet és Komjáthy-Márkus Gizella. — A *növendékek létszáma* a négy osztályban *78*. Legtöbben voltak az első osztályban (30), legkevesebben a negyedikben (11). *Vallásra nézve:* róm. kath. 12, ágost. 9, helvét 1, izrælita 56; *nyelvre nézve:* magyar 30, magyar-német 41, magyar-tót 3, magyar-német-tót 4. — A soványka s kezdetlegesen kiállított értesítő ezenkívül közli a bevégzett tananyag kimutatását s a növendékek névsorát. *Tandíj:* 6 frt; *beiratási díj:* 1 frt; a franczia nyelv oktatásáért külön 10 frt tandíj.

11. *Az újpesti állami polgári leányiskola első értesítője az 1883—4. tanévről. Szerkesztette: Rózsa Iván, igazgató.* — Ezt az új polg. leányiskolát a nm. vall. és közokt. miniszter 1880. augusztus 24-én kelt rendeletével állította fel s az ig. jelentés szerint a tanítás a kezdet nehézségeinek daczára is zavartalanúl s kellő sikerrel folyt. — A *tanítótestület* a hitoktatókon kívül négy tagból állt: tanítónők: Gallauner Anna és Luiza, Schmidt Amália. —

A *növendékek létszáma* az eddig megnyílt három osztályban 79. Az első osztályban volt 33, a másodikban 32, a harmadikban 14 növendék. *Vallásra nézve:* róm. kath. 29, ágost. 6, helvét 6, Mózes v. 38; *nyelvre nezve:* magyar 58, német 20. angol 1. Az értesítő közli az intézet tanszereinek állapotáról szóló örvendetes kimutatást, a tantervet s a növendékek névsorát. *Tandíj:* 6 frt; *beiratási díj:* 1 frt; az ifj. könyvtár gyarapítására 50 kr; az iskolai értesítőért 30 kr.

12. *A kaposvári áll. segélyzett községi polgári leányiskola első értesítője az 1882—3 és 1883—4. tanévekről. Közli Csorba Mária, igazgató.* — 1875 óta minden évben szőnyegre hozatott a városi képv. testületben egy magasabb lányiskola létesítésének kérdése, de egy vagy más ok miatt ez ügy mindanyiszor visszavettetett; mig végre 1880-ban megindúltak az alkudozások a miniszteriummal az államsegély tárgyában. A kormány válasza kedvező lévén, a városi testület magára vállalta az iskolahelyiség fölépítését s annak fölszerelését: a többi kiadások fedezését a miniszterium vállalta magára. Ettől az időtől kezdve az ügy lebonyolítása gyorsan haladt, úgy hogy az intézet 1882. októberében már megkezdhette működését. Az azóta lefolyt két év történetéből az ig. jelentés nem közöl általánosabb érdekű mozzanatokat. — A *tanítótestület* a hitoktatókon kívül három tagból állt; tanítónők: az igazgató és Szabó Hermin. A *növendékek látszáma* a megnyilt két osztályban *55*. Az első osztályban volt 34 növendék, a másodikban 22. *Vallásra nézve* volt: róm. kath. 21, helvét h. 3, Mózes v. 31; *nyelvre nézve:* magyar 45, magyar-német 10; *illetőség szerint:* helybeli 48, somogymegyei 10. — Az értesítő részletes kimutatást közöl a bevégzett tananyagról, az intézet fölszereléséről, a taneszközökről és a könyvtárról. — *Tandíj:* 5 frt; beiratási díj 50 kr; az ifj. könyvtárra 50 kr.

A NÉMETORSZÁGI FELSŐ LEÁNYISKOLAI EGYESÜLETEK MŰKÖDÉSÉRŐL.

A nőnevelés ügye Németországban is csak napjainkban nyert nagyobb lendületet. Régebben, sőt még a hatvanas években is, mind az egyházi, mind a világi hatóságok elég mostohán bántak ott is a leányiskolákkal. A német leánykák még ma is nagyobbára magánosok vagy egyesületek által alapított és fentartott nevelőintézetekben nyerik magasabb kiképeztetésüket. Vannak ugyan itt-ott ma már állami és községi, polgári és felső leányiskolák is, de ezek száma a magán- és egyesületi leánynevelő-intézetek tömege mellett aránytalanul csekély. Azonban ez a körülmény legkevésbbé sem akadályozza a németországi nőnevelésügy egészséges fejlődését, sőt épen az, hogy alig van valamirevaló német város, melyben ne léteznék egy-egy kisebb-nagyobb oly nőnevelési egyesület, mely a magasabb műveltséget czélzó leányiskolák felállításáról, fentartásáról és fejlesztéséről gondoskodik, rendkívül jó hatással van a német nemzeti nőnevelés ügyének emelkedésére.

Fokozza ezt a hatást az is, hogy a kisebb *helyi nőnevelési egyesületek* nagyobb *tartományi egyesületekké*, ezek pedig egy nagy *országos egyesületté* alakultak. S míg a *helyi egyesületekben* ama szülőkön kívül, kiknek gyermekei az egyesületi iskolát igénybe veszik, egyes ügybarátok s az illető iskola tantestületének tagjai, a helybeli leányok felső kiképeztetésének utai, módjai és eszközei felől tanácskoznak s gondoskodnak — és a tartományi egyesületek a helyi egyesületek képviselőiből alakuló közgyűléseken az egyes vidékeken a nőnevelésügy iránt való érdeklődést ébresztik és terjesztik: addig a nagy országos nőnevelési egyesületben azok működnek, kik a német

nemzeti nőnevelésügy iránt nemcsak hogy érdeklődnek, hanem annak czélját és irányát is meg bírják jelölni amaz eszközökkel együtt, a melyeknek alkalmazása a német nemzeti nőnevelésre nézve általában kívánatos.

A német társadalom emez egyesületi működését az egész művelt világ nagy figyelemmel kíséri s a hol csak lehetséges, utánozza. Nekünk magyaroknak sem árthat talán, ha erről minél részletesebb tudomást szerezünk; mert elvégre is be kell maholnap látnunk, hogy sem az egyház, sem az állam nem tehet meg mindent maga, s hogy a nőnevelés terén, kivált a felsőbb műveltséget terjesztő leányiskolákat illetőleg a társadalomnak is marad és akad elég munkája. A társadalom némely rétegeiben nálunk is fölébredt már a nőnevelés ügye iránt való érdeklődés, de ez egyelőre még nagyobbára csak abban nyilvánul, hogy gáncsolgatni szeretjük a nőnevelés terén tett egyházi és állami intézkedéseket; mert ha körül tekintünk, mindössze is csak egy-két oly leánynevelő-intézetet találunk hazánkban, melyeket a társadalom egyesületi tevékenysége hivott életbe, de az állam segítsége nélkül ezek sem bírnak fenállani.

Nem fölösleges tehát, ha minél gyakrabban figyelmeztetjük nemzetünket arra, hogy az egészséges társadalom nem vár mindent az államtól, egyháztól s más hatóságoktól; hanem ott, a hol csak lehet, ezek segítségét mellőzve is szolgálja a nemzet érdekeit; mert veszedelmes mértékben terjedni kezd az a nézet, hogy az állam tegyen mindent érettünk, s mi csak annyit tegyünk az államért, a mennyit az adószedő követel. Pedig jaj annak a nemzetnek, mely államának fentartásához nem járul többel, mint a kiszabott adóval. Nemcsak pénzzel alkották és nemcsak pénzzel tartják fen az államokat — ezért minél nagyobb mértékben fejlesztenünk kell népünkben az egyesületi szellemet és minél több oly tért kell teremtenünk, melyen a közügyek iránt való érdeklődés tevékenynyé válhatik.

Különös figyelemmel kell kiváltképen nekünk, kik a magyar nemzeti nőnevelésügy szolgálatára vagyunk hivatva, a németek nőnevelésügyi egyesületének működését kísérnünk; mivel ama fontos kérdések megvitatásából, a melyek a németek tartományi és országos nőnevelésügyi közgyűléseit foglalkoztatják, mi is okulhatunk és

azokból legalább is azon tanulságot meríthetjük, hogy *szükséges és a nőnevelés helyes fejlődése érdekében maholnap elmulaszthatlan kötelességünkké válik oly országos gyűléseknek megtartása, a melyeken a magyar nemzeti nőnevelés fontosabb kérdéseit tisztázhatjuk.*

Az egyes nőnevelési németországi helyi egyesületek működésének részletes ismertetésével foglalkoznunk reánk nézve azonban ezuttal azért nem annyira sürgős dolog, mert ezt illetőleg már hazánkban is találhatunk egy-két kitünő mintát, p. o. a «*Nőképző-egyesületnek*», a «*Gazdasszonyok egyletének*» és az «Országos Nőipar-egyesületnek» körében, a melyeknek áldásos munkálkodását folyóiratunk már több ízben ismertette és méltatta.

Legyen szabad tehát jelen alkalommal a németek tartományi és országos nőnevelési egyesületeinek működéséről egyetmást elmondanunk.

A németek *Országos nőnevelési egyesülete*, mely a felső leányiskolák érdekeinek előmozdításán fáradozik 1874-ben alakúlt meg és 15 tartományi egyesületet foglal magában. A rendes tagok száma 2422; ezek közül 226 a bádeni, 103 a brandenburgi, 64 az elszász-lotharingiai, 360 az éjszaknyugot-németországi, 229 a kelet- és nyugot-poroszországi, 230 a rajnavidéki, 61 a poseni, 42 a szász királysági, 78 a szász herczegségi, 451 a schleswig-holsteini, 77 a bajorországi, 146 a westphaliai, 87 a sziléziai és 154 a mecklenburgi tartományi nőnevelési egyesületek köréből való. Ez az országos egyesület egy *nőnevelésügyi folyóiratot* tart fen, és gondoskodik a nagyobb leányok számára való ifjusági iratokról s alkalmas leányiskolai tankönyvek íratásáról; főfeladatát azonban egyes országos nőnevelésügyi kérdések megvitatásában és megvilágításában leli, mi végből évenként egy országos közgyűlést tart. Az 1883-ik évben Stuttgart városában tartotta meg közgyülését okt. 4—7. napjain; részt vett e gyülésen 177 férfi tanító és 88 tanitónő. Ebből eléggé kitünik, hogy mily élénk a nőnevelésügy iránt való érdeklődés nemcsak ama tanitónőkben, kik a német felső leányiskolákban működnek, hanem emez intézetek férfi tanitóiban is.

A Stuttgartban tartott közgyülésen két igen fontos methodikai kérdést tárgyaltak, nevezetesen:

1. *Miképen kell a felső leányiskolák két utolsó tanfolyamában a német irodalom ismertetését kezelni?* és 2. *Mi által lehet a történeti oktatást a felső leányiskolában valóságos nevelési tényezővé tenni és ehhez képest mire kell az oktatás alkalmával a történelem anyagának kiválasztásánál figyelni?*

Az *első kérdésre* nézve a közgyűlés *dr. Weitzel,* ulmi rektor javaslata alapján a következő határozatot hozta:

1. A német irodalom ismeretébe a növendékeket olyan, kerek egészet tevő remekművek beható olvastatása utján kell bevezetni, a melyek a növendékek műveltségi fokozatának megfelelnek.

2. A remekművek beható tárgyalása alkalmával az olvasottak megértetésén kívül azok szerkezetének, szellemének és alapgondolatának felfogatására kell a fősúlyt fektetni és e mellett az olvasott remekeknek szóbeli és irásbeli feldolgozása közben az önálló gondolkozási képességet, a kedélyt és az akaraterőt kell fejleszteni a növendékekben.

3. A német költészet fejlődésének történetéből a fősúlyt az új korszakra kell helyezni, s ebből a korszakból is csak Lessinget, Goethét és Schillert szükséges legtüzetesebben ismertetni: a német irodalom középkorbeli költőit és műveit lehetőleg röviden kell tárgyalni nehány kiválóbb műnek bemutatásával kapcsolatban.

4. Általában véve csak ama munkák ismertetésével lehet még a felső leányiskolák legutolsó évfolyamaiban is haszonnal foglalkoznunk, a melyek valamely kort jellemeznek vagy az irodalom fejlődését jellemzőleg feltüntetik, avagy a melyeknek feldolgozása a növendékek műveltségének emelésére kiváló hatással lehet.

5. Az ó- és a középkorbeli német nyelv ismertetése teljesen mellőzendő; de a költészettanból a legszükségesebbeket közölni kell.

6. 14 éven alul levő leánykákkal nem lehet a remekirók nagyobb műveit egész terjedelemben behatólag tárgyalni, sem pedig az az irodalom fejlődésének összefüggő egész történetét felfogatni.

7. Hogy az irodalom ismertetésében a felső leányiskolák kívánatos eredményhez juthassanak, szükséges, hogy azok két felső évfolyamában hetenkint négy négy órát szenteljünk ezen tantárgyra. (Megjegyzendő, hogy a németországi felső leányiskolák körülbelől a

mi 6 osztálylyal bíró felsőbb leányiskoláinknak felelnek meg, s bennük a leánykák 16 éves korukig tanulhatnak; vannak azonban 8 osztálylyal bíró felső leányiskolák is.)

A *második kérdésre* nézve *Schornstein*, eberfeldi igazgató javaslatára a következő tételeket fogadta el a közgyűlés:

A) *A történeti oktatás czélja.*

1. A történelmi oktatás czélja csak az alsó fokon állhat abban, hogy egyes nevezetesebb eseményeket és jelesebb egyéniségeket ismertessen s jellemezzen; a felső leányiskolában ennél többet kell czélúl tűznünk.

2. Nem elég e fokon még az sem, ha a történeti oktatás csupán moralizálva, az eseményeket és egyéniségeket az erkölcsi szabályok és törvények mértéke elé állítva ismerteti meg.

3. A történelmi oktatás által arra kell képesítenünk a növendékeket, hogy az eseményekben az okot és az okozatot mindig keressék és lehetőleg meg is találják. Ha a történelmi oktatás alkalmával folytonosan nem gyakoroljuk a gondolkozó és itélő tehetséget az események egybefüggésének kerestetése és feltüntetése által, nem fejlődhetik ki az a történelmi érzék, mely az események és személyek helyes felfogásához és a tanulságok elvonásához szükséges. Oda kell hatnunk, hogy a növendékeket a mai történelmi viszonyok belátására a múltnak beható szemlélete által képesekké tegyük. Azonban a történeti oktatásnak helyesen felfogott czélja nem lehet csupán az értelmi erők fejlesztése, a mint hogy maga a történelem sem csupán az okok és hatások közvetlen lánczolatából áll.

4. A történelmi oktatásnak ezért az összes szellemi erőkre kell hatniok, különösen szem előtt tartván az erkölcsös jellem fejlesztését. — Ezen czélból oda kell hatnunk általa, hogy

a) a növendékek kedély- és akaratvilága minden nagy és nemes iránt fogékonynyá váljék, bennük a jog- és erkölcsi érzék élénk életre ébredjen és kifejlődjék azon tevékenységre késztő érdeklődés a jognak és erkölcsnek főtényezői, nevezetesen a *község*, az *állam* és az *egyház iránt*, a mely nélkül ezek virágzása nem képzelhető;

b) hogy a növendékek megértsék a történelem ama tanuságát, hogy az a lelkünk jobb részét éltető eszméket, minők az *igazság*,

szépség, jog, erény, szabadság és *vallásosság* az isteni gondviselés oltotta az emberiségbe, és hogy ezen eszmék folytonosan hatnak az emberi társadalomra, melynek jóléte attól függ, hogy mennyire hatották át ezek a társadalom nagyobb részét. Végre, hogy az emberi törekvések közül csak azoknak van maradandó örökhatásuk, a melyek ezen eszmékből folynak, ezekkel megegyeznek és ezeket a megvalósuláshoz közelebb viszik; mert minden ellenkező törekvésnek csak ideig-óráig lehet nyoma, hatása; a mulandóságnak csak az örök eszmékre és ezeknek fejlődésére nem lehet megsemmisítő befolyása.

5. Ha a történelmi oktatás ily erkölcsi irányt követ s az összes szellemi erőket míveli, akkor a növendékekben felébreszti az erkölcsi életbölcseséget, fogékonyságot teremt a haza és az emberiség ügyei iránt, ezekre nézve a tevékeny közreműködéshez szükséges hajlamot neveli, s végre az isteni gondviselésben való bizalmat fölkelti és rendületlenné alkotja.

Ezen erkölcsi eredményekhez a történeti oktatás nem annyira az egyes erkölcsi mozzanatok beható szemléltetése, mint inkább a tanító lelkében eleven életre kelt erkölcsi elveknek és érzelmeknek a tanítás alkalmával való nyilvánulása által juthat. — A tanító egyéniségének, jellemének a történelmi oktatás helyes eredményére nézve nagy hatása van.

B) *A történeti oktatás módszere.*

1. A történeti oktatás módszerét illetőleg bizonyosan a legfontosabb a tanító előadása és az előadottaknak a növendékekkel való megbeszélése. Az ismétlések szempontjából szükséges az alkalmas kézi könyv is.

2. Az előadásnak a vezérfonalúl szolgáló kézi könyv nyomán kell előre haladni; de a tanító oktatása ne legyen soha a kézi könyvben foglaltak száraz magyarázása, hanem oly szabad előadás, mely az eseményeket egyszerűen s az igazságnak megfelelőleg s a tanító meggyőződését visszatükrözőleg beszéli el — lehetőleg élénken szemléltető modorban.

3. A tananyag megbeszélése az előadottak feldolgozásában áll — s részben az ugyanazon órában a hallottak visszaadására szorítko-

zik, részben pedig a már előbb hallottak ismétlésére is kiterjed. Úgy a visszaadásnál, valamint az ismétlésnél arra kell törekedni, hogy azok ne csak az emlékezetet erősítő gyakorlatok legyenek, hanem oly szellemi tevékenységgé váljanak, a mely a lélek összes tehetségeit igénybe veszi. Ugyanezért úgy a visszaadásnál, valamint az ismétlésnél a tanítónak folytonosan oly kérdéseket kell alkalmaznia, melyek a növendékeket arra kényszerítik, hogy a történelmi tananyagot mindazon benne rejlő szempontok szerint felfogva megítéljék, a melyek az események összefüggésére, következményeire nézve fontosak, s a melyeknek figyelembe vétele az emberi élet viszonyainak helyes szemlélésére és felfogására nézve jelentőséggel bírnak. Kiemelkedőbb történeti eseményeket és a legfontosabb történelmi évszámokat gyakran kell ismételtetni, hogy azok a növendékek maradandó birtokába mehessenek át, de a nélkül, hogy e mellett a történelmi oktatás főczélját szem elől téveszszük. Általában pedig gondot kell fordítanunk arra, hogy a szerzett történelmi ismeretek közt fenálló benső összefüggésről a tanulók könnyen be tudjanak számolni.

4. A növendékek kezébe vezérfonalúl csak oly kézi könyv adandó, mely az eseményeket — a történelmi tananyag főbb mozzanatait szabatos rövidséggel, az apró részletek mellőzésével világosan nyújtja. A részletezés és kifejtés a tanító feladata maradjon.

5. A történelmi oktatással — az alaposság szempontjából — bizonyos mértékben földrajzi közleményeket is össze kell kötnünk; ezért nem mellőzhetők a történeti térképek. Az oktatásnak szemléltetővé tételét, élénkségét az által is kell eszközölnünk, hogy egyes történelmi tárgyakat és képeket is mutassunk be, s a mennyire az idő megengedi, jelesebb egyéniségekre vagy kiválóbb eseményekre vonatkozó költeményeket is olvassunk vagy olvastassunk fel. Nem fölösleges az oly remek történelmi munkákból vett részletek felolvasása sem, melyek a növendékeket a történelmi ismeretnek szép formába való öntésére buzdíthatják; de elvetendő a történelmi oktatás körében az előadottaknak lediktálása, füzetekbe való összevonatása és lemásoltatása.

6. A hat osztálylyal bíró felső leányiskolákban legczélszerűbb volna a történeti oktatásnak egy alsó, előkészítő és egy felső szakaszra

való felosztása. Az alsó vagy előkészítő történeti oktatás az első és a második évfolyamban főleg azon ó-, közép- és újkorunkbeli nevezetesebb történeti egyéniségek ismertetésére szorítkozzék, a kiknek életrajzához a legnevezetesebb események vázlatos ismertetését könnyen hozzá kapcsolhatjuk. Ezen osztályokban e tantárgyra hetenként két órát kellene fordítanunk. A felső történeti tanfolyam pedig a felső leányiskola 3., 4., 5. és 6-ik osztályában hetenkint két-két órát vehetne igénybe. Ezen osztályok közül a harmadik az ó-kor, a negyedik a közép-kor, az ötödik és a hatodik az új-kor eseményeit és történelmi alakjait tárgyalhatná. Azonban a történelmi oktatás berendezésének más neme is lehetséges, s ezek közül kiváltképen az helyeselhető, mely a történeti oktatást négy osztályra szorítja össze, de arra aztán hetenkint legalább 3 órát szentel mind a négy osztályban.

C) *A történeti tananyag.*

1. Úgy a történelmi anyag rengeteg volta, valamint a növendékek túlterheltetésének mellőzésére való törekvés egyiránt szükségessé teszik, hogy a történeti oktatás anyagát jól megválaszszuk. Maga az a czél is, melyet a leányiskolai történeti oktatásra nézve helyesnek tartunk, megköveteli az eddigelé feldolgozott tananyagnak összébb vonását. A történelmi anyagból a felső leányiskolában csak azokat a részleteket kell felvennünk, a melyek a czélt tekintve nélkülözhetlenek; ugyanezért minden, a czélra nézve lényegtelennek tekinthető rész teljesen mellőzendő s a kevésbbé fontos anyag is csak vázlatosan veendő fel.

2. A történelmi oktatás eddig szokásos terjedelmének összébb szorítását a leánykák természetének és életczéljuknak figyelembevételével kell eszközölnünk, és ezt a teendőt az általános pedagogiai elvek szem előtt tartásával lehet csak helyesen végrehajtanunk.

3. Pusztán neveknek és évszámoknak a történeti oktatás czélját tekintve értékük, becsük nem lehet. Háborúknak, uralkodó házak hadjáratainak tárgyalása a leányiskolákban általában csak mellékes teendőül tekinthető, kivévén ha e hadjáratokban részt vettek azon személyiségek, a kik korukra irányadó befolyással voltak,

avagy ha e hadjáratok az illető korszakok érdekeinek központjául szolgáltak, illetőleg ha azokat előmozdították.

Az alkotmányok, kormányformák fejlődésének viszontagságait csak annyiban kell a leányiskolákban méltatni, a mennyiben kívánatos, hogy a művelt nők előtt se legyenek teljesen ismeretlenek a kormányformák és alkotmányok között létező különbségek. Kiválólag alkalmasak a leányiskolákban a tüzetesebb tárgyalásra az oly korszakok alakjai és eseményei, a melyekben az eszményi mozzanatok, s kivált az erkölcsi irányzat nem hiányoznak. — Az ily mozzanatokat és érdekeket annál nagyobb mértékben kell méltatnunk, minél nagyobb volt azok hatása az emberiség fejlődésére. Az ó-korból a bibliai történeti képek előre bocsátása után a görögök és a rómaiak története bír a leányiskolákra nézve a legnagyobb becscsel, ha kihagyjuk belőlük azokat a részeket, melyeket saját nemzetünk történetének megértése nem követel. Főfeladatunk a történeti oktatás anyagának megválasztásánál abban áll, hogy saját nemzetünk múltjából merítsük az oktatás központjául szolgáló részeket. Idegen nemzetek történetéből csak annyit szabad és kell felölelnünk, a mennyi a nemzeti történelem összefüggésének feltüntetéséhez és felfogásához megkivántatik. Saját nemzetünk történetéből is nagyobb súlyt kell fektetnünk a középkorbeli eseményekre, mint az ó-korbeliekre, azonban a középkornál is sokkal részletesebben tárgyalandó az új- és a legújabb kor.

4. Kívánatos volna, ha a történelmi oktatással kapcsolatban a művészet történetéből nyujthatna a felső leányiskola egyes világos képeket; különösen óhajtandó volna ez a két utolsó évfolyambeli növendékekre nézve; de ezt csak az esetben lehetne eszközölnünk, ha a történeti órák száma hetenként egy-egy órával szaporíttatnék.

*

Ha a németek országos nőnevelésügyi egyesületének eme határozatait figyelemmel megvizsgáljuk, készségesen el kell ismernünk, hogy azokban sok olyat is találunk, a minek mi is hasznát vehetjük. Az ily egyesületi határozatoknak azonban korántsem az a becsük csupán, hogy mások azokat készpénz gyanánt elfogadhatják, hanem az, hogy míg az ily határozatok meghozására készülnek az egyesületek tagjai, addig minden valamirevaló egyesületi tag izgatottan

készül a felvetett tételre, olvasgat, gondolkozik, tanul, szóval: gyarapítja tanítói és nevelői képzettségét. A nevelési egyesületek csak akkor felelnek meg főczéljuknak, ha a tagok művelődésére erélyes befolyást tudnak gyakorolni. Az oly tanítói és nevelési egyesületek, melyekben csak egy-két ember foglalkozik a vitatásra kitüzött kérdésekkel, időtöltő intézeteknek jók lehetnek, de egyéb érdemük nincsen; mert hatásuk is csupán csak egy-két egyénre terjedhet.

A német nőnevelési egyesületekben másként áll a dolog, ott a tagoknak nagyobb részét élénken foglalkoztatják az egyesület közgyűléseire kitüzött tételek. S ez nemcsak az országos nőnevelési egylet közgyűléseire nézve áll, hanem a tartományi fiókegyesületek közgyűléseire nézve is.

Hogy miként működnek ezen német *tartományi nőnevelési egyesületek*, kitünik egyrészt ama kérdésekre vonatkozó határozatokból, a melyek kebelükben legutóbb fölmerültek; másrészt abból a szép virágzásnak indult német nyugdíjintézetnek adataiból, melyet nagyobbrészt a nőnevelési egyesületekhez tartozó tanítónők és nevelőnők számára állítottak fel. A német tartományi nőnevelési egyesületek közül ezúttal csak a württenberginek működéséről akarunk megemlékezni, s bemutatjuk azt a határozatát, a melyet «*a növendékek testtartására*» vonatkozólag hozott a múlt évi június 24-én.

A leányiskolák eme fontos pedagogiai kérdésére nézve *Daiber, stuttgarti tanár* volt az előadó; az ő, valamint több más hozzászóló javaslatára következő tételek állapíttattak meg:

1. A növendék leánykák rossz, helytelen testtartásának okait egyrészt a tudatlanságban, másrészt a gondatlanságban és a rossz megszokásban, de legesleginkább ama testi kimerülésben lehet feltalálnunk, melyet a czélszerütlen iskolai padok, a rossz világítás és a testnek folytonos vagy huzamos egynemű, nyugodt helyzetben való tartása idéznek elő. A rossz, helytelen testtartás leginkább az irásnál, rajzolásnál és a kézi munka közben tünik fel, de sajnos, eléggé tapasztalható az a szülői ház körében is.

2. Növendékeink ezen helytelen rossz testtartásának veszélyei a következők: *a)* az irásbeli és rajzolási ügyesség elsajátítását nagyban akadályozza; mert gátolja a látási szervet abban, hogy az utánzandó

mintákat helyesen felfogja, megnehezíti a kezek szabad mozgását, s így a kivitel sikerét folytonosan koczkáztatja; *b)* az egészséget megrongálja; mert az íráshoz való szertelen lehajlás és a ferdén ülés nemcsak rövidlátást idéz elő, hanem a hátgerincz elfajulását is elősegíti. Hasonlóképen veszedelmes a ferde ülés és meghajlás a lélekzési, vérkeringési és az emésztési szervekre nézve is; ezeknek megzavarása pedig a testi betegségek egész legióját vonhatja maga után.

3. Hogy az irásnál és rajzolásnál a testtartás az oktatás sikerét és a testi jólétet ne koczkáztassa, kívánatos, hogy oly iskolai padokat alkalmazzunk, a melyek a növendékek testi nagyságának és az oktatás czéljának egyiránt megfelelnek. A czélszerü iskolai asztal szélességének a benne ülő növendék azon testmagasságánál, melyet a *térdtől* a *csipőig* való mérték nyújt, 2—3 centiméternyivel szabad csak nagyobbnak lennie. A pad is legyen a testnek megfelelő, az asztal és a pad lapjának összetartozó szélei közt ne legyen távolság; ezért szükséges, hogy vagy az asztal, vagy a pad lapja mozgatható szerkezettel bírjon. Az asztallapnak mellhez eső széle olyan magasságban essék a pad lapjának szélétől, hogy a padban ülő gyermek az irásnál, ha az asztallapnak a kellő lejtőssége megadatott, lelógatott karjainak könyökével könnyen érinthesse azt; azaz a nyugodtan ülő gyermek lelógatott karjainak könyöke 2—3 centiméternyire essék alább az asztallap belső szélénél. A pad támlájának olyan alakúnak kell lenni, hogy azon a növendék keresztcsontjai és lapoczkái egyidőben egyiránt támaszt nyerhessenek. A pad ülőlapjának elég szélesnek kell lennie és a vízszintes irányhoz kell közelíteni; a térdhajláshoz érő szélnek pedig nem szabad élesnek lennie. Az asztal lapjának olyannyira kell a mell felé lejtenie, hogy az az egyenes síktól eltérőleg 10—15° szöget alkosson. A növendékek mindegyikét saját testéhez illő padban kell elhelyeznünk; e végből az alsóbb osztályokban félévenként, a felsőbbekben negyedévenként meg kell a növendékeket mérnünk és a tapasztalatnak megfelelő padokat kell számukra kijelölnünk. A füzeteket és rajztáblákat közvetlenül a mell elé az asztal lapjával párvonalos irányban kell elhelyeztetnünk, a füzeteknek és rajzlapoknak megszokott ferde fekvését a helyes testtartás eszközölhetése czéljából nem szabad megtürnünk. E végből

ajánlatos az is, hogy az irásnál lehetőleg függőleges irányt alkalmazzunk.

*

Ebből az egyetlen egy tételre vonatkozó határozatból is eléggé kitünik, hogy a német tartományi nőnevelési egyesületek közgyűlései is komoly munkásságot fejtenek ki, s leginkább oly kérdésekkel foglalkoznak, a melyek egyiránt érdekesek nemcsak a tanítókra és tanítónőkre, hanem a szülőkre nézve is.

Bizony, bizony nálunk is kivánatos volna, ha minél több tanítói egyesületben, sőt minél több tantestületben tárgyalnák az iskolai egészségügyre vonatkozó kérdéseket; mert nálunk még nagyobb mértékben hiányzik ám a szülőkben, sőt még az iskolai székek tagjaiban is az a meggyőződés, hogy az iskola berendezésének minősége nagy befolyást gyakorolhat a közegészségügyre, hogy iskoláink czélszerűtlen voltából sok oly betegség származik, melyek a szülőknek később nagy kiadásokat, gondot és aggodalmat okoznak, s a melyek a növendékeket boldogtalanokká tehetik. Meg kellene a mi közönségünkkel is értetni, hogy ha már a gonosztevők érdekében a börtönöket egészségi szempontokból kifogástalanokká iparkodunk tenni, mennyivel kivánatosabb volna, hogy az iskolák czélszerű berendezésével is komolyan, minél gyakrabban és foganatosabban foglalkozzunk mindannyian.

A németországi nőnevelési egyesületek tagjai által szervezett és fentartott általános tanítónői és nevelőnői nyugdíjintézet adatait is közöljük végül ez alkalommal, hogy kitüntessük, mily hatalmas intézménynek adott lételt az a testületi összetartás és egyesületi buzgó tevékenység, a mely a német nőnevelés munkásait lelkesiti. A német tanítónők nyugdíjintézetének alaptőkéje már az 1881-ik év végével 709,495 márkára és 35 pfennigre rugott. Az 1881-ik évi jövedelem 164,225 márka volt. Segélyekre és nyugdíjra fordíttatott a rendes tagok számára 13,388 márka; kezelésre kiadatott 3473 márka. A nyugdíjalapon kívül álló 229,404 márkára menő segélyalapból 3420 márkát betegsegélyzésre és 1749 márkát másféle bajban szenvedők támogatására fordítottak, pedig ennek az intézetnek ez idő szerint még csak 1005 rendes tagja van.

Azzal az ohajtással fejezem be vázlatos ismertetésemet, vajha sikerülne megérnem, hogy hasonló magyar országos nőnevelési egyesületről is írhatnék, s oly örvendetes dolgokat írhatnék, mint a németországi felső leányiskolák országos egyesületéről. — Részben szives olvasóinktól is függ, hogy a mi most még csak jámbor ohajtás, már a közel jövőben foganatos valósággá váljék.

Péterfy Sándor.

A NŐ A TÁRSADALOMBAN.*

A társadalom hullámzó tengerének egyik alkotó elemét képezi a nő is, s a figyelmes szemlélet meggyőzhet bennünket arról, hogy e tengernek hullámzását, sőt olykor háborgását is nő okozá. Nő, a kinek hatáskörét a természet a család szűk keretébe szorítá; nő, a kit a férfi világ félvállról gyenge nemnek szeret nevezni. A családi körnek rejtekében mint láthatatlan erő teremt és alkot, fentart, lelkesít és buzdít a nő. Megteremti az egyetértés derült egét; szíve nemes sugallata szerint alakítja a reá bízott lelkeket; fentartja a jólét édenkertjét, lelkesít a honért, az emberiségért s buzdít az élet viharai közepett a munka édes, megérdemelt gyümölcsének elnyerésére. Ilyen az a nő, a ki hivatását ismeri, érzi s a kinek van ereje azt be is tölteni. A ki ennek híjával van, családjában a viszálykodásnak épít tanyát, s mindent önzően magához ragadva nyomorúságot teremt és pusztítást áraszt maga körül. Ilyenkor aztán azt mondják: «a gyenge nem», s az egyik «erős» lélek sajnálkozással, a másik kicsinyléssel tekint ránk.

Hogy is ne lennénk gyengék, mikor már amúgy is gyengének

* Ezt a czikket, melynek szíves készséggel adunk helyet folyóiratunkban, *Bánfi János*, oraviczai polg. isk. igazgató úr a következő sorok kiséretében küldte a szerkesztőséghez: «Mindig nagy örömre szolgál, ha a nők társadalmi önállósítását mereven ellenzők, és az emanczipácziót türelmetlenül követelők által csapott zajban egy-egy szerény női hangot hallok, a mely higgadtan, okosan szól a dologhoz. Ilyen hangot volt alkalmam hallani a «Délmagyarországi tanítóegyesület» f. évi julius közepén tartott n.-becskereki közgyűlésén, a mikor Dienstl Emilia k. a. n.-becskereki tanítónő a nők társadalmi állásáról értekezvén a 200 főnyi hallgatóságot lelkesült éljenzésre ragadta. Kedves kötelességemnek tartottam, hogy a felolvasónőnek ott, nyilt gyűlésen a jelenvoltak nevében köszönetet mondjak; felolvasását pedig elkértem a Nemzeti Nőnevelés számára.»

teremtett testalkotásunkhoz minden oldalról gyámkodás alá vetett lelkünk járul. Miért nem nevelnek bennünket erősnek! Hisz az apa leánykájának minden kérését, vágyát teljesíti, mert szegénykének nagy megerőltetésébe, fájdalmába kerülne önmaga fölött győzedelmeskednie, lemondania. A férj is elég gyakran inkább azon van, hogy csupa kiméletből magába zárja komolyabb gondolatait, semhogy gondjait hűségesen megosztaná vele. Eltitkolja anyagi helyzetének veszélylyel fenyegető romlását is, nehogy a nő szenvedni legyen kénytelen a nélkülözések miatt. S mikor a férj ily esetekben elhiteti magával, hogy nejét kiméli, tulajdonképen csak a saját gyengeségét takargatja, a maga hiúságának áldoz — feláldozza a kölcsönös bizalmat, a mely legerősebb kapocs lehetne kettőjük közt s egyenlőképen oszlopúl szolgálhatna mindkettőjüknek. A nő is, e bizalom hiányát tapasztalván, magába zárkozik, félrevonúl az élet küzdelmeinek sebeket osztó mezejéről, s tehetetlenségre levén kárhoztatva, elpuhult lelke utóbb a legcsekélyebb kellemetlenségtől is visszariad. Nem csuda aztán, ha magára maradva, egyedül nem bír az életben megállani, ennek ezernyi bajával nem mer szembeszállani; hisz nemcsak hogy erejének minőségét nem ismeri, hanem legtöbbször még annak létezéséről sincs tudomása. Pedig elég példánk van arra, hogy ha a sors viharai dúlják az emberi életet, igen gyakran ép a nő az, a ki csapásaitól földig hajol ugyan, de meg nem törik s támaszául szolgál azoknak, a kik őt gyengének nevezték.

Hogy a nő helyét a társadalomban s befolyását a társadalomra könyebben megitélhessük, a nőket három osztályba fogom sorozni. Először is megkülönböztetem a *szellemileg művelt nőt* — a társadalom tengerének drága gyöngyét. A családban, miként a gyöngy a maga házában a tenger fenekén, terjeszti az ő szende fényét s a mely búvárnak sikerül őt napfényre hozni, annak legértékesebb kincséül, drága díszéül szolgál.

Ott látjuk őt mint szegény hajadont a társas élet zajában, melybe félve lép ki s zavarodottan tekint az őt körülrajzó férfi seregre, a mely kiváltságos helyzetének minden kedvezéseit s a társadalmi érintkezés minden fegyverét fölhasználva kezdi meg az ostromot. Jaj annak, a ki nincs fölvértezve a támadások ellen. A művelt

nő nincs híjával a védelemnek s magában hordja a védelem ellenállhatatlan erejű fegyverét. Többször hallottam már a panaszt, hogy «ez vagy az a férfi ezt vagy azt merte nekem mondani.» Megengedik kedves nőtársaim, maguk jogosították föl erre a tolakodót. Férfival szemben én határozom meg a távolságot, melyben közlekedni akarok vele. A szellemileg művelt nő teljesen úr önmaga fölött s női büszkesége az az erősség, a melyből minden ostromot visszaverhet. Női büszkeség alatt azt az érzést értem, melyet erényeim tudata s a tiszta lelkiismeret kelt föl s tart fen bennem, melynél fogva fölemelt fejjel mozoghatok a társadalomban s bízvást mondhatom: «én nő vagyok s női hivatásomból folyó kötelességeim teljesítéséről mindenkor számot adhatok.» Női büszkeségünk határozza meg helyünket a társadalomban, — nem azt a rangot és módot, a melyet esetleg születésünknek, vagy kedvező körülményeknek köszönhetünk, hanem azt az állást, a melyet embertársaink becsülésében elfoglalunk, a melyet a közvélemény jelöl ki számunkra.

Keressük föl a szellemileg művelt nőt házi tűzhelyénél. Először is mint hű feleséggel találkozunk vele, a ki önzetlenül alkalmazkodik férje kívánságaihoz, csendesen, békén tűri annak gyengéit s hozzá simulva, gyöngéd szeretettel ápolja, erősíti azt, a mi benne jó. Hálaérzettel veszi fáradozásainak gyümölcsét s tőle telhetőleg iparkodik terhein könnyíteni. Azután mint anya áll előttünk gyermekeinek vidám csoportja által körülfogva. Éber szemmel, rájuk tapadó szeretettel kiséri ezeknek testi-lelki fejlődését. Gyermekei nevelésében meghatározott czél lebeg szeme előtt, mely felé biztosan haladva, önfeláldozással törekszik. A szellemileg művelt nő férjének állása szerint tölti be helyét s ép úgy képviselheti a szó szoros értelmében vett úrhölgyet, mint a szerényebb körülmények közt élő, egyszerű polgári nőt.

De fájdalom, elég gyakran megtörténik, hogy a nő nem érheti el ezt a természet által számára igéretűl adott révpartot: a házi tűzhelyet. Egyedüli támaszait, édes szüleit elragadja tőle a sors és ő ott áll magában a bizonytalan, hosszú életpályán, a világ ítéletének kitéve, önerejére utalva. Hála az előrehaladt korszellemnek, a nő ma már ilyen sorsra jutva sem kénytelen csupán két keze mun-

kája után megélni: szellemi tehetségeinek felhasználása által is biztosíthatja jövőjét. Különféle pályák állnak előtte nyitva a közéletben, a melyek közül az én nézetem szerint legméltóbb hozzá az, a melyre már a természet rendelé: a gyermeknevelés. A szellemileg művelt nő itt is felfogja helyzetét. A maguk erejére hagyott nők között a tanítónők állása talán a legkényesebb; neki van a legnagyobb szüksége a női büszkeségre, mert ez az egyedüli védője a különféle helyzetekben, a melyekbe hivatásánál fogva jut. Felelőséggel tartozik tetteiért, pedig azokon minden szem fenakad, s ha hibákat követett el, a világ nagyító üvegen át nézi azokat.

Második osztályomat a *divathölgy* képezi. Ő a társadalomban az, a mi a virágkoszorúban a kamélia, a madárvilágban a páva. Feltünő külsejével magára vonja, leköti a figyelmet, de csak rövid időre gyönyörködteti a szellemet; külső értéke igen nagy, míg a belső a legtöbb esetben annál csekélyebb. Ha szívéhez szólunk, vagy nem kapunk választ, vagy önmagáról beszél az; ha kedélyét kutatjuk, kérdezzük, mélységes hallgatást találunk; ha eszén kopogtatunk, az üresség kongása hangzik vissza. Az egyiknek belső világa nagy barlang, melyben sok lehet a szemkápráztató dolog, annál kevesebb a hasznavehető; a másiké vásár, felhalmozva, tarkán hevernek ott a különbnél különb árúk, sovár tekintettel járnak-kelnek benne az emberek, de elégedetlenül, csalódva távoznak onnan, a kik megfordultak benne, mert semmi értékest, semmi olyat nem találtak, a mi az idő próbáját megállaná. A divathölgy egy kényúrnak rabszolganője. Lázas szolgálatkészséggel hódol ennek, bármit parancsoljon is szeszélye; feláldozza házi boldogságát, anyai örömeit, jólétét, csakhogy kényurának hűséges szolgája lehessen. De azért ő maga ép oly kegyetlen zsarnoka környezetének, mint az, a kinek parancsát ő lesi. Elveit a szülői háztól vette át örökségképen, melyek összefoglalva körülbelül így hangzanak: «Te nem mehetsz ki, öltözeted nem divatos, kezty̆üid nem illenek a ruhához. Itthon nem tudnak semmit izléssel készíteni; az embernek külföldről kell magát a szükségesekkel ellátnia . . . Minek társalogsz ezzel? — kicsoda, micsoda ő, aztán hogyan öltözködik! . . . Miképen fogadhatnánk vendégeket ilyen régi bútorzat, ily egyszerű teríték mellett . . .» stb. Ilyféle elvekkel

eltelve hagyja el a leányka a szülői ház küszöbét s mikor a világba lép, másfelé kapkod figyelmével s képzeletében mindenki csak ő vele foglalkozik. A bölcs mama még megerősíti őt ebben a hiszemben s ép úgy el van ragadtatva szépsége által, ép úgy meg van győződve ellenállhatatlanságáról mint kedves leánya maga. Mivel a divathölgy egész lelke annyira el van telve önmagával, szívében az igaz emberbaráti érzés helyet nem talál: sem a nyomorúság jajszaván, sem a lelkiismeret titkos sugallatára meg nem indúl. Az ő jelszava a férfivilággal szemben a hódítás bármi eszközök által, bármi áldozatok árán. Könnyelműen elszakad a női büszkeségtől is, hogy utóbb, a mikor már késő, könyekkel áztassa magáról való megfeledkezésének emlékeit . . . De azért a divathölgyek mindezek mellett is hasznos tagjai a társadalomnak. Az ő világuk a vásárolható javakkal való fényűzés levén, az ipar és kereskedelem sok ágának ők a legbuzgóbb védő asszonyai s ha nem bírnak pénzt teremteni, annál jobban értenek a meglevő pénznek forgalomba hozásához . . .

A harmadik csoportba foglalom a *jó gazdasszonyokat*, a kik megint kétfélék: az *úgynevezett*, és a *valódi* jó gazdasszonyok. Az «úgynevezett» jó gazdasszonyok a milyen nagy csapásai házi körüknek, ép oly kedves tagjai a társadalomnak. Tudnak sütni, főzni, takarítani s más efféle házi munkákat; hanem ezeknek gyakorlatában oly fáradhatatlanok, oly telhetetlenek, annyira nem ismernek mértéket, hogy mindent ennek a szenvedélyüknek áldoznak fel s a férj, a mama nem tudják megfejteni, hogy ily jó gazdasszony keze alatt, hova tünt el keresetüknek, vagyonuknak nagy része. Hiszen a férj neje, vagy a mama leánya, a cselédséget is kímélve, maga főz, maga takarít, maga veszi nyakába a piaczot s jól megnézi, hogy mindenből a legjavát válogassa. Csakhogy az ilyen gazdasszony egy napon három napra valót, kivételes esetekben egy hétre valót készít. A mit feltálal, az jó, kifogástalan, hogy mennyi megy veszendőbe a fölöslegesből, azt nem veszi észre, vagy nem törődik vele. A szomszédasszonynyal óraszámra elsopánkodik a drágaság miatt, hanem azért akkor szeret mindent az asztalára rakni, mikor az még újdonság s legjobban ingerli az inyeket. Meg kell vallanunk, hogy akárhányan szívesen emlékezünk egy-egy ilyen «úgynevezett» jó gazdasszony terített

asztalára; hogy mily áron jutottunk az élvezethez, az a jó gazdasszony titka — és sokszor nagyon szomorú következésekkel járó titka.

A *valódi* jó gazdasszony mindenben számol a körülményekkel s azok szerint szabja meg igényeit, kiadásait. Minden házi munkában jártas, s ha társadalmi helyzete úgy kívánja, saját maga el is végzi azokat. Ha módja van hozzá, szolgaszemélyzetének vezére, a kik mindenben az ő intézkedései és parancsai szerint cselekesznek. Idejét beosztja úgy, hogy mindenre jusson sor s mindent a maga idejében végezhessen. Valódi jó gazdasszony az a nő, a ki a természet által egészséges értelemmel felruházva s kellő műveltséggel fegyverezve helyzetét helyesen fel bírja fogni, házi dolgait ehhez képest czélszerűen be tudja rendezni s úgy vezeti, hogy a családnak minden lehető kényelmet megszerez s nemcsak fogyaszt, hanem a gondjaira bízott kör anyagi gyarapodását is lelkén viseli. E mellett nem tapad teljesen az anyagiakhoz, hanem szíve, lelke egyszerű nemességével, gyöngéd gondosságával oly világot gyújt, a melynek fényében és melegében egész környezete kellemesen érzi magát.

Legyünk mindenek előtt szellemileg művelt nők. Mint ilyenek lehetünk divathölgyek is ezek hibái nélkül, mert meg fogjuk ítélhetni a mértéket, melyben a divatnak, a korszellem eme elkerülhetetlen kisérőjének áldozhatunk; — mint ilyenek lehetünk valódi jó gazdasszonyok, a nélkül hogy az úgynevezettek félszegségeitől kellene tartanunk, mivel a művelt lélek meg bír felelni az élet bármely követelményeinek s bölcsen tud ezekhez alkalmazkodni, a nélkül, hogy nemesebb erkölcsi kincseit áldozatul kellene vetnie. Az ilyen nő az erény útján jár; nem rettegi emez út töviseit, nem kapkod virágai után. Legfőbb kincse nyugodt lelkiismerete és tiszta tekintete, melylyel a világ folyását kiséri.

Induljunk az ilyen nők példája után. Szálljunk szembe az élet küzdelmeivel, akár a család boldogító körében, akár magunkra hagyatottan s fegyverünk legyen az az erkölcsi és szellemi erő, a melyet lelkünk mélyén hordunk. Mutassuk meg a férfivilágnak, hogy bár a természet gyengéknek alkotott bennünket, nem zárt ki a szellemi és erkölcsi javak birtokából, ezek pedig erőt, büszkeséget,

bátorságot kölcsönöznek. Mint hű feleség teremtsünk férjünknek nyugodt, boldog otthont; az élet küzdelmeiben legyünk segítségére s ha a sors csapásai ellene fordulnak, szeretettel kötözzük be a sebeket s nyújtsunk vigaszt neki, a kit más meg nem vigasztalhat. Mint jó anyák ápoljuk, neveljük gyermekeinket, a zsenge kor édenén keresztül úgy, hogy a jövőt a jelennek soha föl ne áldozzuk s a rosszúl értett kiméletességet elébe ne helyezzük a jól megfontolt, igazságos szigorúságnak; neveljünk gyermekeinkből lelkes jó hazafiakat, hasznos polgárokat s minden nemes eszméért lelkesedni tudó embereket. Ha pedig az élet a közpályára helyez bennünket, álljuk meg helyünket úgy, hogy «erős» pályatársaink ezen a téren ne nevezhessenek bennünket «gyengéknek». Tartsuk magasra lobogónkat, melyre ez a három szó van írva: «művelődjünk, haladjunk, boldogítsunk!»

Dienstl Emilia.

NŐNEVELÉS, NŐKÉRDÉS.

(LAPSZEMLE.)

Az idén megindúlt «*Magyar Salon*» *cz. képes havi folyóirat 4-ik füzete György Aladártól egy meleg hangon írt érdekes czikket közöl nőnevelésünkről.* «Már-már hazánkban is tünedezni kezd a rettegés — úgymond a szerző — a negyed század óta oly ijesztő rém gyanánt festett nőemanczipácziótól; nem tartják azt többé veszedelmesnek, a társadalmat felforgató irányúnak, hanem pártolják sőt melegen üdvözlik azt a józan nőemanczipácziót, mely a nők munkaképesítését s mindenek felett azok magasabb kiképzését tűzi ki feladatául . . . Nem elméleti érvek, nem is a nőemanczipáczió bajnokainak buzgósága, hanem a gyakorlati élet teremtette meg a vélemények eme jobbrafordulását. Magyarországon a legutolsó népszámlálás szerint a 25-ik életévöket betöltött nők között 188,834 hajadon, 776,014 özvegy s 5894 elvált nő, összesen tehát csaknem egy millió olyan nő volt, kiknek bizonyára felénél több azontúl családot már nem alkothat s ha anyagi viszonyai nem engedik, maga kénytelen önfentartásáról gondoskodni. E számokban rejlő szomorú tények azok, melyek a nőemanczipácziót jelen alakjában hazánkban s az egész művelt világon létre hozták. Nem frázisok, nem beteges gondolkodásmód, hanem a megélhetés vaskényszere vezeti a nőt a keresetpályákra. Ily körülmények között változott meg a magyar nő is. Ma már (az apáczákat nem is számítva) 4144 nő tanít, 1827 működik mint nevelőnő, 29,303 foglalkozik önállóan iparral 12,545 kereskedéssel, a sok ezerre menő segédmunkást nem is említve, — nem azokat a százezreket sem, kik mint annakelőtte üzleti foglalkozással mellékkeresetet biztosítanak maguknak . . . A változott viszonyokhoz képest meg kellett

változnia a nőnevelésnek is. Régi fogyatékos és gyérszámú lányiskoláink s nevelőintézeteink ma már nem elégithetik ki a kor követelményeit. Hol vagyunk ma a husz év előtti állapotokhoz képest! Tizennyolcz tanítónőképző intézetben ezernél több leány tanul évenként; van három kisdedovó képző, melynek növendékei csaknem kizárólag nők; van egy kitünő, nevelőnőket képző intézetünk, mintegy 12 nőipartanműhelyünk, 62 polgári — s 45 felső népiskolánk leányok számára, s mindezek felett 8 oly nagyobb leányiskolánk, melyeket ha törvényesen nem is ismertek el ilyeneknek, a közvélemény s a szakférfiak egyaránt nőgimnáziumoknak tartanak . . . A korszellem s életszükségleten kívül nagyban elősegítette ezt a roppant haladást az a közmeggyőződés, hogy a nők műveltsége a magyar nemzet erősbödésével függ össze. Ez okból lelkesedtek államférfiaink s a nyilvános pályán szereplő egyének a felsőbb leányiskolák s a kisdedovók mellett egyaránt; ez az oka, hogy az állam mindenüvé, a hol nemzetiségünket fenyegető társadalmi viszonyok vannak, tanítónőket küld. S valóban az a gyöngéd nő nemzetiségünknek hatalmas bástyája . . . Az alig husz évre terjedő fejlődés eredményével tehát meg lehetünk elégedve, sőt nemcsak megelégedettek, hanem büszkék is lehetünk. Ezt a nagy szellemi változást, melyet a nőképzés magasabb fokra emelése társadalmunkban előidézett, nem szenvedélyes tusák útján értük el mint más nemzetek; hanem a közvélemény lassú, de biztos átalakulása által.

Ezért mondhatjuk önérzetesen, hogy nálunk fokozatosan lépett ki a nő a nyilvánosság terére s a történeti fejlődést nem ismerő extravagans eszmék nem hatottak annyira, hogy a nők képzését a legfelsőbb fokon kezdtük volna meg, mielőtt művelt középosztályt sikerült volna alkotnunk. Ezért van a nemzeti nevelésnek már is oly nagy hatása . . . De ha terjedelmileg s külső hatásra nézve lehetetlen is kicsinylenünk az eredményt, melyet nőnevelésünk haladása felmutat: nem nyújt-e aggodalomra okot az a körülmény, *a mint* a nőket nevelik? Nem kell e félnünk, hogy «kék harisnyások» lepik el tömegesen a társadalom minden rétegét s hogy az első nemzedék után, mely még magával hozta az

iskolába a családias érzelmet, majd csak sivár kedélyű nők kerülnek ki leányiskoláinkból?»

«Ismerem ez iskolák minden nemét, részt vehettem nem egyszer az alapvető tantervek megállapításánál, ismerem a tanítónők s nevelőnők jó részének egyéniségét; jogom van tehát határozottan felelni s feleletem az, hogy: nem. A veszély nagyrészt csak képzelt. Előítélet, sőt merném állítani vastag babona az, hogy a tudomány megöli a nőiességet s letörli a leány arcáról a szemérempírt. Lehetséges-e, hogy az az égi adomány, mely az emberi nem egyik részét oly magas fokra emelte, a másikra nézve csak méreg lenne? Nem, bizonyára nem. A tudomány, az életismeret a nőket is magasabb fokra emeli. A leány, a ki neveléstant és egészségtant tanult, jobb anya, — a ki a természetrajz s gazdaságtan némely gyakorlati kérdéseiben járatos, jobb háziasszony lesz, mint a nélkül, s ha tanára képes volt a történet lelkesítő példái, a zene és rajz kedélyképző hatása által szívéig hatolni, jobb s nemesebb érzelmű is lesz, mint azelőtt... Azt mondják, hogy az anya s a gondos háziasszony helyét mi sem pótolhatja. De valjon elvonja-e az iskola a gyermeket családjától s nem az-e a mai nevelés eszményképe, hogy ne csak az értelmet, hanem a kedélyt s jellemet is képezze? Megváltoztak az idők s a haladó társadalom ma többet követel a nőtől, mint a mit egyetlen, bármily kitünő anya s háziasszony is adhatna. S meri-e állítani valaki, hogy az a gyöngéd feleség, ki hűségesen megosztja az aggodalmakat férjével s szükség esetén segédkezet nyujt neki, — hogy az anya, a ki gyermekét nemcsak ösztönszerű szeretettel, de öntudatosan s annak testi és lelki igényeit egyaránt szem előtt tartva, tartozik nevelni, — hogy a feleség s az anya vesztenének az által, ha szakférfiak által s a tudomány által legjobbnak tartott módon oktattatnak kötelességeikre? S elveszti-e nőiességét az a lány, a kit megtanítanak az iskolában, hogy a költészet remekein lelkesüljön, s a kit képessé tesznek arra, hogy a tudományt s művészetet, az emberi szellem e drága kincseit becsülni megtanulja? ... Igaztalan, vagy legalább helytelen dolog volna azt állítanom, bogy az az oktatás, melyet felsőbb leányiskoláink nyujtanak, tökéletes. Igaz a panasz,

hogy a háztartástan, s gyakorlati élet legtöbb helyen háttérbe szorúl; nem helytelen az az észrevétel sem, hogy a régi iskolákból átvett, pedans szisztematizáló modor, különösen a nyelvtan s természetrajz tanításánál, lélekölő s a kedélyképzést gátolja; az is hiba, hogy a test- és egészségtant legtöbb helyen nem is tanítják; de hiszen e húsz év rohamos alkotásai után lesz még idő e hiányok pótlására s a ki elfogulatlan, tudni fogja hogy máris megindult a mozgalom e végből ..... Nagy dolgok ezek, valóban nagyszerű haladás abban az országban, a hol a nőemancipáczió neve még nem rég is oly ijesztő volt. Megváltozott a kor, megváltoztak az eszmék s nőnevelésünk szilárd alapon halad előre, hogy az értelmes magyar nők osztályát megteremtse. S ki kételkednék abban, hogy e modern magyar nők csoportja nagy és hatalmas tényező nemzeti létünk fenmaradásában s megszilárdulásában.»

*

Az «*Ország-Világ*» *1884. évi 18. füzetében dr. Turnowszky Mór egy tudós és híres Pán-Hoei Pán nevű chinai írónőről emlékezik meg, ki Krisztus után 90-ben élt s «A nő hivatásáról és kötelességeiről» örökbecsű művet írt,* melyet méltán nevezhetni a nők törvénykönyvének. E művet *P. Ammiot* miszszionárius fordította le franczia nyelvre; (Mémoirs sur les Chinois Th. III. p. 368.) s e franczia fordítás után közöl az «Ország-Világ» kivonatot, melyből átvettük a következő igaz és szép mondásokat:

«Ha a szülői házból férjetek házába mentek, bármi történjék is veletek és bár milyen helyzetbe jussatok is, soha se téveszszétek szem elől ama két erényt, melyet a többi alapkövének tekintek, és mely legfényesebb diszetek: a határtalan tiszteletet az iránt, kinek nevét viselitek és saját magatoknak folytonos megfigyelését.

Tisztelet tiszteletet szül és ez tartós hajlamot eredményez, mely a sors minden szeszélyei között kiállja a próbát. Saját magunk megfigyelése pedig azt eredményezi, hogy a hibákat kerüljük, és hogy velünk született vagy megszokott gyarlóságaink javítására törekszünk.

Ha azt akarjátok, hogy férjetek becsüljön, viseltessetek iránta határtalan tisztelettel. Ha azt akarjátok, hogy titeket tiszteljen és

állandóan szeressen, akkor figyeljétek jól meg magatokat, hogy hibáitokat javítsátok, elrejtsétek és hogy férjetek, azokat észrevevén ne utánozza. Oly nő, ki ezen két erényt nem becsüli nagyra, vagy nem teszi elégedettségének alapjává és támaszává, csakhamar az ellenkező hibákba esik és nyomorult szánandó lény lesz.

A nő erénye legyen szilárd, tökéletes, állandó és legyen ment minden gyanutól; — ne legyen vad, nyers, visszataszító, ne legyen igen gyerekes, ne legyen igen kicsinyes. A nő beszéde legyen illemes, gyöngéd, kimért; ne legyen hallgatag, de ne is legyen fecsegő, ne beszéljen istentelenségeket vagy aljasságokat, de ne is keresse kifejezéseit, ne használjon rendkívüli szavakat és ne akarjon igen szellemesnek látszani. Ha a tudományokban oly jártassággal bir is, hogy tisztességesen tudna róluk beszélni és értekezni, ne akarjon tudományosságával tündökölni. Egyáltalában nem szép és a férfiak nem szeretik, hogy egy nő minden pillanatban idézzen a történelemből, a szent könyvekből, a könyvekből és a tudományos művekből. De mindenki át lesz hatva az iránta való tisztelettől, ha ismerve mély tudományosságát, mégis csak mindennapi közönséges tárgyakról halljuk beszélni és ha tudományokról és irodalomról csak kevés szóval és mintegy tisztán csak szivességből beszél azokkal, akik erre esetleg felkérik.

Szükséges, hogy a nőnél kellemes beszédmodorral külső bájak is párosuljanak. Szabályos vonások finom bőrszin, szép növés, a tagok szép arányossága és minden a mi a közönséges nézet szerint a szépséghez követeltetik: határozottan nagyon fontos egy nőnek a szeretetre méltóságára nézve; de ez még sem az, mit a külső bájak alatt értek, melyeket ki kell fejtenie, hogy a szeretetre méltó legyen. Hogy testileg szépek legyünk, nem tőlünk függ, és én a nőtől oly tulajdonságokat követelek, melyeket megszerezhet és oly bájakat, melyeket elsajátíthat, ha a természet tőle megtagadta. Egy nő mindig elég szép a férjének szemeiben, ha mindig nyájas tekintete és nyájas hangja van, testét és ruháit mindig tisztán tartja, öltözetét illően választja és tisztességesen viseli, és ha beszédében és egész magatartásában szerény. Ami cselekedeteit illeti: ne tegyen semmi olyat ami a

renddel és az illedelemmel ellenkezik, hogy férje tökéletesen meg legyen elégedve és hogy a gyermekeknek és szolgáknak jó példát mutasson; ne tegyen semmit ami a háztartáshoz nem mulhatatlanul szükséges; tegyen mindent a maga idejében a nélkül azonban, hogy bizonyos óráknak rabszolganője legyen; ne legyen elhamarkodott és ne legyen igen lassú, tegyen mindent buzgalommal, de ne nyugtalansággal; csinosan, de fesztelenül.

Ha a leány atyjának házából férjének a házába megy, elveszt mindent, — a nevéig; többé nincs tulajdona; ami ő, amije van, minden azé, akihez férjül adták. Ezentul csak férje legyen gondolatainak és törekvéseinek egyedüli tárgya; szive élve vagy halva a férjeé. A női nemnek törvénykönyve azt tartja: «Ha a nőnek olyan férje van akit szeret, az egész életére van így, ha pedig olyan férje van akit nem szeret, az szintén egész életére van így. Az első esetben a nő boldog, még pedig egész életén át; a második esetben boldogtalan s boldogtalansága csak halálával végződik».

A nő engedelmességgel tartozik férjének és férje szülőinek, s ez az engedelmesség időre, körülményekre és esetleges nehézségekre való tekintet nélkül mindenre kiterjed, ami a családi körben s a háztartás körül történik. Oly nő, ki ez erényt egész terjedelmében nem gyakorolja, nem érdemli meg a «feleség» nevet; oly nő ki csak részben gyakorolja, ne panaszkodjék, ha vele szemben a szent törvények egész szigoruságát alkalmazák. Ha a nő férjét szereti és férje őt viszont szereti, a nő szivesen engedelmeskedik; egyfelől mivel ebben saját hajlamát követi, másfelől mivel mintegy tudja, hogy tulajdonképen csak azt teszi, amit ő maga is akar, és hogy bármit tegyen is, mindig csak annak tetszését fogja aratni, aki őt szereti. Így értem én az engedelmességet, s csak az a nő aki ilyenformán engedelmeskedik teljesíti tökéletesen kötelességét.»

*

A «Magyar Paedagogiai Szemle» augusztusi, VIII-ik füzete «Nőnevelésünk reformja és a népiskola» czímen közli Gyulay Béla életrajzát s a napokban megjelent könyvének ismertetését. Goll János, a czikk irója a mily fényes világitásban látja Gyulay úr tanitói

és irói működését, oly sötét szinekkel vázolja nőnevelésünk állapotát s a nők helyzetét a társadalomban. Ezekről úgy nyilatkozik: «Hogyan áll a mi nőnevelésünk? Egy pillantást kell csak vetnünk mai társadalmunkra, hogy meggyőződjünk annak ferde irányáról. A luxus, a könyelműség minden körben emelkedik, az erkölcsök hanyatlanak, a nők háziassága, szivjósága veszendőben, a családi boldogság ritka mint a fehér holló. És mi ennek az oka? A ferde irányú nőnevelés, a mely kiragadja őket a nőiesség köréből s a férfiak versenytársaivá teszi. Hibás e tekintetben a család, az iskola és az egész társadalom... Gyulay megmondja, hogy az egész társadalomnak minden tagja mit tegyen a nőnevelés érdekében, hogy *a nemzet, az emberiség a szerény, munkás, erkölcsös családi életmódhoz mielőbb visszavezettessék és lehetőleg boldog legyen.*

*

A «Polgári Iskola» május 1-én megjelent 5-ik száma új czikket kezd «a történelem tanításáról a polgári leányiskolában». Szerző abból a kettős tételből indul ki, hogy «kivánt siker csak akkor fogja a történelmi oktatást kisérni, ha 1. részint maga a feldolgozandó anyag, részint annak elrendezése megfelel a tanuló felfogási tehetségének; 2. ha az előadási módszer olyan, mely a figyelmet lekötve egyaránt hat az értelemre s az érzelemre». Ezután áttérve a polg. lányiskolák történettanítására, ezeket mondja: «A polg. lányiskolák növendékei 10—14 évesek. A négy évi tanfolyam alatt kötelezvék megismerni hazájuk multját s a világtörténetet. Már az első osztályban kezdik a hazai történet tanulását *olvasmányok alapján.* Ezen intézkedés helyes. Mert ha igaz, a mit Hegel mond, hogy minden tudomány tanításának legjobb módszere, annak fejlődési menete: akkor a történettanítás az alsó fokon egyszerü elbeszélési és életrajzi alapon eszközölhető a legczélszerübben. Az ily tanítás legközelebb áll a gyermek felfogásához s azonfelül életteljesebbé és szemlélhetőbbé is tehető... A czélt tehát és az eszközt helyeslem; de csekélynek találom a kiszabott időt. — A történeti tananyag — ha nem akarjuk nemzetünk történetét a királyok viselt dolgainak száraz krónikájává tenni — oly

tekintélyes, hogy jó eredménynyel egy év alatt annál kevésbbé végezhető el, mivel a nyelvtanítással kapcsolatban kezelve hetenként csak 1—1½ óra szentelhető rája. E czélra legalább két évfolyam lenne szükséges oly felosztással, hogy az első évben a mohácsi vészig, a másodikban innen kezdve napjainkig terjedne a tárgyalandó anyag.» Ajánlja Gyulay Béla magyar olvasó könyvét, a mely a szerző által czélszerünek tartott módon van szerkesztve.

A SZEMLÉLTETŐ OKTATÁSRÓL.

Egy tantárgyról sem írnak a pedagógiai szaklapok és a módszertani munkák szerkesztői és szerzői annyit, mint az úgynevezett «*Beszéd- és értelem-gyakorlatokról*», helyesebben mondva a «Szemléltető oktatásról». Nem csoda! Hisz a szemléltető oktatásbeli ügyesség a tanítói képzettségnek koronáját alkotja. Ki ebben nem jártas, az nem érdemli meg a *tanítói* nevet; mert nemcsak arra alkalmatlan, hogy a népiskola első és második osztályának növendékeit sikeresen oktassa, hanem általában véve arra, hogy a népiskolában kívánt eredménynyel működjék. És mégis, mit tapasztalunk? Azt, hogy igen sokan vannak a tanítók és tanítónők között olyanok, kik a szemléltető oktatásban kontárok. Honnan van ez? Megmondom. Míg a tanítóképző intézetek csak két-három évfolyammal bírtak, a tanító-jelölteknek nem volt elegendő alkalmuk a beszéd- és értelemgyakorlatoknál szükséges jártasság elsajátítására. Az elméletből kaptak ugyan eleget; de mit ér az elmélet a gyakorlati ügyesség nélkül? Olyan a beszéd- és értelemgyakorlatok elméletét legtökéletesebben tudó tanító, ha az ezekhez szükséges ügyességet a gyakorlat útján el nem sajátította, mint az a szakács, ki valamely jó szakácskönyv tartalmát kifogástalanúl megtanulta, könyv nélkül tudja s még a «Konyha-vegytan» szövegét is ismeri; de még csak rántást csinálni sem tud és még soha sem evett a saját főztéből. A ki nem volt még vízben, az az úszás elméletét tudhatja ugyan, de aligha el nem merül a legelső alkalommal, a midőn úszási elméletének alkalmazását valamely mélyebb vízben megkisérli. Ezért van az, hogy a legtöbb kezdő tanítóra nézve valóságos kín a beszéd- és értelemgyakorlatoknak megtartása az oly egyének előtt, kikről felteheti, hogy azt meg tudják

ítélni. S innen van az is, hogy csak kevés tanító tud oly beszéd-gyakorlatokat vezetni, a melyek egyuttal értelemfejlesztő gyakorlatoknak is nevezhetők. És ebből származik azután az is, hogy akadnak oly hivatott és nem hivatott bírálói a népiskolai oktatásnak, sőt vannak oly tanítók is, a kik haszontalan hiába-valóságnak itélik az első és a második osztálybeli növendékekkel folytatott beszéd- és értelemgyakorlatokat. Voltam én is már oly iskolában, hol a beszéd- és értelemgyakorlatok czíme alatt oly unalmas s a gyermekre nézve is károsan ható fecsegést hallottam, a melyre csakugyan el kellett mondanom, hogy nem egyéb az a gyermekek észbeli tehetségének tompítását czélzó időpazarlásnál. Oh be szerettem volna az ily kontárkodás végig nézése után nyomban megmutatni, hogy milyen az igazi szemléltető oktatás, mert hát hála az égnek, láttam ám oly iskolákat is, a melyekben mesterileg kezeltetik a «beszéd- és értelemgyakorlat». Ezekben a szemléltető oktatás nem áll valamely «vezérkönyv» egyes részleteinek gyarló másolásaiból, hanem oly lelket ébresztő, kedélyt nemesítő, értelemfejlesztő és akaratot irányzó szellemi tevékenységből, a melyet a tanító lelki erejének hatalmával idéz elő a kisdedek lelkében.

Ha valamely iskolában a beszéd- és értelemgyakorlatok alkalmával a gyermekek arczára kiül az *unalom*, ha a tanító csak erőszakosan tud a szemléltető oktatás alkalmával fegyelmet tartani, hol nem látszik meg a gyermekeken, hogy a beszéd- és értelemgyakorlat alkalmával s lelki élet gyönyörétől el vannak telve — ott gyarló kezekben van az oktatás.

A szemléltető oktatásnak, s beszéd- és értelemgyakorlatoknak voltaképen nem más a feladatuk, mint hogy a rendszeres tanulásnak előkészítői s azon természetes tanulási módnak folytatásául szolgáljanak, a melyet a gyermek azon időszakban végez, a midőn még senkinek sem jut esze ágába sem, hogy a gyermeket rendes oktatásban részesítse.

Nézzük meg csak a két-három éves gyermeket, a midőn az anyja körül settenkedik, ha az főz, vagy mos stb.! Figyeljük meg ilyenkor, hogy mi történhetik a gyermeki lélekben! Csupa szemmé és füllé válik a kisded az első pillanatban. Mintegy kiül lelke az

arczára. Figyelemmel kiséri anyja kezeinek minden mozdulatait, kérdés kérdés után ömlik kis szájából, s ha a beszédes anya nem marad adós a felelettel, beszélni kezd a gyermek is, s egy rakás ismeretet szerez minden erőltetés, minden mesterkélés nélkül.

Ügyes anya azonban nemcsak az értelmet fejleszti ily beszélgetés alkalmával gyermekében, hanem a kedélyt is. Mosolyogva dolgozik, édes hangon szól gyermekéhez, nem válik izetlenné, ha még úgy próbára teszi is türelmét gyermekének kérdezősködése s akadékoskodása, sőt nyájasan enged kívánságának; ád neki egy kis darab tésztát, hogy gyurja-csavarja azt a gyermek és szivesen nézi miként utánozza a kisded az ő mosási mozdulatait stb. Szóval a 3—4 éves gyermeket az anya folytonosan szemléltető oktatásban részesíti, a mi által testének és lelkének összes erői öszhangzatosan, észrevétlenül, természetesen fejlődhetnek. Ezen oktatásnál a módszert a gyermeki léleknek fejlődésben álló azon természete s annak azon örök törvényei jelelik meg, a melyeket az anyai szív, ha értelemmel párosul, ösztönszerűleg felfogni igyekszik.

A népiskola alsó osztályaiban a szemléltető oktatásnak, ha az czélszerű akar lenni, az ily *anyai oktatáshoz* kell hasonlítania mindenben, csakhogy öntudatosnak kell lennie, azaz nem az anya ösztönszerű működésének, hanem a nevelő tervszerű munkásságának bélyegét kell magán viselnie. A jó anya az ő természetes modorával követi a gyermeki lélekben nyilvánuló szemlélődési vágyat és elősegíti az annak kielégítésére vonatkozó tevékenységet, a jó nevelő pedig vezeti ezeket, hogy ezen vezetés által nevelőleg hasson az egész gyermekre.

Hogy azonban a tanító öntudatosan, tervszerűleg végezhesse azt, a mit a legértelmesebb édes anya is csak ösztönszerűleg s gyermekének kívánságaira s hajlamaira figyelve szokott folytatni, ismernie kell a gyermekek lelki fejlődésének mozzanatait, el kell lesnie az anyák oktatási modorát, tisztában kell lennie a szemléltető oktatás czéljával és meg kell szereznie azon eszközöket is, a melyek nélkül munkáját nem végezheti a kellő sikerrel.

Nem lehet e helyen az a czélom, hogy a szemléltető oktatás

módszerét s a hozzá tartozó neveléstani tételeket egyenként tüzetesen tárgyaljam; mert ívekre terjedő munkálat kellene ahhoz, hogy e nevelés- és oktatástani szempontból véve oly fontos ügyet csak némileg is megvilágítsam. Meg kell elégednem azzal, hogy egy-két gyakorlati példában megmutassam először, hogy *milyen ne legyen* az első és második osztálybeli gyermekekkel folytatandó beszéd- és értelemgyakorlat? másodszor, hogy *milyen legyen hát az?*

1. A házi kutyáról.

(Száraz, untató szemléltető oktatás.)

Mivel olyan jó kis leánykák voltatok ma reggeltől fogva, azért most majd mutatok nektek egy szép képet! Nézzetek csak ide! Valjon ki tudná megmondani, hogy minek a képe van azon a papiros táblán! Mi ez, A? Mi ez, B? Igen is ez a kutya. Mondjátok mind utánam: *Ez a házi kutya.* Hogyan mondtuk N.? Mi ez B.? Milyen a házi kutyának a színe? Mivel van a házi kutya bőre fedve? Mije van a házi kutyának itt? Mije van a házi kutyának itt? stb. (A tanító sorban mutogatja a házi kutya képén annak egyes testrészeit és a gyermekek megnevezik a testrészeket egyenkint.) Mit csinál a kutya a szájával? Mit csinálhat a kutya fogával, nyelvével, szemével, fülével stb. Így sorban kérdezi a tanító az egyes testrészek rendeltetését szárazon s mint valami középkorbeli vizsgáló bíró szigorúan komoly hangon és arczczal, s a gyermekek felelnek minden kedély és minden észbeli munkásság kifejtése nélkül. Azután következnek az ily kérdések: Hol szokott a házi kutya tartózkodni? Miért nevezzük a kutyát házi állatnak? Mit eszik a házi kutya míg igen kicsiny és rágni nem tud? Ki adja a tejet a kis kutyának? Honnan szopja a kölyök kutya anyjának tejét? Miért emlős állat a kutya? Miért tart a vadász kutyákat? Miért tart a juhász kutyákat? Miért tartják a házi kutyát? Miért nem szabad a kutyával incselkedni? Miért nem szabad az idegen kutyához hozzá nyúlni?

Jegyzet. Ha ezen kérdésekre a gyermekek az első osztályban meg tudnak felelni, szépen, értelmesen eleget tudnak a házi kutyáról; de a legtöbb gyermek mielőtt az iskolába járni kezd, már tud ám annyit

az ebről, hogy ezen kérdésekre a feleleteket megadhassa ; a beszélgetésből, a melyet tehát a tanító így vele folytat, semmi újat nem tanul s gondolkozásra sem ingereltetik — unni kezdi magát — s ád olyan feleleteket, a melyek világosan arról tanuskodnak, hogy gondolkodó tehetségének munkássága valami mással és korántsem azzal van teljesen elfoglalva, a miről beszélni kellene. Azon kell lennünk, hogy a lélek a szemléltető oktatás közben mindig jelen legyen s azon tárgy körül forgolódjék, a melyet szemléltetni akarunk. Nem annyira új ismeretek szerzésére, mint a régebben szerzett képzetek felújítására, tisztázására, rendszeresítésére és arra kell a fősúlyt fektetnünk, hogy a lélek mindenoldalulag feldolgozza érzeteit és képzeteit. Nem szabad tehát a szemléltető oktatásnak a szárazan kikérdező tanalak mellett megmaradnia, hanem a tanalakok mindegyikét igénybe kell vennie. Hogyan? szolgáljon erre a következő példa.

2. A házi kutyáról.

Első beszélgetés.

Mikor én még olyan iczi-piczi kis leányka voltam, mint ez a Nagy Mariska itt ni! engem is elküldött ám az édes anyám az iskolába minden nap. El is mentem én is szépen, épen úgy mint ti, nagy örömmel a tanítónénihez. Míg az iskolába vezető útat nem tudtam, jó anyám kísért oda; de mikor aztán okosabb lettem, magam is eltaláltam az iskolába, de azért még sem jártam ám egyedül. Velem jött a mi kis kutyánk is. *Czifra* volt a neve! Még az iskolába is be akart velem jönni az a Czifra; de a tanítónéni azt mondta neki: «Czifra kutya, mars haza! Te nem való vagy az iskolába! Nem tudsz te itt tanulni, aztán meg könyved sincsen! Takarodjál tüstént!» S erre a Czifra kutya hazament. Én meg ott maradtam tanulni. (Ezen kis elbeszélést a következő beszélgetés követi.) Mekkora voltam én régen? Akkora volt a néni, mint a Nagy Mariska. Hova küldött piczi koromban engemet is az édes anyám? Az iskolába! *Ki* kísért el engem az iskolába, míg az útat nem tudtam? Az édes mamája kísérte el a nénit az iskolába. Hát mikor már jól tudtam az útat, *mi* jött el velem onnan hazulról? A kis kutya. Mi volt a kis kutyánknak a neve? Czifra! Hova akart az a Czifra kutya bejönni? Az iskolába. Mit mondott neki az én tanítónénim? stb.

Megjegyzendő, hogy a kérdéseket mindig az egész osztályhoz kell intézni, s azok elhangzása után fel kell vagy az egyik vagy a másik nö-

vendéket vezeték- és keresztnevével szólítani. A közös feleleteket csak ismétlésnél kell alkalmazni. A helytelen feleletet az első osztálybeli gyermekek körében maga a tanító javítsa ki és a tanító által alkotott feleletet ismételtetnünk kell több növendékkel. Még egyet említünk itt meg; nevezetesen azt, hogy az elbeszélések kikérdezésénél nem szükséges, hogy a gyermekek mindig teljes mondattal feleljenek. Úgy az éberség valamint a helyes nyelvérzék ápolása egyiránt megkivánják, hogy a növendékek a természetes társalgási modort alkalmazva egyes szókkal vagy egyes csonka mondatokkal feleljenek. A leírásoknál úgy is elegendő alkalmunk van a teljes mondatokkal való feleltetésre. Miután a kikérdezés megtörtént, imígy folytatjuk a munkát:

Látjátok, a mi kis kutyánk épen ilyen tarkaszőrű volt, mint ez a kutya itt a képen. Csakhogy mindene kétszer akkora volt, mint ezé a festett kutyáé. Nagyobb volt a feje; nagyobb volt a nyaka; nagyobb volt a derékteste és hosszabbak voltak még a lábai is. A mi Czifra kutyánk kétszer akkora volt, mint a képe. Aztán a mi kis Czifránk nem is volt ám ilyen festett kutya, hanem *igazi, eleven* kutya. Tudott ugatni, járni, kaparni, nézni, enni, inni, szaglászni és még sok másfélehez is értett. (Mijét mozgatja a kutya mikor jár? Hány lábon jár a kutya? Van-e olyan kutya, a mely két lábon is tud járni? A mi Czifra kutyánk is tudott ám a két hátulsó lábán járni! Melyik lábait emelte fel ilyenkor? Mivel vakarja meg a kutya a nyakát, ha az viszket? Mit tud tenni a kutya a lábaival? Mijét mozgatja a kutya, ha ugat? Mivel rágja meg a kutya a csontot? Mivel harap a kutya? Hát mijével néz az eleven kutya? Mijével szaglálódik? Mijével hallja meg a nevét? Mijén van a kutyának a szeme? Mijén van a szája? Mijén van a füle? Mijén van az orra? Jó orra van ám a kutyának, jól tud vele szaglálódni, *szimatolni*. Mit tud jól a kutya az orrával?) A mi Czifra kutyánknak is jó orra volt. Sötétben is meg tudta keresni a sódar-csontot. Egyszer kiküldtük a Czifrát a szobából és eldugtunk egy töpörtyűs pogácsát az ágy alá, aztán beeresztettük s azt mondtuk neki, hogy: «Keress Czifra!» A Czifra erre lelógatta a fejét, szaglálódott, aztán egyenesen bebujt az ágy alá és megtalálta s meg is ette a pogácsát, pedig nem látta meg, mert sötét volt a szobában. Mijével kereste meg a Czifra a pogácsát?

Sokszor megkereste a Czifra azt is, a mit nem neki tettek el. Egyszer az én nagymamám egy nagy libaczombot dugott az én

kötő-kosaramba s azt mondta, hogy majd egyem meg azt otthon uzsonnára. Én a kosarat haza vittem s letettem egy székre, aztán kimentem az udvarra, hanem mire bementem, a Czifra lekapta a kosarat a székről, kikaparta abból lábával a libaczombot és megette, sőt még a csontját is fölfalta. Nekem semmit sem hagyott. Azt gondolta a Czifra, hogy neki dugták azt a czombot a kis födeles kosárba. Jaj de megharagudtam akkor rája! Meg is pirongattam, hanem a Czifra nem értette meg a pirongatást, azt hitte, hogy megdícsértem; ezért aztán fölállott a két hátulsó lábára és úgy sétálgatott, ugrálgatott előttem. Anyám meg azt mondta, hogy máskor ne a székre tegyem a kosarat, ha enni való lesz benne. Ugyan ki mondhatta meg annak a Czifrának, hogy libaczomb van az én födeles kis kosárkámban? Megette volna-e az almát az a Czifra? Bizony a kutya nem szereti az almát. Húst szeretnek enni a kutyák! *Ezért híják a kutyákat húsevő állatoknak!*

A mi Czifránk is azt az ételt szerette leginkább, a minek hús- vagy zsírszaga volt. Almát, körtét, diót, szilvát nem evett. Rá se nézett, ha egyszer megszagolta is. A kutya előbb mindent megszagol, mielőtt szájába venné s a minek a szaga nem tetszik neki, ahhoz nem nyúl hozzá. (Miért nem eszi meg a kutya az almát? a körtét? a szénát? a szalmát? Miért eszi meg a főtt ételt, még a zöldségfélét is?)

Ha a mi Czifra kutyánkkal kimentünk a kertbe, az ott mindjárt szaglálódni kezdett és néha aztán el kezdte a földet kaparni első lábaival. Édes apám ilyenkor azt mondta, hogy a Czifra egérszagot érez az orrával s ki akarja lábaival kaparni az egereket a földből. Láttam is egyszer, hogy a Czifra egy eleven egeret kiásott a földből s azt fölfalta. A mi kis Czifra kutyánk nemcsak a sült meg a főtt húst szerette, hanem a nyerset is. A kutyák mind szeretik a nyers húst. Vannak olyan kutyák, a melyek megfogják a csirkéket is elevenen és megeszik azokat nyersen, meg se koppasztják és meg se sütik azokat. Úgy is jól esik nekik! Ha a kutyák enni valót nem kapnának gazdájoktól, egereket, patkányokat, nyulakat, madarakat, békákat fogdosnának és azokat fölfalnák.

Mit csinált a Czifra kutya, ha a kertbe eresztettük? Mit vett észre az orrával? Mivel kaparta ki az egeret? Mit csinált a Czifra kutya az egérrel, ha megfoghatta? Mit tennének a kutyák, ha enni valót nem kapnának? Mivel ragadják meg a kutyák az egereket, patkányokat, nyulakat? *A kutyákat ragadozó állatoknak is hívják.*

Mijével veszi észre a kutya az egeret a föld alatt? Mijével kaparja azt ki? Mijével ragadja azt meg és mijével rágja azt össze?

A mi Czifránk nemcsak az egereket meg a patkányokat szerette volna összerágni, harapdálni, hanem még a kis macskánkat is. Ha azt meglátta, iramodott s meg akarta harapni. Csakhogy a czicza nem félt ám a Czifrától, vagy elfutott előle, vagy szembeszállt vele s karmaival jól megpofozta, úgy hogy a Czifra sírvaríva vonítva futott el tőle. A kutyák szeretnek harapdálózni. Nemcsak a kisebb állatokat harapdálják meg, hanem a nagyobbakat is. Megharapják a lovakat, teheneket, juhokat. Olyan kutya is van, a mely még az embert is megharapja, ha nem ismeri. A jó kutya gazdáját nem harapja meg, de még az ismerősöket sem. Idegen kutyához nem szabad nyúlni, mert hátha harapós! Incselkedni meg egy kutyával sem szabad; mert megmarhat bennünk!

Csak az egereket szerette a mi Czifránk összeharapdálni? Miért nem tudta a mi Czifra kutyánk a macskánkat is fölfalni? Mit szeretnek a kutyák tenni még a nagyobb állatokkal, sőt az idegen emberekkel is? Kit nem harap meg a jó kutya? Miért nem szabad az idegen, az olyan kutyához nyúlnunk, a melyik még nem ismer bennünk? Miért nem szabad a kutyával incselkednünk?

Egyszer az én kis testvérem a mi Czifránknak oda adott egy tányér csontot, aztán ismét el akarta tőle venni, hogy a macskának is adjon belőle. Ezért a Czifra morogni kezdett, s úgy tett, mintha azt akarta volna mondani: «Ne vedd vissza a csontot, mert megharaplak, vau-vau-vau!» De az én testvérem csak el-el akarta venni előle a csontot s így incselkedett vele. Erre ham! ham! bekapta a Czifra kis testvérem kezét a szájába és megmarta azt, úgy, hogy a vér is folyt abból. Jajgatott is szegény testvérem, de anyánk azt mondta: «Látod, mondtam ne incselkedjél a Czifrával, mert megharap, úgy-e most fáj a kezed. Jöjj ide, hadd kössem be a kezedet. Máskor úgy-e nem incselkedel a kutyával?» No most többet nem beszélek ma a Czifra kutyáról. Hadd látom, mit tudtok ti róla beszélni!

Milyen volt a mi Czifra kutyánk színe? Mekkora volt? Mije volt a fején? Mit csinált a szemével? Mit csinált a fülével? Mit tudott a szájával? Mivel rágja meg a kutya az enni-valót? Mivel lapátolja fel a vizet? Mijével keresi meg a kutya a föld alatt élő egeret? Mijével találja meg még a sötétben is az enni valót? Miért nevezik a kutyát húsevő állatnak? Csak a főtt meg a sült húst szereti-e a kutya? Hogyan szerezne a kutya magának enni-valót, ha gazdája nem adna neki? Csak a kis állatokat harapdálja-e meg a kutya? Miért nevezik a kutyát *harapós, ragadozó* állatnak? Miért nem kell az idegen kutyához hozzá nyúlni? Miért nem szabad a kutyával incselkedni?

Mivel kaparta ki a mi Czifránk az egeret a földből? Hány lába van a kutyának? Hány lábon jár a kutya? Csak négy lábon tudott-e a mi Czifra kutyánk járni? Melyik lábait emelte fel a Czifra kutya, mikor két lábon járt?

Második beszélgetés.

Ti már tudjátok, hogy mi volt a mi kis kutyánknak a neve; de azt még nem tudjátok, hogy hol lakott a mi kis Czifra kutyánk. Majd elmondom nektek. Volt a mi udvarunkon egy iczi-piczi kis házikó, deszkából csinálta az asztalos. Ebben a deszka-házban lakott a Czifra, az volt az ő háza. Nem volt abban több szoba csak egy, s abban nem volt sem asztal, sem szék, sem tűkör, még csak egy ágy sem volt benne. Ágy helyett a kutyaház fenekén egy kis szalma volt leterítve. Ebbe a szalmába bujt bele a Czifra, ha fázott, erre feküdt le, ha alunni akart. Nappal nem volt mindig a házában a Czifra, hanem ott járt-kelt az udvaron és ugatott, ha idegen ember jött udvarunkba. Be is jött sokszor a szobába is, meg a konyhába is; de itt nem maradhatott sokáig; mert kihajtották. Azt mondták neki: «Mars ki Czifra az udvarra, vigyázz ott az egész házra!» Ki is ment ő szívesen, de legszívesebben akkor ment ki, ha az ételmaradékokat vitték ki neki a kutyaház előtt álló nagy tálba. Éjjel mindig ott kin hált a Czifra a házában, de mihelyt valami neszt hallott, fölébredt s ugatni kezdett. Nem is mert ezért semmiféle állat még éjjel sem az udvarunkba jönni. A rossz emberek féltek tőle. Így őrizte Czifra a házat. A mi Czifránk jó házi kutya, jó házőrző kutya volt. Majdnem minden házban tartanak egy kutyát, hogy őrizze a házat. A házőrző kutyát házi kutyának is nevezik.

Hol lakott a mi Czifra kutyánk? Miből volt a háza? Miért nem kell a kutyának ruhaszekrény? Miért nem kell neki asztal? Miért nem

kell neki fésü? stb. Min fekszik a házikutya kis házában? Miért kell a házőrző kutyának éjjel is az udvaron hálni? Milyen kutyák őrzik a házi gazda jószágát?

Volt a mi Czifránknak egy kutyapajtása is a szomszédban, Hektor volt a neve. Az volt ám az okos kutya. Németül is értett. A gazdája mindig németűl beszélt vele. Ha azt mondta neki: Komm her Hektor! akkor odament hozzá! Ha azt mondta neki, hogy: Kusche dich! akkor hasra feküdt és meg sem mozdult. Ennek a Hektor kutyának nem az volt csak a dolga, hogy a házat őrizze, hanem az is, hogy gazdájával elmenjen vadászni. A gazdája jó vadász volt. Sok nyulat, őzet, foglyot, vadkácsát és más vadat lőtt. A Hektor kereste meg, hogy hová bujtak el a nyulak, foglyok és az fogta meg a meglőtt nyulakat és a fogoly-madarakat is. A Hektor *vadászkutya* volt. Sok vadászkutyát láttam én már. Hát te Aranka! láttál-e már vadászkutyát?

Mi volt a mi Czifra kutyánk kutyapajtásának a neve? Milyen kutya volt az a Hektor? Mi volt ennek a Hektor kutyának a dolga?

Láttam én már juhász-kutyát is a juhászoknál. A juhász azért tartja a kutyáját, hogy segítsen neki a juhok őrizésénél. A kanászok kutyái meg a sertéseket őrizik, a gulyásokéi meg a tehenekre meg az ökrökre vigyáznak. A pásztorok kutyáikat szeretik, szépen bánnak velük, mert a jó pásztor-kutyák sokat segítenek a nyájak őrizésénél. Vannak mészáros-kutyák is. Ezek a mészárosoknak segítenek, az ökröknek s a sertéseknek lefülelésénél. Olyan kutyát is láttam már, a melyik be hagyja magát fogni és húzta a szekeret. A kutyák tanulékony állatok. Az egyik megtanul vadászni, a másik megtanul nyájat őrizni, a harmadik segíteni tud a mészárosnak, a negyedik meg a házat őrzi.

Milyen kutya volt a mi Czifránk? Milyen kutya volt a Hektor? Milyen kutyája van a juhásznak? Milyen kutyája van a mészárosnak? Milyen kutyája van a komédiásnak?

Most még valamit mondok a mi Czifra kutyánkról. Egyszer reggel azt mondta édes apánk, hogy a Czifra kutya házában három piczi kölyök kutya van. Oh be szerettük volna mi gyerekek azokat jól megnézni. Ki is szaladtunk a kutyaházhoz, hogy meg-

nézzük a kis kutyakölykeket; de bizony a Czifra nem hagyta őket megnézni. Rájok feküdt, aztán morgott, mintha azt akarta volna mondani: «Ne bántsátok ezeket a kis kutyákat, ne nyúljatok hozzájok, mert megharaplak benneteket. Én vagyok ezeknek a gyerekkutyáknak a mamájok, most tejet szopnak szegénykék az én emlőimből. Majd ha nagyobbak lesznek ezek, akkor játszhattok velük!» Nem is bántottuk a Czifra kutya kis babáit; mert nem is tetszettek nekünk, mivel még a szemeik sem nyiltak ki. A kölyök kutyák, míg igen kicsinyek, vakok; mert a szemök nem nyilik ki. Mikor aztán kinyilt a Czifra fiainak a szemük, akkor már nem bánta a Czifra sem, hogy ha játszottunk velük sokszor. Hanem aztán, mikor megnőttek a szopós kutyák, gorombákká is lettek, megmartak bennünket s még a mamájokat is. Nem is mertünk aztán hozzájok nyúlni, mert a mamánk azt mondta, hogy a kutyaharapás nehezen gyógyul be. Én is azt mondom még egyszer nektek, hogy az idegen kutyáktól mindig ovakodjatok; mert nem tudhatja az ember, hogy melyik kutya harapós és még azt sem, hogy melyik kutyának a harapása okozhat halálos betegséget. Van ám olyan kutya, a mely hogy ha megmarja az embert, az ember meghal a harapásától. Az ilyen kutyát veszett kutyának vagy dühös kutyának nevezik. Az Isten őrizzen meg minden embert a dühödt kutya marásától.

Hány kölyke lett egyszer a mi Czifra kutyánknak? Mit esznek a kölyök kutyák, míg kicsinyek? Honnan szopják a tejet a kölyök kutyák? Látnak a kölyök kutyák egészen picziny korukban? Miért nem szabad a kölyök kutyákkal játszani? Melyik kutyának a harapásától halnak meg az emberek?

Az egész beszélgetés eredménye végül összefoglalandó azon kérdések segítségével, a melyeket a száraz, untató szemléltető oktatás bemutatásánál alkalmaztunk. *y. r.*

VEGYESEK.

— **Felirat Trefort Ágostonhoz.** A «Délmagyarországi Tanítóegylet» hazánk egyik legrégibb s legnagyobb tanítóegylete Trefort Ágoston közoktatásügyi minisztert legutóbb Nagy-Becskereken tartott közgyűlésén dísztagjává választotta. Az erről szóló díszokmány, mint a «Délm. Lapok» írja, így hangzik: «Nagymélt. Miniszter úr! Kegyelmes urunk! A «Délmagyarországi Tanítóegylet 1884. jul. 15. és 16. napjain Nagy-Becskereken 400-nál több magyar népnevelő részvétele mellett tartotta meg XVIII. közgyűlését, hogy a nemzeti nevelésügy mezején visszatekintsen az elért eredményekre, pillantást vessen a jövőbe és képet nyújtson a jelenről. Négyszáznál több munkása volt együtt a nemzeti nevelésügynek, melynek felvirágzása a legutóbbi évtized alatt elválaszthatlanúl van összeforrva Nagyméltóságod nevével. Lehetséges lett volna-e, hogy azoknak gyülekezete, kik Nagyméltóságod bölcs vezetésének és szeretetteljes gondoskodásának köszönik egyetlen eszményük, a magyar népnevelés haladását, saját helyzetük szilárdulását, jövőjük biztosítását, — lehetséges lett volna-e, hogy összegyűlvén, megszilárdítandók a nagy művet, ne az lett volna első gondolatunk, hogy Nagyméltóságod iránti hódolatteljes ragaszkodásunknak adjunk kifejezést? Az ide mellékelt jegyzőkönyvi kivonat tanúsítja, hogy a «Délmagyarországi Tanítóegylet» Nagyméltóságodat kitörő viharos lelkesedéssel egyhangúlag dísztagjává választá meg. Kegyelmes úr! Fogadja szivesen benső ragaszkodásunk, hálánk és tiszteletünk eme szerény kifejezését. Az egyszerű munkások hódolata ez a mester, a közügy napszámosaié a nagy államférfiú iránt, e hon hű fiaié a nemzeti közművelődés halhatatlan reformátora iránt, kinek tíz évi működését csak imént jegyezte fel egy egész nemzet lelkesedése eltörölhetetlen betűkkel a történelem érctábláira. Itt lenn a nemzetiségi áramlatok közepette nagy feladat megoldásán dolgozunk. E dologhoz erőt, a sikerre reményt azon tudat nyújt, hogy Trefort Ágoston áll a magyar közoktatás élén. Bízva bízunk azon eszme diadalában, melynek zászlóját Nagyméltóságod lobogtatja. Esedezünk, hogy jóakaratát egyletünknek, az egész tanítóságnak ezentúl is megőrizni, bennünket nehéz feladatunkban atyai bölcseségével támogatni kegyeskedjék. Isten tartsa meg Nagyméltóságodat a haza, a magyar tanügy üdvére, a magyar tanférfiak büszkeségére! Hódoló tisztelettel Temesvárott, 1884. julius hóban. A «Délmagyarországi Tanítóegylet,» Schäffer Károly s. k. elnök, Reiter Ferencz s. k. titkár.»

— **Az iskolai takarékpénztárakat kezelő tanítókhoz** az orsz. gazdasági egyesület nevében Korizmics László alelnök felhívást bocsá-

tott ki. A bejelentett és följegyzett 599 iskolából, hol iskolai takarékpénztárak vannak, eddig 209 tudósítás érkezett. Ezért újból felszólítják az iskolai takarékpénztárak kezelőit, hogy az évi jelentéseket mielőbb küldjék be az országos gazdasági egyesülethez (Köztelek), nehogy jelentésük az országos évi kimutatásból, nevük pedig a sorsolási jegyzékből kimaradjon. Az e hó 30-án túl érkező jelentéseket aligha lehet figyelembe venni.

— **Az országos kiállítás közoktatásügyi bizottsága** körlevélben értesítette a kiállítókat, hogy bejelentéseiket egyelőre csak föltételesen fogadták el. A végleges elfogadás csak később történik s akkor döntik el a térdíjak fizetésének s a szekrények fölállításának kérdését is. Azoknak térdíjait, a kik tisztán tanügyi, vagy tudományos czélból állítanak ki tárgyakat, valószínűleg a közoktatásügyi és kereskedelmi miniszteriumok fizetik. A szekrényeket pedig a bizottság fogja készíttetni, s magánosoknak csak úgy engedik meg, hogy saját szekrényeiket használják, ha azok a megszabott stílben készítvék. A kiállítandó tárgyakat legkésőbb jövő évi február 3-ig kell a kiállítás területére szállítani. Azontúl semmit sem fogadnak el.

— **A szünidei gyermektelep-egyesület** szeptember 7-én Békey Imre, fővárosi kir. tanfelügyelő elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melyen Szabó József titkár tett jelentést a gyermektelep viszonyairól. A 20 főből álló kék egyenruhás és játékszerekkel ellátott gyermekcsoportot, melynek legnagyobb részére nézve égetőn szükséges volt az üdülés, Aszódon a Podmaniczky-féle kastélyban helyezték el. A telep házirendje ez volt: 7 órakor fölkelés, reggelire tej kenyérrel; 8 órakor testmozgás a kertben; 10 órakor vékony ebéd s utána kirándulás, majd ebéd, mely után pihenő idő; 4 órakor ozsonnára vajas kenyér vagy gyümölcs; utána játék; 8 órakor vacsora, főzelék vagy tej. Az egészséges levegő, jó táplálék és testmozgás meg is termették a kivánt eredményt: a gyermekek testileg szépen gyarapodtak. A csapat junius 29-én indúlt el s augusztus 29-én tért vissza a fővárosba. Az egylet költsége 641 frtra rugott; egy-egy fiú tehát 32 frtba került.

— **A magyar iskolaegyesület,** mely nemrég a fővárosban alakult, az ország nem-magyar ajkú vidékein is rokonszenves fogadtatásban részesült. A legközelebbi közgyűlésen tehát mint «országos magyar iskolaegyesület» fog szervezkedni s alapszabályait is e szerint módosította. A módosított alapszabályokból idézzük a következőket: Az egyesület feladata arra működni, hogy minden fokú s jellegű tanintézetben a magyar nyelv tanítására s begyakorlására kiváló gond fordíttassék. Nem-magyar ajkú, szegény sorsú tanulóknak a magyar nyelvben tanusított előmenetelökért, valamint a tanítószemélyzetnek a magyar nyelv terjesztésében tanusított buzgó működéseért megfelelő ösztöndíjban vagy jutalomban részesítése. — Jó, olcsó magyar népszerű irodalmi termékeknek, különösen olcsó naptáraknak kiadása; felolvasások rendezése, olvasó-szobák, ifjúsági és népkönyvtárak létesítése, támogatása. — A felnőtt nem-magyar ajkúak számára magyar nyelvű tanfolyamok rendezése vagy ilyenek segélyezése. Magyar kisdedóvó intézetek létesítése ott, a hol azokra legnagyobb szükség van. Nem-magyar ajkú vidékeken és városokban magyar nyelvű nép-, sőt szakiskoláknak előmozdítása és támogatása. Tag többféle van: örökös tag, a ki 50 forint

alapítványt tesz; alapító tag, a ki egyszerre 20 vagy 10 frtot fizet; rendes tag, a ki évenként negyedévi 60 kros részletekben 2 frt 40 krt fizet; pártoló tag, a ki évnegyedenként 30 kr. fizetésére kötelezi magát s végül gyámolító tag, a ki legalább 10 krnyi adományt nyújt.

— **Szerkesztőségünkhez a következő, legujabban megjelent könyvek küldettek be:**

1. *Földrajzi vezérfonal.* Isk. és magánhasználatra irta *Erdődi János*, t. képezdei igazgató. 4-ik átdolgozott kiadás (9 térképpel). Budapest, Franklin-társaság. (141 lap.) *Ára 40 kr.*

2. *Német paedagogiai olvasmányok*, fi- és nőtanítóképezdék III. és IV. osztályai számára. Szerkesztette, jegyzetekkel és szótárral ellátta *Sándor Domokos*, képezdei tanár. Budapest, Lauffer Vilmos tulajdona. (269 lap.) *Ára 1 frt 40 kr.*

3. *Zsidó hittan* a szentirás elbeszélései kapcsán. Az őshéber eredeti szöveg alapján, a legjelesebb értelmezők és fordítások egybevetésével szerkesztették: *Csukási Fülöp* és *Schön József*. I. füzet: a népiskola felső osztályai, illetve a polgári középiskolák alsó osztályai számára, (ára 60 kr.); II. füzet: a polg. és középiskolák III. és IV. osztályai számára (ára 50 kr.); III. füzet: függelékül a II-ik füzethez a polg. és középiskolák IV-ik osztálya számára (ára 20 kr.). Budapest, Franklin-Társulat kiadása.

4. *Földrajz* a népiskolák középosztályai számára. Irta *Knopffler Sándor*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Sátoralja-Ujhely. Lövy Adolf kiadása (96 lap). Ára ?

5. *Minő befolyása van a rosz házi nevelésnek az iskolára és a társadalomra?* Irta: M. *Székely János*, közs. isk. tanító. (A háromszékmegyei tanító-testület által 3 arany pályadíjjal jutalmazott mű.) *Kézdivásárhelyt.* Ára ?

6. *Apollo.* Magyar zeneszerzők válogatott műveinek havi füzetekben megjelenő gyűjteménye. Szerkeszti: *Vágvölgyi Béla*. Nagy-Szombat. Előfizetési ára egész évre a mellékletekkel együtt: *6 frt.*